ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeş

Revistă de cultură

Anul XV ■ Nr. 5 (162) ■ Mai 2024

Monumentul Eroilor din Albeştii de Muscel

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul S.C. CER Cleaning Equipment SRL Curtea de Argeş şi al Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Etichetopatia

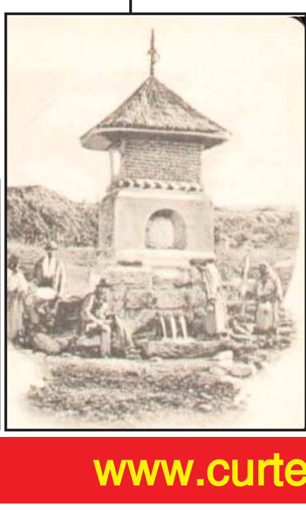
Gheorghe PĂUN

Mă grăbesc să preiau rugămintea Poetului, „Tu, iartă-mă, limbă română!”, vinovat simţindu-mă pentru chinuita construcţie din titlu, dar am dorit să concentrez într-un cuvânt un rezumat al rândurilor care urmează. Se sugerează o boală, molipsitoare chiar (iar aici mi se pare a se ascunde aspectul cel mai grav, pentru că duce la o veritabilă pandemie), aceea de a pune etichete, agresiv-minimalizatoare, se-nţelege. Porecle ar fi cuvântul cel mai potrivit, dar „poreclitopatia” ar fi şi mai greu de pronunţat-acceptat.

Toate revoluţiile – cele victorioase, desigur, pentru că cele eşuate nu se numără – încearcă să facă *tabula rasa* din starea dinainte. De-a lungul vremii, cu sabia, ştreangul, ghilotina, glonţul, gulagul, canalul, închisoarea. A se observa „rafinarea” mijloacelor, eficientizarea (în sensul strict economic: efect supra efort…). În paralel (şi direct proporţional cu zisa „rafinare”), s-a perfecţionat *discursul*, de la urlete şi comenzi militare la manifeste, condamnări juridice (respectiva zeiţă fiind legată la ochi, fireşte), delaţiuni, incriminări publice – şi am ajuns (era gata să spun „am evoluat”) până la etichetări. Cele din vremea instalării comunismului, la noi şi peste tot la fel, erau echivalente cu delaţiunile, iar acestea cu condamnările. „Duşman al poporului”, „exploatator burghezo-moşieresc”, „chiabur” – ca să aleg numai trei dintr-o listă mult mai lungă, pe care am început s-o uităm (câţi îşi mai amintesc de „titoist”?) – erau suficiente să aducă după ele cătuşe, procese cu sentinţa ştiută dinainte, deportări, închisoare.

Puterea, virtuală în sine, zdrobitoare uneori prin consecinţe, a cuvântului. A cuvântului ales din lista de etichete cu funcţii violent-acuzatoare, letale în contexte potrivite. Nu e nimic nou (Eminescu a fost eliminat din viaţa politică şi din gazetărie prin asocierea etichetei de nebun), dar ultima „revoluţie”, chiar dacă nu (mai) este numită astfel, cea care a schimbat schimbarea, readucând (se spune) capitalismul pe meleagurile noastre, continuând cu „revoluţia” progresist-globalistă, în plină şi agresivă desfăşurare, pentru că a trecut „moda” ghilotinei şi reeducării piteştene, pune mare preţ pe cuvintele-ciomag. La vremea societăţii informaţionale, a comunicării, deci a manipulării, puterea cuvintelor este tot mai mare – cel puţin în direcţia corozivă. A se observa nu numai turaţia şi decibelii participanţilor la „dezbaterile” de la TV, ci mai ales termenii folosiţi, iar acest lucru este şi mai relevant în presa scrisă, inclusiv pe internet. Nu mă refer la cuvintele de la marginea dicţionarului sau de dincolo de dicţionar, ci la etichetele cu rol distructiv. Cred că e nevoie de un colectiv multidisciplinar pentru a clarifica fenomenul: lingvişti, psihologi, psihiatri, sociologi, politologi etc.

O listă scurtă, de ultimă oră, amestecând „dulcegării” de tip „nostalgic, eurosceptic, expirat” cu vocabule-sentinţă, precum „extremist, legionar, putinist”, între cele două limite plasându-se, dar migrând într-o parte sau alta, în funcţie de dicţie (egal: de cât de injectaţi sunt ochii vorbitorului), adjective de tipul „naţionalist, suveranist, iliberal”. Evident, definiţiile nu sunt cele de dicţionar, la fel ca multe alte cuvinte, şi acestea s-au pervertit „contextual”. În acelaşi peisaj întâlnim „loviturile generice”, la adresa celor care nu sunt de faţă – „idiot” şi „imbecil” sunt cele mai frecvente.

Sunt mai multe sursele acestei degradări a limbajului mass-mediei: „s-a dat liber” la vorbit cum ne vine la gură; „lupta electorală” permanentă cultivă stilul agresiv; calitatea vorbitorilor de „pe sticlă” este parcă tot mai precară; oengismul presupune combativitate, nu numai pentru a justifica banii comanditarului, dar şi pentru că agresivitatea este probabil antrenată în „şcoli” de „plutoane de execuţie verbală”, apoi imitată de snobi şi frustraţi.

Revin însă la sufixul din titlu, pentru că în sufix stă, de fapt, punctul de plecare al acestor rânduri. De câte ori aţi auzit cuvântul „dacopat”? Mie mi s-a întâmplat de multe ori. Îmi reprim „urticaria” şi trec mai departe atunci când îl emite un oengist dacofob, un mercenar antiromânist, care are sarcină să se opună, cât îl ţin puterile şi cât îi impune contractul de angajare, tendinţelor naţionalist-identitare, tradiţiei, istoriei, pentru că de aici mai e doar un pas până la suveranism, patriotism, întrebarea „ce-aţi făcut din ţară?” şi altele asemenea care dau bătăi de cap corporatocraţiei mondiale, banului, intereselor. (Am auzit de curând o vorbă mare: ce blestem pe noi să avem atâta aur! Putem adăuga: petrol, gaz, sare, apă, metale rare, cernoziom, mare şi Dunăre, păduri şi Deltă şi încă altele… Ce blestem că suntem bogaţi…) Sufăr însă la propriu când aud bicisnica vocabulă din gura unor oameni respectabili, de calitate, care nu au voie să fie derizorii, superficiali, suficienţi. Una este ignorarea din lipsă de interes sau timp, contrazicerea, critica, negarea argumentată, alta este execuţia sumară, printr-o poreclă. *Coborârea.* (Auto)Descalificarea. Plus că, şi asta este şi mai trist, amintitele persoane respectabile fac în felul acesta, inconştiente, treaba activiştilor antiromânişti, a hliziţilor năimiţi.

Am asistat odată la o scenă în care cineva din public a sugerat/reproşat unui vorbitor că, în urma celor pe care le spusese mai devreme, ar putea fi considerat dacopat, iar cel de pe scenă a răspuns senin cu ceva surprinzător: „Ce este rău în a fi bolnav de dragoste pentru daci?” Dezarmantă întrebare, nu-i aşa?...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Cititorii noştri au auzit vorbindu-se negreşit de o adunare a sătenilor, botezată cu pomposul nume de congres agricol, ce trebuia să aibă loc la 29 august exprimat în Curtea de Argeş.

Dacă a fost ceva sau nu n-am putea-o spune deocamdată, căci n-a transpirat nimic până acum. Ştim numai că iniţiativa întrunirii a fost luată de deputatul Schiler, reprezentant al Gorjului în Cameră.

Scopul acestui meeting extraordinar şi cu totul contrariu obiceiurilor ţării nu prea este expus cu destulă claritate în apelul publicat de comitetul organizator. Vorbe late şi sforăitoare câte pofteşti; nimic însă precis, nimic determinat.

Dacă trebuie să dăm crezământ unor zgomote ce circulă, „congresul" ar fi provocat de d. C.A. Rosetti însuşi, care şi-a pus în cap să fie cu orice preţ Mesia ţăranului român. Prezenţa d-lui Smedeanu între membrii organizatori ar dovedi cu prisos că impulsiunea a fost dată de oficina politică din Strada Doamnei.

De mult urmărim pas cu pas fiecare mişcare a celebrului agitator de mase, pentru ca să căutăm a limpezi lucrul şi de astădată.

D. Rosetti şi-a început agitaţia prin faimoasele circulare ministeriale prin care subprefecţii şi ceilalţi agenţi administrativi erau invitaţi să îndemne pe ţărani a nu mai munci şi a nu-şi mai executa angajamentele luate faţă cu proprietarii. Efectele acestor îndemnuri nesocotite s-au tradus, după cum se ştie, printr-o tulburare adâncă adusă raporturilor dintre moşieri sau arendaşi şi cultivatori, tulburare de care aceştia din urmă mai ales au avut să sufere.

Din această cauză legea de tocmeli agricole propusă de fostul ministru de interne a întâmpinat o energică rezistenţă atât în Cameră, cât şi în Senat şi a fost cu totul modificată în părţile ei cele mai esenţiale.

Bătut pe acest teren după o luptă din cele mai înverşunate, directorul *Românului* a căutat primul pretext venit spre a se retrage din minister, unde se afla deja în divergenţă de opinii cu d. Brătianu, şi a reînceput lupta în ziarul său.

Legea de tocmeli agricole era destinată să fie primul inel al lanţului de reforme politice şi sociale ce concepuse d. Rosetti pentru fericirea ţăranului român. După dânsa avea să vină aceea asupra monopolului cârciumilor prin sate şi aceea asupra modificării legii consiliilor judeţene şi comunale.

Deocamdată lucrul s-a înmâlcit asupra acestor două legi din urmă. Negreşit, se aşteaptă redeschiderea Corpurilor legiuitoare spre a putea fi readuse la ordinea zilei.

În adăstare, d. Rosetti nu-şi pierde vremea. Deodată cu campania întreprinsă în *Românul* în contra legii electorale, pe care o acuză de toată imoralitatea ce domneşte în alegeri, d-sa adună pe ţărani şi, sub pretext de a-i face să se cunoască mai de aproape, tinde la o adevărată mişcare agrară în contra unui inamic nevăzut.

Negreşit, ţăranii sunt liberi să se întrunească sau nu, deoarece acest drept este garantat tuturor românilor de Constituţie. O întrunire în masă însă, în condiţiile proiectate, prezintă ceva de anormal şi fiecine este în drept să se întrebe care este scopul ce se urmăreşte. Cuvintele vagi de „înfrăţire" şi de „banchet ţărănesc" nu sunt îndeajuns ca să justifice această excepţională convocare a elementului rural. Sub aceste expresii se ascunde o tendinţă pe care ne credem în drept a o bănui, de vreme ce nimeni nu voieşte să ne dea cheia enigmei.

Dacă n-am cunoaşte pe d. Rosetti şi apucăturile sale revoluţionare, n-am avea nicio grijă şi am aplauda chiar adunarea proiectată, în speranţa că ar putea să iasă dintrânsa o ameliorare a soartei săteanului, atât de oropsit şi atât de batjocorit de acest guvern pretins liberal.

Din nenorocire, ceea ce voieşte acest om politic nu mai e un mister pentru nimeni astăzi. Am avut adeseori ocazia să arătăm că agitaţiile Irlandei i-au deşteptat gestul de a provoca – păstrându-se orice proporţii – o frământare socială şi la noi. O revoluţie fie cât de mititică e un ideal care se potriveşte de minune cu educaţia politică a fostului mazzinist.

Convicţiunea noastră fiind că asemeni agitaţiuni sterile pot să constituie un adevărat pericol la un moment dat, ne credem datori să cerem explicaţii asupra „congresului" de la Curtea de Argeş, căci voiam să cunoaştem hotărât care este scopul pentru care a fost convocat.

Mişcarea din Irlanda este justificată până la un punct oarecare prin raportul anormal dintre muncă şi capital, dintre sătean şi proprietar. Din fericire pentru noi, suntem departe de a ne găsi în această situaţie. Proprietarul român este interesat ca ţăranul să nu fie în mizerie, căci de bunăstarea acestuia este legată prosperitatea moşiei sale. Sunt negreşit excepţii nenorocite, proprietari fără suflet şi fără Dumnezeu care s-au jurat să fie călăii cultivatorului sătean. Am dovedit adesea cu exemple că un Pişca sau un Lecca nu sunt modele de dezinteresare şi că soarta ţăranilor de pe moşiile acestor faimoşi patrioţi n-ar fi tocmai de invidiat.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Aceste triste excepţii însă nu fac decât să confirme regula care este solicitudinea pe care întotdeauna proprietarul român a avut-o pentru cultivator.

Adevăratul împilator al ţăranului nu este decât administraţia, decât guvernul care-l exploatează şi-l sugrumă în modul cel mai neomenos. Am arătat altădată că, în schimbul birurilor enorme ce plăteşte stăpânirii, nu i se dă absolut niciun echivalent; siguranţa averii şi a vieţii sale este o minciună; instrucţiune publică se află numai pe hârtie; biserica este dărâmată sau văduvă de servitori; spitale nu există decât în imaginaţia comitetelor permanente; căile de comunicare sunt în starea cea mai deplorabilă.

Când dară ni se vorbeşte de nevoile şi de păsurile ţăranului, când sunt tendinţele de a-l desface din masa naţiunii şi de a-l organiza în castă, suntem în drept să ne întrebăm cu îngrijire în contra cui va fi îndreptată această forţă compactă şi puternică ce se organizează.

Cerem explicaţii, căci ne plac situaţiile limpezi. Vorbele deşarte şi-au făcut vremea. Voim ca ţara să ştie lămurit ce scop se urmăreşte şi care sânt tendinţele întrunirii de la Curtea de Argeş.

(*Timpul*, 5 septembrie 1882)

Text reluat din volumul Gică Manole, *Mihai Eminescu despre ţăranul român,* Cartea Românească Educaţional, Iaşi, 2024, unde se specifică faptul că articolul apare şi în Mihai Eminescu, *Opere Politice,* Editura Timpul, Iaşi, 2008, pp. 541-542. Nu l-am găsit însă în volumele de publicistică eminesciană din seria de *Opere fundamentale* îngrijite de acad. Eugen Simion sub egida Academiei Române.

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

„Oile gândirii” (III) Vremea impostorilor

Horia BĂDESCU

Cum am văzut, instrumentul ales de către neomarxism pentru a-şi impune ideologia a fost şi este cuvântul, un instrument perfect pentru marea manipulare şi resetare socială prin ambivalenţa lui în a releva şi ascunde deopotrivă, prin posibilităţile interpretative ale semanticii. În melanjul de marxism şi freudism din care au fabricat neobolşevismul cultural, *frankfurtienii* – buni cunoscători nu doar ai acestora, ci şi ai fundamentului creştin al civilizaţiei vestice, care era menit a fi „macerat în solventul ideologic al proaspătului organism revoluţionar”, precum remarca Michael Minnicino – au împrumutat tocmai de la creştinism ideea puterii creatoare a Verbului, golind-o, însă, de esenţa ei ontologică, transferând-o, printr-o perversă impostură, la nivel lingvistic, în sensul puterii cuvântului, recte conceptului, de a crea realitate. Inversând, cu bună ştiinţă, procesul de constituire a conceptului, ca rezultat al cercetării şi interpretării realităţii, avansând ideea că orice construct semantic creează realitate imaginată de acesta. „Un joc asupra semanticii, de o simplitate uimitoare, aprecia David Galland: să fie criticat fiecare stâlp al culturii occidentale – familia, morala, biserica, democraţia, legea, libertatea de exprimare şi altele.”

În consecinţă, dacă, în opinia frankfurtienilor, „genul nu există în realitate, ci era doar un construct social”, idee aflată la baza nebuniei fluidităţii de gen de astăzi, în care literele alfabetului sunt insuficiente pentru a defini trăsnăile numite genuri, iar acest construct social se bazează pe un fals construct lingvistic ce excede realitatea biologică şi confirmarea la nivel psihologic a acesteia, atunci se poate crea şi impune prin jocul semantic orice năstruşnicie cu pretenţie de realitate. Şi ca lucrurile să fie clare pentru direcţia de marş, Marcuse va publica în 1955 *Eros şi civilizaţie,* în care avansa teoria că „civilizaţia vestică era intrinsec represivă”, întrucât renunţa la fericire pentru progresul social. Marcuse avansa astfel ideea de „perversitate polimorfă”, un concept creat de Freud, care fixa ideea plăcerilor sexuale în afara normelor tradiţionale.

Fiindcă, precum spune Michael Minnicino, citat deja de noi în *Între Scila şi Caribda,* „Cheia întregului program al Şcolii, începând cu originarul Lukacs, este «eliberarea» erosului aristotelian pentru a face din starea de spirit a indivizilor una primară din punct de vedere psihologic”. Pe o asemenea stare de psihologie primară pot fi distruse valorile tradiţionale, se pot stârni resentimente şi instrumenta uri, se poate ieşi din orizontul judecăţii pentru a face literă de lege din frânturi de logică şi aberaţii, se poate destructura o lume pentru un teritoriu al dezastrului fiinţei umane. Orice criteriu obiectiv, raţional, logic este exclus dintr-o societate „în care trendurile sociale şi «sentimentele» au anulat realităţile biologice obiective, fiind factori decisivi în stabilirea a ceea ce este corect sau greşit”. Este vorba, în fond, de folosirea într-un context mult mai propice din punct de vedere al difuzării ideilor, nu doar a directivei lui Marx din 1869 privind rolul presei în distrugerea structurii statului capitalist, ci şi a niciodată abandonatei căi de folosire cu maximă eficienţă a gregarităţii specifice psihologiei maselor în acţiunea împotriva acestuia.

Implementarea acestor fantasme conceptuale, refuzate oricărei analize ştiinţifice şi oricărei raportări la realitatea obiectivă, s-a făcut şi continuă să se facă prin ceea ce Jean Szlamowicz numeşte „impostura conceptuală”, acea manipulare semantică prin care „se substituie adevărului ceea ce posedă aparenţa acestuia, (...) o viclenie în interiorul ştiinţei: impostura este orizontul înşelăciunii acestei false cunoaşteri a cărei putere o constituie aroganţa”. Acea cunoscută credinţă, atât de prezentă în domeniul ideologiilor, că are dreptate întotdeauna cel care bate mai tare cu pumnul în masă, ori că repetarea obsesivă a unei lozinci induce validitatea adevărului proclamat! „Ni se spune atât de des că *limba ne modelează reprezentările*, fără ca cineva să se întrebe dacă e cu adevărat rezonabil să credem că limba poate realmente să gândească în locul nostru. Ni se afirmă că *şcoala e creuzetul inegalităţilor,* chiar dacă pare evident că absenţa şcolarităţii riscă să vă creeze dificultăţi în viaţa profesională. Se cere frecvent mai multă inclusivitate, fără ca cineva să fie exclus de undeva. Aflăm chiar că e urgent să decolonializăm societatea noastră, fără să se contureze teritoriile unde am putea pleca. Oricare ar fi numele mişcărilor revendicative ale ideologiei contemporane şi al acestor faţete convergente – wokeism, postmodernism, inclusivism, decolonialism... – aceste multiple autoritarisme se întrupează într-un vocabular ameninţător, cu pretenţia de a fi, deopotrivă, un diagnostic şi un remediu menit să ne scape de un rău de care habar n-aveam că suferim.”

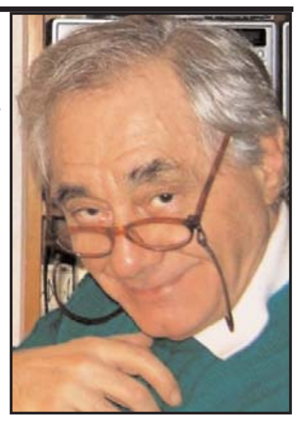
Acea pretenţie de a substitui realităţii fantasmele născute dintr-o retorică căreia i se atribuie puterea zămislitoare a genezei impune acestor ideologii autoritariste crearea unor concepte care nu se bazează decât pe propria formulare şi pe o aparenţă socio-filosofică ce decurge din utilizarea unor reminiscenţe greco-latine şi a unor sufixe. Lista pe care o propune Szlamowicz e trimalchionescă: *decolonialism, androcentrisme, sexism, rasism, patriarhalism, queerisation* (greu de tradus şi în româneşte, pornind de la sensul în engleză al cuvântului = bizarerie sau stranietate în orientarea sexuală), *transfobie, invizibilizare, intersecţionalitate, deconstrucţie, rasism sistemic, gen, homofobie, islamofobie, transfobie, glotofobie, grosofobie/ obezofobie* şi lista poate continua. Acest vocabular care-şi asumă deopotrivă o proiecţie psihologică reprezintă prin natura lui nu definirea unor domenii de analiză, de cercetare, de descrieri sociale, ci mai degrabă o sumă de denunţuri morale. Ele sunt menite „să creeze o etică prin care se constituie o categorie de judecată *a priori*, vizând condamnarea acelora care se fac vinovaţi de aceasta. (...) Sunt concepte pseudo-psihiatrice care se impun de o manieră declarativă şi care nu demonstrează nici validitate, nici factualitate, nici conceptualitate.” Rolul lor nu este de a demonstra, ci de a impune şi de a acuza, de a intimida şi a reduce la tăcere. „Sunt atacate întotdeauna miturile, clişeele, narativele. Deplasând astfel realul pe teritoriul imaterialului, al simţirii şi interiorităţii nu mai e nevoie să se verifice ceea ce este incriminat.”

Atacul este dat, urmând cu rigurozitate obiectivele şi metodologia frankfurtiene, asupra celor trei mari obstacole, cele trei „mituri” fondatoare ale civilizaţiei lui *homo sapiens:* familia, credinţa/religia, naţiunea! În aceste atacuri, vom avea nu analize sociologice, ci proiecţii ficţionale, cum subliniază, cu un umor care survine din însuşi materialul clientului, autorul cărţii analizate, „pentru a vorbi despre «genuri, rase, sexualitate în *reprezentările* hollywoodiene ale terorismului», sau despre «raportul anusului cu cosmosul în *producţiile artistice* contemporane», ori despre «dialectica americanităţii şi etnicităţii în *reprezentările literare* ale personajelor feminine» cu scopul de a elabora o teorie a *romanului* postnormal (?!) sau de a presupune «efectele *jocurilor video* cu conţinut sexist asupra obiectivării femeii şi ale stereotipiilor de gen». Şi, pe linia unei politizări a insignifiantului, vom sfârşi prin a studia «politica infamiei: capilaritatea şi practicile capilare la afrodescendenţi şi africani în context francez» sau «Separarea ţânţarilor de oameni în Insula Reunion». (...) Am putea chiar să spunem că «investigăm raporturile între sex şi politică» pentru a pune în relaţie erotismul, ecologia şi pornoterorismul.” Exemplele citate fiind extrase de Szlamowicz dintr-o sinteză asupra tezelor de doctorat. Ne aflăm în „colivia cu nebune” şi în noaptea minţii!

(Va urma)

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

O revelaţie: Nicolae Iorga! Ştiam, din liceu, că a fost un mare savant, un istoric de anvergură internaţională, şi cam atât. Iar acum, după ce am descoperit în volumul *Pe drumuri depărtate* descrierea călătoriei sale în America la începutul anului 1930, mi-am dat seama că omul de ştiinţă a fost şi un adevărat scriitor. Din primele pagini m-a impresionat curiozitatea de om tânăr (avea 59 de ani) cu care Iorga vede expoziţii, monumente istorice ori spectacole (în care remarcă „picioruşul” unei dansatoare mexicane) şi descrie totul într-un stil vioi, colorat, dând dovada unui indubitabil talent literar. Nu o dată comparaţiile, metaforele sale sunt surprinzătoare: un râu e „înjugat de nişte poduri fără stil”; altădată trece printr-o „pădurice netrebnică”; râul Colorado i se pare tărcat; într-o dimineaţă se simte ameţit după „o zghihuită noapte de tren”; sau, cu un evident umor, descoperă „guma de molfăit”. Pe de altă parte, vizita numeroaselor muzee americane dezvăluie amplele sale cunoştinţe în domeniul artelor plastice.

În cultura noastră, Iorga a întruchipat idealul renascentist al „omului universal”, fiind recunoscut astfel şi peste hotare. Wikipedia franceză îi dedică un articol substanţial din care citez concluzia: savantul român a semnat ca autor 1003 cărţi, 12755 de articole, 4963 de studii; în vreme ce în România Wikipedia enumeră 17 profesii: de la politician la profesor universitar şi... autor de literatură pentru copii.

(ianuarie 2024)

Interesant! Prietenii noştri P. şi M. confirmă o chestie observată şi de noi: o sastiseală a vârstei îi face pe mulţi bătrâni să rupă relaţiile cu rude, prieteni. Ei au primit chiar în scris asemenea „declaraţii” de despărţire, unele însoţite şi de reproşuri pentru vechi „conflicte” sau „jigniri” pe care ei le şi uitaseră. Soţia unuia dintre aceşti „corespondenţi”, psihologă, le-a dat un telefon cu scuze pentru soţul ei şi cu explicaţia că e vorba de un sindrom al bătrâneţii cunoscut şi descris în literatura de specialitate.

Am avut norocul (sfârşit prea repede) să purtăm corespondenţă cu prieteni care, chiar ceva mai în vârstă ca noi, n-au suferit de acest sindrom. Mă gândesc la V.V. şi, mai ales, la Simi – Mircea-Horia Simionescu –, care în ultimii ani nu mai putea, realmente, să scrie, dar îi dicta mesajele fiicei sale, expediate apoi prin internet. Mi-e teamă că acelaşi sindrom se manifestă la G.D. care, atunci când nu „uită”, îmi răspunde concis, în două rânduri, omiţând să se refere la problemele sau chiar la întrebările din mesajul meu. (O fi sindromul altui scriitor, A.S., descris într-un articol recent: obişnuit să scrie „în gazetă” pentru mii de cititori, nu mai poate să scrie pentru unul singur...)

(30 decembrie 2011)

Exilul ca *timp* al retragerii din istorie

Mircea Eliade, Vintilă Horia, Alexandru Vona...

Dan ANGHELESCU

Atât prin romanele, cât şi prin foiletonistica sa din perioada interbelică, Mircea Eliade avea să determine în viaţa literară apariţia unor atitudini pline de un dinamism ce promitea – încă de la primele sale începuturi – o vastă deschidere către noi perspective şi orizonturi de spiritualitate. În scrisul românesc se profilau conturile, tot mai pregnante, ale unei noi *poietici.* Ceva mai târziu, într-o corespondenţă cu poetul şi profesorul Paul Miron, Horia Stamatu – aflat şi el în exil (scrisoare nedatată) – vorbea despre acest fenomen, spunând: „Viziunea acestei noi poietici era influenţată de o strictă reconsiderare /.../ şi de zguduitoarea introducere la problema timpului, *Was ist Metaphysik?* a lui Heidegger./.../ Existenţialismul se năştea în România." (Paul Miron, *În corespondenţă cu Horia Stamatu,* 2007, Ed. Jurnalul Literar, Bucureşti: 83).

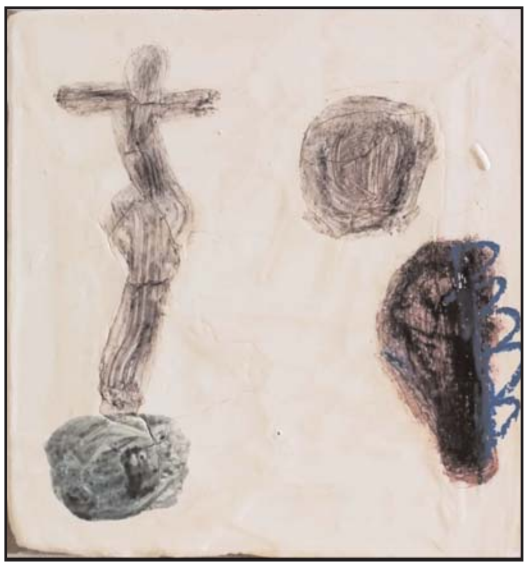
Era tocmai momentul în care Eliade şi întreaga generaţie tânără căutau sincronizarea cu marele roman european, manifestând o propensiune specială către metafizic şi ontologic, către pulverizarea vechilor structuri narative şi regândirea romanului ca formă deschisă şi aptă pentru o aspersie a marilor idei ce agitau spiritualitatea contemporană. Acestea deveneau, în concepţia celui ce avea să scrie tulburătorul roman *Noaptea de Sânziene*, determinante esenţiale ale unui drum spre care trebuia orientată literatura română.

Obsesiva dihotomie *sacru/profan* şi, indirect, întreaga fenomenologie a sacrului aveau să vegheze atât drumurile limpezi ale savantului, istoric al religiilor, cât şi pe cele aburoase, volatile, mereu pline de meandre, ale romancierului. Dar nu mai puţin şi scrierile congenerilor săi. În ceea ce îi privea, poeţii se vor situa sub iradiaţiile adagiului heideggerian *der Dichter nennt das Heilige.*

Fără îndoială că o răsturnare fundamentală în istoria romanului a fost repunerea în discuţie a dimensiunii temporale. *Timpul* continua să-şi reafirme obsesiv prezenţa în preocupările gânditorilor, romancierilor şi eseiştilor. Însă termenii căpătaseră începând de acum conotaţii de o cu totul altă natură, evident, mai profundă şi gravă. Şi la Eliade şi la Vintilă Horia descoperim coloratura întunecată a *Fatumului tragic. Timpul,* de aici încolo – în preocupările romancierilor români ce aveau să pornească pe drumurile grele şi triste ale exilului – nu mai putea fi *obiect de contemplaţie* ca în *heraclitismul volatil al interiorităţii* lui Marcel Proust. Gânditor, aruncat în condiţia plină de dramatism şi sfâşiere a fiinţării, romancierul scruta în esenţa timpului şi încerca să distingă „semnele" oculte şi ameninţătoare din relaţia Fiinţă şi Timp. Căutând o continuitate cu spiritul literaturii din perioada interbelică, s-ar spune că „acolo unde personajele lui Camil Petrescu văd numai idei, cele ale lui Mircea Eliade văd semne şi se lasă conduse de ele." (Angelo Mitchievici, 2010, *Ieşirea din timp...*, prefaţă la vol. *Noaptea de Sânziene,* Ed. Jurnalul Naţional, Bucureşti: 25)

În aria gândirii europene, interesul pentru experienţele orientate spre inefabil şi spiritual, deja sustrase de sub jurisdicţiile pozitivismului (configurat de grupul denumit *Geisteswissenschaften,* după termenul *moral science* al lui St. Mill), se estompaseră, migrând către planurile secunde. *Imaginea* (sic!?) *timpului* se schimbă şi, începând de acum, va tinde să capete un cu totul alt chip decât cel cu care se configurase, până nu demult, în acea *privire în noi înşine,* prin care Bergson, Husserl şi, desigur, Marcel Proust (discipol literar al lui Bergson) ne asigurau că aduce *cunoaşterea absolută.* Importanţa, până de curând discretă, aproape inaparentă a *operatorului Timp* dobândea dintr-odată un accent grav. Se schimba însă modul de evaluare şi unghiul din care fuseseră considerate lucrurile. Heidegger regândea şi considera că „...perspectiva care, la începutul filosofiei occidentale, călăuzeşte deschiderea fiinţei este timpul, însă în aşa fel încât această perspectivă a rămas ca atare şi a trebuit să rămână ascunsă. /.../ Acest lucru se exprimă în faptul că timpul (în momentul acela) este conceput pornind de la *acum,* de la ceea ce este prezent în cutare moment şi în chip unic." (Martin Heidegger, 1999, *Introducere în metafizică,* Humanitas, Bucureşti: 268, 269)

Aşa se face că şi literatura va ilustra, în esenţele ei adânci, sensul *relaţiei cu timpul,* întemeiată tot din acel *acum,* din *ceea ce era prezent şi în chip unic* în datele momentelor unui anume prezent şi ale unui viitor ce se prefigura deja spre tragica realitate a exilului.

Timpul se vădise deja *încărcat de istorie!* Este ceea ce explică motivul pentru care discursul romanului va pleda, de aici încolo, împotriva timpului, într-o vizibilă şi hotărâtă tentativă de *abolire* a acestuia. În literatura exilului gestul nu va fi deloc singular. Îl regăsim identic la Eliade, Alexandru Vona ca şi la Vintilă Horia, care va afirma tranşant: „Sunt un distrugător al timpului istoric. /.../ Această voinţă anarhică defineşte personalitatea şi cronologia poporului meu care a boicotat întotdeauna istoria..." (Vintilă Horia, 1997, *Un scriitor împotriva timpului său, Secolul 20*, nr. 10-12/1997, 1-3, Bucureşti: 391-396)

Evident, în viziunea tuturor celor „desţăraţi", Timpul a devenit o dimensiune malefică, iar cărţile lor, o spune tot Vintilă Horia, au fost: „...concepute şi realizate în afara timpului lor, ca prieteni ai oamenilor, aliaţi nu ai utopiei prezentului, ci ai realităţii viitorului /.../ şi dacă în *Cavalerul resemnării* făceam din nou să coincidă timpul meu cu altul situat în trecut, era just să mă întreb dacă timpul există într-adevăr..." (*Ibidem:* 212, 213)

În scrierile lui Eliade, timpul apare ca una din temele abisale ce configurează întreaga pledoarie a romanului *Noaptea de Sânziene.* Obsesia personajului Ştefan Viziru este chiar *ieşirea din timp,* eliberarea de teroarea istoriei. Evadarea e posibilă prin artă, prin contemplaţie, prin lecturi din marea poezie, din filosofi, din clasici sau prin studii şi toate acele preocupări ce distrug (pulverizează!) legăturile cu realitatea. Pentru că apropierea de marii autori este un mod de a li se alătura acestora care – şi ei – sunt, rămân mereu, în afara sau deasupra istoriei. Viziru identifică – în poezie, filosofie, în mistică dar şi în... iubire – o altă *realitate*, însă una *esenţială:* „Citind pe Shakespeare, mă smulg clipei de faţă, clipei care era menită să mă confişte, să mă terorizeze... Iar dacă în acel moment cade o bombă şi mă omoară – mă omoară, cum vă spuneam, ca om liber – iar nu ca sclav; căci mă omoară cu mintea fermecată de geniul unui poet." *Existenţialismul,* despre care vorbea Horia Stamatu, este o prezenţă constant adietoare şi în scrisul lui Eliade.

Scrisul luptând împotriva timpului. Astfel poate fi înţeles demersul literar şi filosofic al lui Eliade. Şi – la o privire atentă asupra literaturii exilului – descoperim în această poziţionare un veritabil laitmotiv care, într-un fel sau altul, îi aşază pe toţi scriitorii în preajma unor Eliade şi Vintilă Horia. Iată-l pe acesta din urmă scriind despre timp şi istorie într-un mod cât se poate de clar: „Aparţin unui popor de ţărani şi de poeţi, al cărui contact cu istoria a fost totdeauna dureros şi tragic. Un popor care adesea s-a retras din istorie (filosofii noştri, Lucian Blaga şi Mircea Eliade, au explicat bine acest fenomen), s-a ghemuit dincolo de vizibil, în pădurea miturilor lui. Este vorba de o promisiune sau un mesaj pe care Ovidiu şi Radu Negru, personaje ale celor două romane ale mele, l-au pus în lumină. Acest popor a avut întotdeauna, în forma dacică antică, sau în cea românească modernă, un sens religios despre viaţă, care evită orice tendinţă spre extremism..." (Vintilă Horia, 1997, *Despre degradare şi risc,* în *Secolul 20*, nr. 10-12)

Ieşirea din Timp are, la ambii romancieri, o conotaţie mistică de subtilă experienţă a sacrului. Ştefan Viziru, personajul lui Eliade, spune: „Să scapi din Timp. Să ieşi din Timp. Priveşte bine în jurul dumitale: ţi se fac din toate părţile semne. Încrede-te în semne. Urmăreşte-le..." Semnele, pentru Eliade, devin un mod de a privi în lume dinspre dimensiunea sacralităţii, dar nu numai. „Într-un articol publicat în *Fragmentarium* (1939), *Un înţeles al semnelor,* Eliade sublinia importanţa semnului care «valorează cât bolta unei culturi; pentru că, într-un fel arată o cultură care interpretează şi trăieşte sensul magic al cuvântului *semn*, şi altfel culturile care şi-au asimilat sensul metafizic sau profetic al semnelor.» Într-un alt articol din acelaşi volum, *Analogii şi simboluri,* Eliade considera simbolurile ca autonome în raport de cunoaşterea umană, alcătuind o ordine accesibilă prin cunoaştere. /.../ Eliade va valorifica aceste *intuiţii* nu numai în ficţiune, cât şi în teoria sa despre *sacru* ca prezenţă camuflată în câmpul existenţei cotidiene, în *profan,* accesibil fie printr-o competenţă hermeneutică, fie prin revelaţie decisă în mod excepţional. /.../ «...În măsura în care omul societăţilor moderne se regăseşte pe sine în simbolismul arhaic antropocosmic, redobândeşte o nouă dimensiune existenţială. Aşadar, regăseşte un mod de a fi autentic şi major, care îl apără de nihilismul istoricist fără să-l scoată totuşi din Istorie»." (Angelo Mitchievici, *op. cit.*: 23)

În ceea ce-l priveşte, Vintilă Horia se autodefinea ca *distrugător al timpului istoric* şi purtător ale acelei *voinţe anarhice* de care se simte animat în imperioasa necesitate de a ieşi din Timp, malefic vehicul al *Istoriei.* Este ceea ce îl alătură lui Mircea Eliade în confruntarea cu acelaşi *effrayant Dieu sinistre, Timpul*. Desigur, epica lui are soluţii diferite. Modelul tipologiei pentru care optează în cărţile lui este acela al rătăcitorului; al celor din bejenii, al abandonaţilor de lumea întreagă în grija şi mila lui Dumnezeu, al unui *Waldgänger* despre care s-a vorbit şi în cărţile lui Ernst Jünger. Iată de ce şi perspectiva religioasă asupra existenţei domină în epica lui. Ea este principala modalitate în confruntarea cu Timpul.

Romanele lui, *Les impossibles, Marta o la segunda guerra, Le Voyage à San Marcos,* vorbesc despre exiluri şi pelerinaje, reluând mereu obsedantul laitmotiv al dezrădăcinării. Referinţele trimit „nu numai la o situaţie geografico-politică, cea a exilatului din Europa de Est, ci şi la o situaţie universală, cea a omului din secolul XX". (Monica Nedelcu, 1992, *Vintilă Horia*, în volumul *Români în ştiinţa şi cultura occidentală,* Davis, Ed. Academia Româno-Americană: 183-185)

În cărţile lui Vintilă Horia (exemplu *Le Voyage à San Marcos*), ca şi la Eliade (în *Noaptea de Sânziene*), ideea de Timp – ca purtător al unui cataclism al istoriei – revine mereu, cu concluzii terifiante şi obsesive: „Était-ce à cause de la guerre qui m'avait appris que toute violence était permise?" (Vintilă Horia, 1988, *Le Voyage à San Marcos,* Éditions du Rocher, Jean-Paul Bertrand Éditeur, collection Alphée, Paris: 29)

→

Homo sapiens

Într-o aceeaşi orientare cu Eliade, ideea de *semn* şi dualitatea *sacru/profan,* cu *încărcăturile* şi *gravitaţia* lor specifică, dobândesc un puternic şi inconfundabil relief, tocmai pentru că, în scriitură, fiecare se păstrează în puternica, propria individualitate: „La guerre chez nous a été un signe. Il y avait, d'un côté, ceux qui avaient cessé de croire, qui voulait s'intégrer au progrès, aux avantages de l'amour libre, aux joies du divorces, aux vertiges de la chute et, de lautre côté, ceux qui croyaient encore, qui voulaient à tout prix empêcher la chute, ou qui s'imaginaient la pouvoir empêcher. /.../ Ce fut un combat entre l'amour sacré et l'amour profane. /.../ Commment pourrait-on d'ailleurs résister au profane? Tu ne vois pas? Nous sommes un pays où le sacré a été victorieux il y a trente ans, mais qui est déjà occupé par l'ennemi, de façon silencieux, massive, efficace. Nous avons gagné la guerre et perdue la paix, je vuex dire la paix intérieure." (*Ibidem*: 82)

Semnele, ca şi acest *combat entre l'amour sacré et l'amour profane,* sunt lecturate de autor din perspectiva momentului când are loc o gravă criză a lumii: „Societăţile cantitative au acoperit aproape în întregime chipul omului (iar) primejdia de a cădea în sensul regresiv e pretutindeni vizibilă". De unde şi concluzia: „E deci absolut necesar să ieşim din propriul nostru timp şi să încercăm altul, păstrând amintirea nefericirii din timpul trecut... /.../ Lecţia care se putea trage din romanul meu era următoarea: ajunge un moment de neglijenţă pentru ca omul să poată deveni o maimuţă. /.../ Triburile numite primitive nu sunt imaginea unei situaţii pe care noi înşine am trăit-o în trecut, ci a unei situaţii pe care o vom putea trăi în viitor. Iar timpul nostru nu e altceva decât un moment. Din această cauză sunt împotriva lui. /.../ Să ating neapărat altă dimensiune în timp, să adun toţi timpii într-unul." (Horia, Vintilă, *Un scriitor împotriva…, op. cit.*: 391)

Evident, *Timpul* este *subiectul* principal al scrisului horian. Abordat în romane, dar şi în eseuri, el devine şi *obiectul* aproape obsesiv al unor ample investigaţii de care nu se îndepărtează niciodată. Poet, romancier, eseist şi gânditor savant de acelaşi calibru cu Mircea Eliade, Vintilă Horia, asemenea Sfântului Augustin, *îşi spune şi ne spune: „Si nemo ex me quaerat scio; si quaerenti explicare velim, nescio*." (Sf. Augustin, *Confesiunile* II, III)

Scrierile lui devin în esenţă adevărate *tratate,* demonstraţii ştiinţifice absolut riguroase, studii de o mare profunzime în care, vorbind despre „problema timpului", trece în revistă desluşirile ei de către un Einstein, Bergson, Husserl, Heidegger, Heisenberg, Pauli, Matyla Ghyka, dar şi ezotericii Evola şi René Guénon. Pe urmele acestora, dar şi ale lui Oswald Spengler, el vede *timpul lumii moderne* ca un timp decăzut sub *domnia cantităţii;* timp al unui *ciclu final, cunoscut în tradiţia hindusă sub numele de Kali Yuga.* Este perspectiva din care autorul lui *Dumnezeu s-a născut în exil,* are percepţia unei durate de manifestare a umanităţii noastre ce se vădeşte *coborâtoare:* sfârşit al unui *Manvantara.* În tandem cu Eliade, el se apleacă asupra semnificaţiei *Semnelor.* De fapt, trimite la ceea ce René Guénon, în ultimul capitol al uneia dintre lucrările lui fundamentale, *Domnia Cantităţii,* numeşte *Semnele vremurilor* (René Guénon, 2008, *Domnia cantităţii şi semnele vremurilor,* Ed. Humanitas, Bucureşti: 166), lucrare pe care romancierul, atunci când face referiri la acel Kaly Yuga, este evident că a cunoscut-o în profunzime, opinând că ezotericii posedă, în gândirea lor, o cheie a *schimbării...* şi nu pe aceea a unui Big-Bang final al umanităţii. Pornind de aici, el ia în considerare succesiunile ciclurilor şi un curs malefic (ca degradare progresivă/coborâtoare) a lumii. De sub asemenea orizonturi de gândire se revendică vorbirea despre *degradare* şi *risc* din eseul horian de care s-a şi amintit ceva mai devreme.

Legate de toate acestea, semnificative devin consideraţiile horiene asupra naturii romanului: „…Romanul este o tehnică de cunoaştere, cea mai complicată, unica posibilitate de a cuprinde realitatea într-o singură operă, mai mult decât fizica, biologia sau muzica, unica realmente capabilă a descrie un tot şi a-i învăţa pe alţii. Când am scris *O femeie pentru apocalips* mă aflam tocmai în această circumstanţă a vieţii mele: cea a scriitorului care, odată trecut prin filosofie şi ştiinţă, voiam să fac din roman ceva mai mult. Şi acest ceva mai mult era o altă ieşire în afara timpului. /.../ Se desfăşoară tocmai pe cele trei dimensiuni care formează sau deformează conceptul nostru de timp: trecut, prezent şi viitor. /.../ Roman al celei de-a cincea dimensiuni, aşa cum i s-a spus, şi care este mărturia vie a atitudinii mele faţă de timpul meu, al meu propriu şi, în general, al timpului în sine." (Vintilă Horia, *Un scriitor împotriva…, op. cit.*: 214)

Desigur, ideea romanului ca investigaţie asupra timpului nu e nouă; cea mai cunoscută şi chiar disputată rămâne aceea a lui Marcel Proust. Însă aportul capital al lui Vintilă Horia este specific unor cu totul altor perspective. Ca opozant permanent în epoci de agonie ca aceea a veacului XX, el susţine, cumva într-un acelaşi context cu Tzvetan Todorov, că are *datoria* de a trezi umanitatea; de a o deştepta dintr-un somn tehnico-optimist, de a provoca o ruptură în omogenitatea sistemelor actuale, de a reprezenta principiul salvator al eterogenităţii, al unui *perpetuum mobile* al istoriei şi de a-şi ajuta contemporanii să-şi înţeleagă mai bine timpul. Explicaţiile privitoare la opţiunile autorului se dezvoltă din perspective multiple: În prim-plan, timpul este dimensiunea care conservă relaţiile cu alterităţile opresive. „Ovidiu eram eu, timpul său era al meu. Două milenii, deci, nu numai că nu fuseseră de folos pentru un progres moral sau politic, ci, dimpotrivă, deterioraseră relaţiile dintre oameni şi putere. Ce era deci timpul? Un vehicul pentru a avansa sau o posibilitate de a luneca înapoi? Şi dacă în *Cavalerul resemnării* făceam din nou să coincidă timpul meu cu altul situat în trecut, era just să mă întreb dacă timpul exista într-adevăr, şi dacă exista, de ce să-l consider un progres şi nu un *statu quo* sau o posibilitate permanentă de întoarcere la vreun izvor blestemat? /.../ Opera mea devine astfel ceea ce Jünger a numit un *tratat despre anarh,* iar eu însumi un *Waldgänger,* un vagabond prin pădurile timpului meu." (*Ibidem:* 213)

Sclipitoarea şi consistenta eseistică horiană traversează universuri ideatice esenţiale pentru istoria şi spiritualitatea caracteristică a veacului XX. Începând de la Platon, Sf. Augustin, Dante, Shakespeare, Papini, Thomas Mann sau Proust, la Eliot, Musil, Joyce, Ezra Pound, Junger, Kierkegaard, Nietzsche şi Heidegger şi continuând cu Carl Jung, Niels Bohr, Heisenberg, până la Oswald Spegler, Toynbee sau Guénon, se coagulează o vastă paletă ideatică. Pe ea se deplasează deopotrivă romancierul şi eseistul. Anton Cosma sesizează aici *complementaritatea* în care sunt elaborate atât eseistica, precum şi temele şi suportul argumentativ din literatura sa de ficţiune. Ieşirea din timp, din istorie, are mereu în atenţie ameninţătoarele confruntări cu alteritatea. Domină ideea că arta creează realitate, că o poate *de-construi* şi *re-construi.* De aceea, personajele se situează dincolo de timp. Ficţiunile horiene, în totalitatea lor, aspiră să devină „...un răspuns indirect la întrebările torturante ale fiinţei istorice asediate şi locuite de nelinişti, de semne premonitorii dintre cele mai sumbre. /.../ Mai presus de toate e Istoria, istoria fiinţei proiectate pe dinamica experienţelor, pe repercusiunile acestora asupra individului şi asupra conştiinţei colective." (Ion Vlad, 2004, *Romanul universurilor crepusculare, Thomas Mann, Robert Musil, Hermann Broch, Witold Gombrowicz, Günter Grass, Curzio Malaparte, Heinrich Böll, L.F. Céline,* Cluj-Napoca, Ed. Eikon, Cluj: 52)

Alături de Eliade, Vintilă Horia este gânditorul care, în subsidiaritatea operei lui, crede în necesitatea revenirii asupra *fenomenului* pe care Max Weber îl întrezărise ca proces pe cale de desăvârşire în modernitate, rezultat al secularizării: *Dezvrăjirea lumii* (*Entzauberung der Welt*). Aici este însă vorba despre un proces al cărui sens e inversat: o *re-vrăjire* a lumii! Altfel spus, o reinstaurare a *Sacralităţii* ca temei fondator de civilizaţie, *Sacralitea* ocultată în actualitatea super-tehnicizată prin violenta campanie a pozitivismelor de tot felul. Heidegger (la care face dese trimiteri) este cel ce opera o distincţie între esenţa tehnicii şi formele ei de manifestare. Ceea ce nu însemna că el demoniza tehnica, ci, dimpotrivă, încerca doar să surprindă poziţia omului în interiorul unei defectuoase aşezări faţă de lume şi faţă de sine. Esenţa tehnicii, spune el, „nu este câtuşi de puţin ceva de ordinul tehnicului. Rămânem într-o relaţie neliberă cu tehnica, fără scăpare prinşi de ea. /.../ Ne livrăm tehnicii în chipul cel mai nefast." (Martin Heidegger, 2011, *Originea operei de artă,* Humanitas, Bucureşti: 120-121)

Hipertrofierea încrederii în puterea tehnicii, vrea să spună filosoful, a ocultat în omul modern adevărul şi puterea mitului. „...Tehnica îi rupe tot mai mult pe oameni de pământ şi îi dezrădăcinează. /.../ Dezrădăcinarea omului a şi avut loc. Nu mai avem decât raporturi tehnice. /.../ Dacă gândirea şi poezia nu dobândesc încă odată o putere superioară, lipsită de violenţă, atunci dezrădăcinarea omului, fenomen ce se petrece sub ochii noştri, constituie chiar sfârşitul." (Martin Heidegger, *Nur noch ein Gott kann uns retten, Spiegel – Gesprächt mit Martin Heidegger am 23 September 1966,* text republicat din *Der Spiegel*, nr. 23/1976, traducere Dorin Tilinca)

Ştefan Viziru, personajul lui Eliade (ca şi personajele lui Vintilă Horia), reprezintă un drum de întoarcere către sacralitate: „Poate, spune el, există undeva o posibilitate deschisă miracolelor, un mister ireductibil, un secret pe care nu reuşim să-l descifrăm."

Aspiraţia este vizibilă în majoritatea scrierilor din exilul românesc apărute pe meridianele lumii libere. Ethosul care determină această orientare este o rezultantă (veritabilă amprentă) a unei experienţe spirituale sensibil diferită de cea a Occidentului. În fapt, această literatură vrea să vorbească în numele unei umanităţi a cărei spiritualitate se profilează ca un aliaj de elemente oriental-occidentale ce impregnează psihologia, mentalitatea şi, corelativ, creaţia artistică a omului de miazăzi, de ieri şi de astăzi, specifice, ar fi spus Monica Lovinescu, unei *Est/Etici a neuitării.* Reamintindu-ne ponderea pe care a avut-o revista *Gândirea* în modelarea tinerei generaţii din perioada interbelică (devenită generaţia exilului) vom identifica aici iradiaţiile spirituale datorate Ortodoxiei.

Se confirmă şi se reconfirmă astfel însăşi ideea de continuitate dintre literatura exilului şi aceea a interbelicului, implicată fiind şi tendinţa de obstinată afirmare a dimensiunii identitare. În perioada interbelică, Ortodoxia a fost elementul ce a dovedit o capacitate specială în a determina apropierile între generaţii: tinerii de antecesorii Blaga, Nichifor Crainic, Vasile Voiculescu, Dumitru Stăniloae; după cum pe aceştia, la rândul lor, îi va fi apropiat şi îi va fi făcut reciproc permeabili unei vibraţii mistice aparte, de coloratură sud-est europeană. Se poate vorbi prin urmare de o gravitaţie a orientărilor apofatice ce au dat nuanţa distinctă spiritualităţii (şi în special teologiei) prin sud-esticii Dionisie Areopagitul, Sf. Maxim Mărturisitorul, Sf. Simeon Noul Teolog, Grigore Palamas. Şi, prin cursurile de *mistică* ale lui Nichifor Crainic, în cultura interbelică îşi făcea apariţia Juan de la Cruz, discipol şi el al Areopagitului. Iradiaţiile Ortodoxiei se concretizau astfel într-o căutare şi *aducere în literatură a unei iluminări şi a unei vocaţii* ce se vădea *misterios teandrică* confirmând influenţa deosebit de importantă în interbelic şi a lui Nichifor Crainic. La el, cum şi la Voiculescu, se desluşea o insaţiabilă nostalgie a întâlnirii omului cu Dumnezeu în chiar profunzimile fiinţei. Apropierea şi chiar *îmbrăcarea* fiinţării umane de forma şi chipul lui Dumnezeu era dominatoare şi inocula credinţa într-o posibilă *îndumnezeire a omului* (*theosis*). Despre aceasta vorbiseră scrierile Sf. Simeon Noul Teolog, dar şi cele ale Sf. Maxim Mărturisitorul (omul, *suflet şi trup după natură, devenit în întregime Dumnezeu după har*).

Aerul trăirii inefabile se va face simţit în scrierile autorilor români. Nu e de mirare că un asemenea aer se regăseşte mereu şi în personaje marcate de obsesiva soartă a rătăcirii din romanele lui Vintilă Horia. Rătăcirea va căpăta în ele un evident caracter iniţiatic. Oamenii care îl preocupă pe scriitor sunt cei ce călătoresc către *Ceva* aflat la mari depărtări având mobiluri de natură mistică.

→

Contratimp

Maria CALLEYA

Ora de pace a nopţii, cu sonuri de violoncele şi flaute şi cu mormăitul intermitent al motoraşelor de companie; arcul subţire al lunii de agăţase de un cer îngustat, opac, şi nicio pală de vânt nu tulbura firele de salcie. Ca un semn prevestitor, în ziua trecută, străbătând greoi câteva străduţe cândva familiare, m-am oprit în faţa unei curţi cu o singură şi unică splendoare, coroana bogată, gata să plesnească, albă, a unei magnolii. Consolare albă, simplă, trecătoare şi trainică, în acelaşi timp.

Deviate, distorsionate, reperele noastre; abia pe alocuri, câte o privire cu câte ceva îndărătul ei, ce aminteşte de omul întreg şi încă nevitregit de facultăţile lui naturale – căutătorii de enigme îşi primesc în van salariile confortabile, fără a se obosi a-şi mai pune întrebări. În curând şi acestea se vor dovedi încâlcite de aerul prea tulbure în care ni se zbate fiinţa. Evadări personificate se vor numi puţinele reuşite, de nimeni înregistrate, spre onoarea iscusinţei şi geniului ascuns în om, din trei în şapte. De ajuns. O cântare nouă s-ar cuveni, un alt fel de imn adresat nu naţiunilor, ci speciei om ajunsă într-un punct zero. Aud eu vreunul? Încă nu. Deşi simt, undeva, într-un strat subteran, o mişcare, ca o plămădeală. O foială lâncedă, informă; aduce a preambul.

Persoane cu statut incert – vor nota cei din regiment, cu acea iritare a colţurilor, sparte din când în când, singurele semne ale unei umanităţi încă vii.

Substraturi ale fiinţei – acelea care, în fapt, guvernează lumea – singurele nuanţe către care e folositor să îndrepţi atenţia. Balul pieziş al fulgilor în plină zi este, pentru unii, doar crusta subţire, aproape necomestibilă, a supei comune.

Ar fi simplu dacă n-ar fi tragic. Între ieri, azi şi mâine diferenţa se şterge, nu mai ştii ce rămâne. Ce e preponderent. Ce e secundar. Ce este şi nu este în acelaşi timp. Nu viitorul luminos ne stă înainte, ci nebuloasa însăşi.

Trăim între oglinzi răsturnate, cu ochii spre nori, cu ghiulele strâns legate de picioare.

Şi tu ai dreptul… auzeam un glas cunoscut, în preajma Crăciunului negru. Se înţelege, o favoare. Aceea de a fi strivită. Nu e de mirare că-mi tremură genunchii. Dar numai ei.

Pe tălpile apostolilor se aşază praf de aur/ iar dintre vânturi/ voci îndepărtate/ îi învăluie/ cu nestematele îmbrăţişării/ paşii lor înceţi netezesc piatra/ îi poartă necurmat spre munte/ acolo unde orice furtună se domoleşte.

Aici, jos, cizme şi cartofi prăjiţi, o atmosferă expandată, multe lucruri fără nume, dimineţi fierte în aşteptare, zile buimace, grele, incolore, seri apăsătoare şi încruntate. Un copil – o fetiţă – fabricat in vitro, speriată şi care pune întrebări esenţiale. Mersul încăpăţânat al lumii spre autonegare. Ori afirmare a unei alte lumi ce se fabrică pe ea însăşi; noi, tradiţionaliştii, expulzaţi, fără drept de apel. Accept. Cu bucurie.

Artiştii, ultimii visători în lumea de plumb, de sânge şi de cenuşă. Straturile, dar şi ecourile lumii lor vibrează, încă pâlpâie, scânteiază în tulburele tot mai compact. La aproape şaptezeci de ani, Valeria Seciu e pe scenă, o vioară cu tonuri multiple, ample; fiul său se roagă pentru nou la Athos. Noi înşine, derutaţi, împinşi spre limite indescifrabile, părtaşi ai unei deveniri ameninţătoare. Florile îşi pregătesc venirea ca să ne asigure, cât timp încă, de frumuseţea lor discretă şi eternă. Deşi, chiar pământul se înfioară.

De ce insişti – mi-a susurat un glas cunoscut, întâlnit, demult, la un târg de carte: în marea de oameni mă aşezasem într-un colţ, oferind placheta mea cu poeme. Poate avea dreptate să mă execute cu tonul acela, nici azi nu ştiu de ce anume iscat. Dacă cineva/ceva lucrează cu subţirimi, lucrează bine. A doua sau a treia biografie, scrisă de alţii, ar putea da un răspuns edificator. Se verifică până în ziua de azi. Scrisul după ureche, directive şi mentalitate. Alt adevăr e în buzunarul meu. Un dosar complet, ceva mai colorat.

Cândva, într-un timp nedeterminat, se vor împăca viii cu morţii, dar chiar cei vii rămaşi cu viii de aceeaşi stirpe – om.

Orice urmă de afect mai rămâne de extirpat – abia atunci pot să sune trâmbiţele Judecăţii. Cu o lumânare aprinsă voi hălădui şi eu, întrebând, cu ochii, cine mai suferă întru lumină.

Drama se conturează din însăşi istoria (în esenţă reală) a celor *des-ţăraţi*, a celor *atinşi* de sunetul tragic al unei existenţe sub avatarurile istoriei. Ea îmbrăţişează destinul acelora pe care Dumnezeu i-a hărăzit depărtărilor şi – la fel ca în Biblie! – în acest „acum" le-a poruncit *să iasă din pământul lor, din neamul lor şi din casa neamului lor şi să vină în pământurile spre care avea să-i îndrepte El.* Călătorind, Ovidiu, personaj devenit simbolul marilor exiluri din romanul *Dumnezeu s-a născut în exil,* îşi primeşte revelaţia. Înţelege paradoxalul spunându-şi că „această umbră, vreau să spun lumină, era portul în care urma să găsesc tot ceea ce căutasem în zadar până atunci." (Vintilă Horia, 1990, *Dumnezeu s-a născut în exil,* Ed. Europa, Craiova: 60) Evident, *umbra-lumină* către care a tins şi la care a ajuns Ovidiu se suprapune perfect/ se identifică cu *Tenebra agnosiei,* cu acel mister al *inefabilului divin*. Fidelitatea faţă de valorile creştine rămâne o constantă a scrierilor lui Vintilă Horia şi ele, toate la un loc, dar şi fiecare în parte, păstrează la suprafaţă sau în adâncuri, ceva din sunetul şi coloratura specifice ortodoxiei.

Exilul – atât de puţin cunoscutul exil literar – rezervă în continuare încă multe, unele chiar miraculoase, surprize. Una dintre acestea, ascunsă aproape o jumătate de veac sub numele lui Alexandru Vona este romanul *Ferestre zidite.* (Ed. Cartea Românească, Bucureşti, 1993; ediţie definitivă, revăzută şi corectată în 2001) Din *Enciclopedia exilului literar românesc* (autor Florin Manolescu, Ed. Compania), aflăm că romanul a fost tradus în Franţa de Alain Paruitd, Ed. Actes Sud, 1995; în Germania de Georg Aescht, Ed. Rowohlt, Berlin, 1997. Este o carte despre care citim în jurnalul lui Mircea Eliade (27 august 1979) că: deşi prost tradusă, „plăcuse atât de mult lui Brice Parain şi lui Roger Caillois şi altor lectori de la Gallimard". (Marta Petreu, Ion Vartic, postfeţe la Alexandru Vona, 2001, *Misterioasa dispariţie a oraşului din câmpie,* proze scurte 1941-1977, Ed. Biblioteca Apostrof, Cluj: 139)

Iniţial intitulat *Intersecţii,* textul, scris în numai trei săptămâni, la o vârstă când autorul abia împlinise 24 de ani, fusese remarcat încă de pe atunci în cercurile literare ale tinerilor scriitori, circulând în manuscris. Aşa se face că, în 1947, în jurnalul său, Petre Comarnescu, ştiind că autorul pleca definitiv din ţară, se întreba care va fi soarta acestui text. Iată numai câteva din ecourile apariţiei acestui roman în România: *O carte excepţională cu un destin excepţional* (Ioana Pârvulescu, *România literară,* nr. 47, 1-7 dec. 1993, p. 5), *O carte excepţională* (Alexandru George, *România literară,* nr.1, 12-18 ianuarie 1994, p.10), *Le génie de l'ingénieur* (cronică semnată de Myriam Anderson şi tradusă în limba română în *Lupta* nr. 246, 22 mai 1995), *Momentul literar 1945-1948. Frumuseţi glaciale* (Gabriel Dimiseanu, *România literară,* nr. 38, 26 sept. – 2 oct. 2001, p. 10), *Ancheta „Romanul Românesc"* în *Observatorul cultural,* nr. 45-46, 3-15 ian. 2001, p. 4.

Alexandru Vona a fost un anxios, un angoasat, un om care întotdeauna vedea şi partea cealaltă, de umbră şi de taină, a lucrurilor. Apariţia romanului său, *Ferestre zidite,* în 1993 a fost o uriaşă surpriză. A fost tradus în Franţa, Germania (unde a fost foarte bine întâmpinat de critică), Spania şi Olanda, a fost distins cu Premiul Uniunii Latine (Roma, 1995) şi cu cel al Salonului Naţional al Cărţii de la Cluj în 1997.

Mutatis mutandis, există totuşi, element imponderabil, ceva ce apropie, spiritualmente, scrisul lui Alexandru Vona de Mircea Eliade şi Vintilă Horia: obsedanta problemă a *Timpului.* Dacă în romanele celor doi desluşim un anume tip de relaţie cu timpul, în cazul lui Vona este vorba de o *non-relaţie*. Şi aici, referenţial, *ficţiunea* se raportează la Timp, însă este o referinţă apofatică, *via negationis!...* Percepţia e similară: Timpul înseamnă istorie, înseamnă *dimensiunea malignă a fiinţării.* Prin urmare obsesia, idiosincraziile sunt, în esenţă, aceleaşi. Reacţia, totuşi apare cu semn schimbat: semnul minus! Ca atare, prozatorul nu va pune problema ieşirii/evadării din *Timpul istorie* cum o face Eliade. Vona operează din interiorul aceleiaşi percepţii *incriminatoare.* Reacţia lui se configurează sub formele unei stranii *Tăceri;* capătă semnificaţiile şi aspect de veritabilă gesticulaţie mistică, aproape şamanică. Însăşi aducerea către rostire devine prohibită. Oroarea în faţa Timpului e atât de copleşitoare încât acesta nu trebuie amintit nici măcar pe departe. Nimic din ceea ce ar trimite la acest *Dieu sinistre, effrayant, impassible,* nu trebuie nici măcar rostit, amintit sau sugerat. Se ştie din Biblie (*In principio erat verbum…*), Cuvântul e purtător de ocultă şi magică forţă. El ar putea să dea naştere, să *aducă,* să *inoculeze* maleficul în *realitate.* Iar Timpul nu trebuie lăsat *să capete o realitate.* Ca atare, discursul literar este expurgat de tot ceea ce ar putea trimite sau evoca ideea de Timp. Prin urmare, *rostirea* literară a lui Alexandru Vona îi refuză *fiinţarea.* Refuz căruia i se adaugă o şi mai mare, impresionantă amploare, dat fiind că în apofatismul său (*via negationis*) se include şi spaţiul. Aşa se face că alura mistică a discursului literar, care, ostentativ, evită „aducerea la cuvânt" a relaţiei *Spaţiu-Timp* (sintagmă provenită din lumea fizicii cuantice) ne pune faţă-n faţă cu *Eul* unui personaj ciudat, a cărui identitate rămâne, de la un capăt la altul al naraţiunii, quasi necunoscută. Totul, începând cu personajele (parcă şi ele volatile), se petrece sub semnul indeciziei şi al unor ezitări. *Povestaşul* pare că pune mereu o înceţoşată surdină peste oameni, locuri şi întâmplări, protejându-le de *lucrarea malefică* a lui Cronos. *Spaţiul* în care „eroul" fantazează, străzile şi localitatea (oraşul) sau ţara nu au nume, nu sunt aduse în „Cuvânt". Într-o vădită stare de accentuată dispersie psihică, prin povestire se perindă personaje, tot fără identitate, aproape fantomatice, inconsistente. Ele se intersectează cu existenţa acelui rătăcitor într-un oraş necunoscut, nenumit, situat pe nu se ştie ce coordonate spaţiale. Se insinuează, în toate aceste situaţii neclare, o anume stare de atracţie şi tensiune, iar dispariţiile sunt mereu înăbuşite de o inexplicabilă muţenie. Misterioasa tăcere acoperă străzile, pieţele, apa – şi ea nenumită – ce traversează acele locuri, populate de obiecte lipsite de asemenea de orice idee de identitate.

La fel de nenumit rămâne şi, desigur, *timpul* în care întâmplările acestea au loc. Aluziile, uneori vagi, cu referiri la anumite tipuri de obiecte (apare undeva cuvântul „diapozitive" de exemplu), nu scot nici naraţiunea, nici locurile şi cu atât mai puţin *timpul istoric* din starea de plutire/suspensie ce inundă în tot şi în toate. S-ar părea că până şi stările sufleteşti sunt înghiţite de apele fără lumini şi fără transparenţe ale indeciziei, ezitărilor şi inexplicabilei tăceri.

Stranietatea povestirii datând din 1946 şi intitulată *Misterioasa dispariţie a oraşului din câmpie* pluteşte într-un indefinit similar. Publicată într-un volum de proze scurte, despre *Misterioasa dispariţie...* s-a spus că este o „adevărată capodoperă a genului mistic. /.../ Contactul cu transcendentul este feeric pustiitor. Iar când acesta se retrage, oamenii nu mai pot reveni la normal, ci rămân pietrificaţi de absenţa divinului. /.../ În această bijuterie epică, e limpede că Alexandru Vona a dat peste lumea arhetipală a misticii..." (Marta Petreu, *op. cit.:* 129, 130)

Homo sapiens

Proporţia divină a marilor oraşe

Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG

Sfidând aparenta imposibilitate de a compara creaţiile omului cu opera Creatorului, cercetătorii companiei britanice *Online Mortgage Advisor* (OMA) s-au încumetat să analizeze în amănunt clădirile cele mai emblematice ale marilor oraşe ale lumii şi formaţiunile de care aparţinem *per se*, ca parte din univers. Ca bază de calcul şi-au luat legendarul „număr de aur”, raport pe care îl întâlnim în frapant de multe relaţii de echilibru din natură.

Secţiunea de aur, numită uneori şi raportul de aur, proporţia de aur, numărul de aur – în latină, *sectio aurea* – este notată cu litera greacă Φ şi este un număr iraţional aproximativ egal cu 1,618033. Este numitorul comun al tuturor formelor de expresie ale frumuseţii, fie că vorbim despre trăsăturile armonioase ale unui chip atrăgător sau despre silueta unui copac „perfect”.

De-a lungul secolelor, după descoperirea sa de către Euclid, acest raport i-a fascinat pe matematicieni, artişti şi ingineri, cel mai cunoscut adept al său fiind Leonardo da Vinci. Mulţi l-au materializat prin lucrări de artă şi proiecte inginereşti, considerându-l un „standard de aur” al perfecţiunii estetice naturale.

Pentru a cuantifica gradul de atractivitate al clădirilor analizate, specialiştii OMA au scanat imagini Google Street View. Apoi au marcat puncte în colţurile fiecărei clădiri şi au calculat raportul dintre laturile clădirii. Aceste rezultate au fost apoi comparate, pentru a vedea cât de aproape sunt de raportul de aur, „proporţia divină”.

Frumuseţea edificiilor decurge din procentul de coincidenţă cu acest raport. „Scorul de frumuseţe reprezintă procentul mediu al clădirilor unui oraş care se potriveşte cu raportul de aur. Cu cât scorul este mai mare, cu atât clădirile unui oraş se apropie mai mult de a se potrivi cu raportul de aur, în medie”, afirmă specialiştii OMA. Rezultatul cercetării a fost publicat sub numele de *Clasamentul frumuseţii urbane.* Sute de străzi şi peste 2.400 de clădiri au fost scanate după acest sistem, dezvăluind oraşele cu cele mai frumoase clădiri, din punct de vedere matematic.

Cu un scor de frumuseţe de 83,3%, Veneţia se situează pe primul loc în clasamentul mondial al oraşelor cu cele mai frumoase clădiri, urmată de Roma (82%) şi Barcelona (81,9%). Lista se continuă cu oraşele Praga (Cehia), New York (SUA), Atena (Grecia), Budapesta (Ungaria), Viena (Austria), Bordeaux (Franţa) şi Milano (Italia), care înregistrează un „scor-phi” cuprins între 78,7% şi 75,1%. În Marea Britanie, cele mai frumoase oraşe în funcţie de raportul de aur sunt: Chester (83,7%), Londra (83%) şi Belfast (82,9%),

În paralel, fără vreo aparentă legătură, un sondaj realizat de utilizatorii motorului de căutare de zboruri şi hoteluri *Jetcost* a scos la iveală faptul că unele dintre oraşele atât de favorizate de matematicienii ataşaţi de numărul magic găzduiesc şi cele mai fermecătoare pieţe din Europa. Este vorba despre: Piazza Navona (Roma), Trafalgar Square (Londra), Piaţa Veche (Praga), Piaţa Sfânta Treime (Budapesta) şi Place de la Bourse (Bordeaux).

Să fie doar o coincidenţă suprapunerea dintre cele două studii? Cum ar fi oare viaţa noastră dacă am purta-o pe o scară bazată nu pe unitatea etalon 1, cu care ne-am obişnuit folosind sistemul decimal, ci pe o bază egală cu 1,618033? Poate că atunci am fi ceva mai darnici cu toate, mai exact, cu un pic mai mult decât jumătate din ceea ce avem acum la dispoziţie.

Ştiu, este un calcul absurd, pentru că nu s-ar schimba nimic. Copacii ar rămâne la fel de înalţi, chiar dacă noi i-am măsura cu un metru mai lung. Dar ce frumos ar fi să avem spaţii de 1,6 ori mai mari la dispoziţie! Mă gândesc, de exemplu, la scaunele din avioane, la salarii indexate, la pâini mai crescute. Deh, pe visare nu s-a pus interdicţie (încă!).

Nimic nu ne împiedică să ne jucăm măcar pentru o secundă cu ideea unei vieţi bazate pe numărul de aur. Lumea noastră dezordonată, bazată încă de la Big Bang pe principiul atotputernicului haos galopant, ar avea mult de câştigat de pe urma unui grăunte de armonie, cum este cel sugerat de aceşti matematicieni inventivi. (Spania, februarie 2024)

Formula fericirii

Olimpia IORGA POPESCU

Încă din secolul trecut se observase că, prin dezvoltarea fizicii, chimiei, biologiei şi a ştiinţelor tehnice, studiul materiei, al spaţiului şi în general al realităţii înconjurătoare a avansat foarte mult, în timp ce cunoaşterea vieţii interioare a omului, a substratului proceselor sale psihice, era mult rămasă în urmă. Printre primii care au formulat această idee a fost Alexis Carrel (1873-1944), chirurg, biolog şi scriitor francez, laureat al Premiului Nobel, în lucrarea *L'homme, cet inconnu,* din 1912. Cartea, tradusă şi în limba română, în 1939, sub titlul, *Omul, fiinţă necunoscută,* s-a bucurat de mare succes (Editura Cugetarea a scos trei ediţii), dar şi de multe controverse. Printre cele mai profunde analize ale ideilor cărţii a fost cea realizată în 1936, când lucrarea încă nu era tradusă în limba română, într-unul dintre articolele cu care Vintilă Horia (avea atunci 20 de ani) a debutat la revista *Gândirea* (Nr. 8), întitulat *Către o nouă cunoaştere a omului.* Reţin două idei foarte actuale formulate atunci de Vintilă Horia: *Civilizaţia europeană trăieşte spiritual pe fundamentul creştinismului... Civilizaţia are drept scop nu progresul ştiinţei şi al maşinilor, ci acela al omului, iată ce Europa începe să înţeleagă.*

Acum, când emisiunile de ştiri sunt obligate să se deschidă cu grozăviile unor războaie sângeroase, cu dezastre provocate de om sau naturale, multe centre universitare publică rezultate ale cercetărilor privind fericirea umană. Universităţi precum Yale, Pennsylvania, Chicago, Virginia, Missouri ş.a. efectuează cercetări şi experimente cu sute de subiecţi (inclusiv cu mame care alăptează) pentru a vedea ce factori pot duce la creşterea gradului de fericire a omului.

Recent, Editura Humanitas a tradus cartea profesorului Jonathan Haidt, de la New York University, întitulată *Ipoteza fericirii,* cu subtitlul *Armonia dintre ştiinţa modernă şi vechea înţelepciune.* Pe întinderea a 370 de pagini, autorul, specialist în psihologie socială, analizează zece mari idei care au fost descoperite de mai multe civilizaţii de-a lungul istoriei şi le studiază din perspectiva ştiinţei actuale, ca şi măsura în care ele pot contribui la creşterea fericirii umane. De fapt, cartea putea fi întitulată *Ipotezele fericirii,* deoarece, aşa cum voi arăta mai departe, formula fericirii are mai mulţi termeni şi suma lor nu poate fi niciodată nulă. De asemenea, autorul încercă să-i ajute pe oameni să-şi descopere sensul, scopul şi împlinirea în viaţă. Conţinutul cărţii valorifică două mari idei. Cea a lui Shakespeare, după care *nu se află lucru, fie bun, fie rău, pe care gândul să nu-l facă să fie aşa,* şi cea a lui Buddha, după care *viaţa noastră este creaţia minţii noastre.*

Tot despre fericire şi tot în aceste neliniştite timpuri, vorbeşte şi uimitorul discurs al Papei Francisc, susţinut la trecerea dintre ani, în care îndeamnă: *Nu încetaţi să fiţi fericiţi.* El, prin ce spune, arată că avem oricând motive să fim fericiţi. *Aminteşte-ţi că a fi fericit nu înseamnă să ai un cer fără furtună, un drum fără accidente, o slujbă fără efort, o relaţie fără dezamăgiri. A fi fericit înseamnă să-i mulţumeşti lui Dumnezeu în fiecare dimineaţă pentru miracolul vieţii.*

Primul capitol al cărţii citate mai sus reia ipoteza, formulată de Descartes (1596-1650), care divizează omul în trup şi sufletul care sălăşluieşte în el, dezvoltând metafora asemănării *sinelui* (sufletului), cum face şi Platon, cu o căruţă trasă de un cal, unde vizitiul, partea calmă şi raţională, ţine hăţurile şi dirijează calul să comită cât mai puţine greşeli. În alte ipoteze, se analizează dorinţa oamenilor de a avea mai multe bunuri, mai multă bogăţie, dar concluzia este că starea de fericire vine din interiorul sinelui şi nu poate fi atinsă făcând lumea să se conformeze dorinţelor tale. Se analizează şi întrebarea dacă *banii aduc fericirea*, plecând de la exemplul Ecleziastului (*Vechiul Testament*) care, după ce enumeră imensele bogăţii pe care le-a adunat cu mâinile şi truda sa, în final, când priveşte la ele, constată că *totul e deşertăciune.* Se dezvoltă amplu ideea că *niciun om nu este o insulă,* ci o fiinţă socială şi că fericirea nu poate veni în izolare şi singurătate. Doctrinele psihologice nu îi îndeamnă pe oameni să se retragă (în peşteri) dacă societatea în care trăiesc nu le asigură ambianţa corespunzătoare, ci le oferă metode pentru a-şi găsi liniştea şi fericirea în mijlocul unei lumi neprietenoase.

În ultima jumătate a secolului trecut s-au dezvoltat mai multe ramuri ale psihologiei, cum sunt: psihologia socială, psihologia culturală, morală, pozitivă. Pentru a ajunge la formula fericirii, este necesar să ne oprim asupra *Psihologiei Pozitive.* Aceasta se concentrează pe calităţile umane, pe trăsăturile pozitive ale persoanei, pentru că trăirile şi emoţiile pozitive stau la baza unei vieţi plăcute. Psihopatologia tradiţională pornea de la defectele persoanei, în timp ce psihologia pozitivă oferă metode prin care omul poate fi propriul său psihoterapeut. O altă definiţie a psihologiei pozitive spune că aceasta este *studiul ştiinţific a ceea ce face ca viaţa să merite trăită.* În unele lucrări este citat ca întemeietor al psihologiei pozitive Nossrat Peseschkian (1933-2010), medic german de origine iraniană, care, în 1968, a pornit de la ideea că omul este prin natura sa bun şi înzestrat cu capacităţi fizice, morale (psihice), sociale şi spirituale. Tot psihologia pozitivă a diminuat influenţa mediului asupra stării de fericire şi a crescut rolul factorului genetic în asigurarea unui anumit grad de fericire, anumite predispoziţii pe care nu le putem schimba, ci diminua sau maximiza prin educaţie. În alte lucrări este citat ca întemeietor al psihologiei pozitive Martin Seligman (Univ. Pennsylvania), care, după 1990, împreună cu Sonja Lyubomirsky (Univ. California) şi Ken Sheldon (Univ. Missouri), a propus ca formulă a fericirii egalitatea

$$F = P + C + V,$$

unde F este gradul de fericire al unei persoane, P este gradul de fericire asigurat de genele cu care o persoană se naşte (fiecare persoană, prin trăsăturile sale înnăscute, are un nivel caracteristic de fericire, care nu poate fi niciodată nul, ci poate fi diminuat sau maximizat prin educaţie), C reprezintă condiţii ale propriei vieţi şi este format atât din factori pe care nu-i putem schimba (rasă, sex, vârstă, dizabilităţi ş.a.), dar şi unii factori care pot fi schimbaţi (avere, stare civilă, confortul locuinţei ş.a.), iar V indică factorii care sunt la latitudinea noastră să-i realizăm pentru a ne creşte gradul de fericire (o excursie pe care mi-o doresc de mult, o plimbare plăcută, o întâlnire cu persoane dragi etc.).

O formulă – şi o abordare – care ne sugerează să luăm aminte, să fim mai responsabili atunci când ne evaluăm „gradul de fericire”.

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (11)

Theodor CODREANU

Grija pentru confortul inamicilor (II)

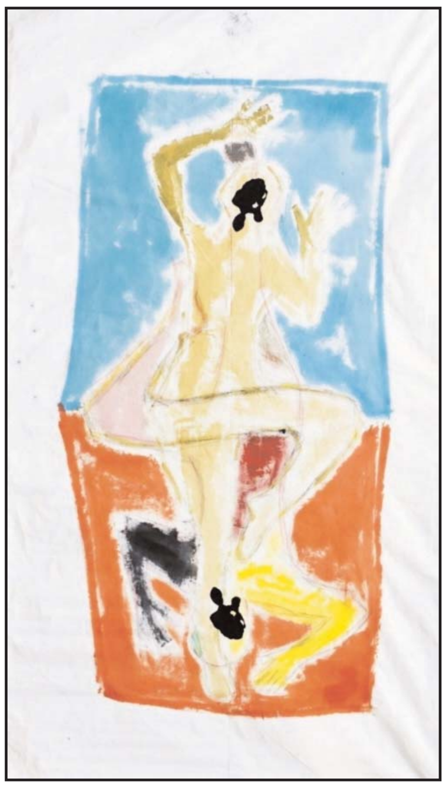
Negociatorii de la Cairo ştiau că Anglia nu a garantat nici integritatea şi suveranitatea Poloniei. La ce se aşteptau pentru România? Cu atât mai mult, cu cât garanţiile britanice din 12 aprilie 1939 nici nu garantau frontiera de est.

Uluitor e că Stalin a reuşit aşa de bine să-l păcălească pe Roosevelt, la Teheran, încât aprecia, după, că era „un democrat şi nu un comunist de stilul lui Lenin, ceva mai mult, nu nutreşte ambiţii nici de o revoluţie mondială, nici de cuceriri” (*Apud ibidem*, p. 151). Adică tocmai ceea ce pregătea! La fel credea şi generalul Henry Arnold, şeful forţelor armate aeriene, care-l însoţise pe Roosevelt în delegaţie: „Şi era o greşeală să se creadă că Stalin e comunist” (*Apud ibidem*, p. 152).

Abia după 1946 America a-nceput să-şi dea seama de pericolul sovietic, încât, probează Pamfil Şeicaru, în 1944, la Cairo, „nu se putea nimeni sprijini pe anglo-americani, spre a obţine o presiune asupra Uniunii Sovietice” (*Ibidem,* p. 153). Totuşi, Finlanda nu a pierdut armistiţiul. De ce? fiindcă n-a avut trădători, n-a denunţat guvernul ca fascist, dat fiind că lupta contra URSS. N-a existat discordie naţională, la primejdie, ca-n România. Doar un singur trădător au avut finlandezii, pe comunistul Kunsinen. Au negociat condiţiile, ameninţând că vor continua lupta alături de Germania. Partidele au susţinut punctul de vedere al guvernului, eliminând din ecuaţie pe Kunsinen, pe când, la noi, comuniştii au fost la cinste. Nici finlandezii n-au avut sprijin american. În faţa acestei unităţi naţionale, „Stalin a cedat”, cum era pe punctul să cedeze şi-n faţa mareşalului dacă acesta nu era trădat. La noi, capitularea necondiţionată devenea iminentă. Şi Stalin a sesizat asta încă din 1943, când negociatorii de la Cairo au organizat un serviciu de spionaj în favoarea aliaţilor, „deci şi a Rusiei Sovietice”, „cea mai vinovată rătăcire” a partidelor istorice, scindând „unitatea de voinţă a ţării” (*Ibidem,* p. 154). Sabotajul lor nu avea un corespondent într-un „sabotaj al poporului contra războiului”, încât s-a comis o dublă schismă: de guvern şi de ethosul popular. O răsturnare incredibilă de valori morale, oglindind vechea ruptură dintre elite şi popor, dintre autohtoni şi periferici. Paradoxal, „democraţii” se găseau la antipodul legilor democraţiei, depărtaţi de *suveranitatea poporului.* Graba „democraţilor” de a negocia a scăzut rapid „valoarea mărfii”. Dimpotrivă, se impunea ritmul lent al negocierii mareşalului, făcută cu toată seriozitatea şi responsabilitatea, în contra „delirului isteric” al lui Gr. Niculescu-Buzeşti, care urmărea cu orice preţ avantaje politice personale. Diplomaţia sovietică a sesizat repede slăbiciunea „democraţilor” şi declaraţia lui Molotov de la 12 aprilie 1944 avea rolul precis de a grăbi delirul negociatorilor de la Cairo: „Pentru Rusia Sovietică a fost un joc aşa de simplu, încât succesul era asigurat prin însăşi inconştienţa partenerilor” (*Ibidem*, p. 155).

Declaraţia lui Viaceslav Molotov din 12 aprilie 1944 era de o rară viclenie. El comitea două minciuni spre a nutri speranţele negociatorilor de la Cairo: anume că „nu urmăreşte să dobândească nicio parte din teritoriul românesc” şi că nu intenţionează „să schimbe ordinea socială din România”, deşi tocmai aceste două obiective urmărea.

Negociatorilor de la Cairo li s-a spus din capul locului, de către aliaţi, că nu poate fi vorba decât de capitulare necondiţionată. Deci, de la ei, nu se putea obţine nimic. Negocierile trebuiau orientate spre Rusia, ceea ce a înţeles mareşalul, dar şi el a dovedit o slăbiciune, admiţând reprezentarea oficială prin Alexandru Creţeanu, la propunerea lui Iuliu Maniu, caz unic de abandonare a propriei politici externe. Era o concesie în interesul naţional. Cel puţin se aflase că nu se putea aştepta nimic de la anglo-americani. În consecinţă, eforturile unite se cuveneau orientate spre continuarea războiului până la obţinerea unor condiţii acceptabile de armistiţiu. „Or, democraţii români au fost preocupaţi să slăbească argumentul militar categoric decisiv, convinşi că argumentul politic, zeul democrat, va favoriza negocierile” (*Ibidem*, p. 157). În lucrarea justificativă *La Roumanie devant la Conférence de la paix* (1946) se recunoaşte indirect eroarea comisă de democraţi: „Astfel, la 23 august, şi *cu toate că niciun semn pozitiv nu venise încă de la Cairo,* regele şi şefii Blocului Naţional-Democrat au considerat că orice întârziere a acţiunii ar fi putut să însemne noi lupte sângeroase şi inutile. Ei au decis să treacă la acte. Regele a arestat pe mareşalul Antonescu şi a numit un guvern din care făceau parte şefii Blocului Naţional-Democrat. Ordinul era imediat dat trupelor româneşti să înceteze ostilităţile contra forţelor sovietice” (*Apud ibidem*, p. 159). Memoriul justificatorilor este plin de autoculpabilizare a României, ajungând până la imagini groteşti: „Să răscumpere prin sânge greşelile conducătorilor ei efemeri”.

Fuga de răspundere

Trădătorii, în loc să-şi recunoască eroarea, au început sarabanda fugii de răspundere, declarând capitularea *sărbătoare naţională*, iar pe regele Mihai *erou naţional* în locul adevăraţilor eroi. Este, totodată, o formă de a arunca vina asupra regelui, deşi conform Constituţiei, responsabilitatea deciziilor politice revenea guvernului, care, prin miniştrii săi, contrasemna orice act spre a deveni lege.

În broşura *The Soviet ultimatum to Roumania* (1950), Alexandru Creţeanu începea să recunoască indirect erorile comise. În memoriul din 1946, Creţeanu nu amintise măcar despre ultimatumul de la 26 iunie 1940, care disculpa de orice vină războiul antisovietic. Se trecuse peste dorinţa lui Maniu, în memoriul de pace, de a se face plebiscit în Basarabia şi Bucovina; se trecuse peste Convenţia de definire a agresiunii semnată de N. Titulescu la 3 iulie 1933 alături de Litvinov. În schimb, aceasta a fost utilizată de sovietici şi recunoscută de gruparea Niculescu-Buzeşti.

Diplomaţia românească n-a făcut nimic pentru ca ultimatumul din 26 iunie 1940 să intre în categoria încălcării flagrante a Convenţiei internaţionale privind agresorul, pe când Finlanda, da. Ocultarea Convenţiei a avut ca urmare aprobarea tacită a agresiunii sovietice din iunie 1940, făcând din războiul antisovietic un fapt „nelegitim”. Încercarea diplomatului român Nicolae Dianu şi a lui Grigore Gafencu de a completa memoriul pentru pace în faţa celor trei aliaţi cu adevărul agresiunii din 1940, a trezit nemulţumirea şi respingerea acestora.

Românii au înţeles repede că intrarea noastră sub talpa sovietică s-a datorat partidelor politice. Şeicaru reproduce scrisoarea primită de la un necunoscut din comuna Rod, judeţul Sibiu. Chiar alegerile din 1946, observa necunoscutul, au putut fi falsificate datorită panicii cu care diferiţi lideri locali se grăbeau să intre în graţiile noilor stăpâni. De-aici uşurinţa cu care oamenii de jos au căzut repede în mrejele propagandei comuniste a Anei Pauker care promitea raiul pe pământ. Pentru bani şi slujbe, ţara se vindea la orice colţ de stradă prin adeziunea intelectualilor la comunism. Cea dintâi trădată de către intelighenţie a fost ţărănimea. La şase ani de la trădare, Vişoianu declara la BBC: „Se împlinesc azi şase ani de când, printr-un act de curaj şi de înţelepciune, Naţiunea Română sub conducerea Suveranului său scutura jugul străin şi încerca să-şi regăsească drumul propriului destin” (*Apud ibidem*, p. 177).

Ticăloşie absolută!

La judecata ţăranilor

Un ţăran din judeţul Braşov, la întoarcerea fiului său de pe front în uniforma diviziei „Tudor Vladimirescu”: „Eu ştiam că am un fecior sergent în armata ţării, nu locotenent la Stalin!”

Un alt ţăran reproşa „domnilor”: „Vă ajută şcoala învăţată să faceţi toate acestea cu uşurinţă: să vindeţi ţara?”

Corupţia a ucis Comitetul Naţional Român

La 27 martie 1950, când se-mplineau 32 de ani de la Unirea Basarabiei cu Ţara, generalul Nicolae Rădescu făcea o declaraţie publică, dezvăluind mizeria morală ce se infiltrase în Comitetul Naţional Român, confirmând toate demonstraţiile anterioare ale lui Pamfil Şeicaru. Nu se putea altfel de vreme ce autorii capitulării fără condiţii impuneau acum... condiţii ale comportamentului politic al emigraţiei. Comitetul fusese anunţat cu pompă la 10 mai 1949. Generalul Nicolae Rădescu a sperat că politicienii se vor trezi din inconştienţa lor şi că vor armoniza interesele naţiunii. Mai spera că Al. Creţeanu şi ceilalţi vor pune la dispoziţie Comitetului fondurile băneşti, dar Vişoianu şi Creţeanu i-au răspuns: „Fondul a fost constituit pentru un scop special care nu poate fi dezvăluit; în ce priveşte felul în care acesta urmează să fie utilizat, nu ne simţim obligaţi să dăm seamă nimănui”. Escrocii au folosit fondul în scop exclusiv personal în cadrul bandei. Creţeanu şi-a cumpărat vilă şi teren în America. Rareori ticăloşie mai mare în istorie.

Şeicaru a înţeles demult că aceşti indivizi au angajamente luate faţă de duşmanii politici ai României, pe care le respectau cu sfinţenie. Prin contrast, Şeicaru dă exemplul emigraţiei evreieşti din America, sprijinitoare, politic şi financiar, a Israelului. După cum Elena Lupescu scosese din ţară 30 de milioane de dolari fără a oferi emigranţilor niciun sprijin, la fel au procedat cei din clica buzeşteană cu fondul creat de mareşalul prevăzător al rezistenţei contra ocupaţiei sovietice: „Generalul N. Rădescu nu şi-a pus întrebarea de ce orice încercare de a face ceva pentru cauza românească irită, provoacă explozie de mitocănie a oamenilor capitulării? Or, tocmai în aceasta stă cheia enigmei” (*Ibidem*, p. 186-187). Capitularzii continuau să-i slujească pe cei care aveau interesul ca România să fie sclava Uniunii Sovietice: „Să camufleze operaţia de sabotare a oricărei rezistenţe, conform unor obligaţii pe care troica trădării – Gr. Niculescu-Buzeşti, C. Vişoianu şi Al. Creţeanu – le-a luat faţă de complicii operaţiei de la 23 august 1944” (*Ibidem*, p. 187). Reiese limpede că troika avea obligaţii faţă de NKVD, ca ocrotitoare a lui Spătaru-Bodnăraş, paraşutat cu misiuni precise. Una dintre ele era chiar asasinarea mareşalului, dacă lovitura de stat eşua. O abatere de la complicitate ar fi dus la dezvăluirile lui Bodnăraş şi la compromiterea trădătorilor.

Homo sapiens

Literatura 5.0

Sara MINA

Inteligenţa artificială şi programele generative sunt realităţi privite ca o ameninţare de cei neobişnuiţi cu spectrul revoluţiei industriale 5.0. Dar ne putem imagina ce ne va rezerva viitorul nu foarte îndepărtat: principii de robotică, digitalizare, cybersecurity, imprimare 3D, senzori inteligenţi... Toate vor face legătura între *lucrătorii* companiilor de vârf, bine asezonaţi cu exoschelete şi sisteme de comandă în realitatea virtuală, care să le augmenteze abilităţile, şi el... *vizatul consumator final*, permiţându-le să colaboreze, pentru realizarea produsului finit.

O extrapolare în domeniul creatorilor de carte nu ar duce la nimic fantasmagoric, imposibil, improbabil. Aflat pe o pantă descendentă în ceea ce priveşte cultivarea sistematică a imaginaţiei prin efort continuu de acumulare prin învăţare, foarte curând, cititorul va interoga un program generativ, ce va crea conţinut pe baza, eventual, a unui scenariu simplist indicat de clientul-lector sau doar a unor cuvinte-cheie. IA va răspunde cu *n* variante. Vor fi setate ceva criterii de selecţie a celei optime, specifice fiecărui cititor. Apoi, probabil că instrumente digitale precum Metaversul vor genera realitatea virtuală a textului sperat. Vor fi livraţi stimuli pentru toate simţurile – vizual (chiar în infraroşu ori ultraviolet), auditiv, olfactiv, gustativ, tactil... probabil şi pentru cel termic, al echilibrului, al timpului. Şi, cine ştie?! Cu trecerea vremii, se vor dezvolta altele noi – ecolocaţia, percepţia impulsurilor electrice, cum le mai găsim pe alte trepte ale actualului lanţ trofic... Poate că, cei aleşi, cu potenţial de adaptare, vor deveni personaje în propriile lor *cărţi*. Cărţile vor ajunge să fie *trăite* prin simţuri artificial stârnite, nu *citite*. Lectura va deveni desuetă.

Ar fi de mirare?! Tehnologia actuală face ravagii în artele spectacolului. Darămite într-un viitor în care e posibil orice, la intensităţi de neanticipat.

Totuşi, să reduci o aventură cognitivă la stimuli externi, succedaţi rapid pentru a genera dopamină, endorfine, serotonină... oferind reţeta fericirii perpetue, livrată la comandă, fără efort propriu, fără participare de fond efectivă, poate deveni rutină obositoare chiar şi pentru cei mai bine intenţionaţi proiectanţi ai programării neuroendocrinologice a omului.

Aşadar...

Va mai exista cuvântul aşa cum îl ştim acum, într-un model liniar de cauză-efect, adică o construcţie semantică generând imagini, cu semnificaţii, senzaţii, emoţii? Ori, mai degrabă, liniaritatea conceptului va migra spre altceva, sub presiunea multiplelor planuri de cunoaştere? Vom înţelege că vocabulele, ca embleme ale cunoştinţelor, sunt sisteme, dar nu simple asociaţii ale părţilor componente, ci interacţiuni între acestea?!

Omul va mai fi om? Va mai fi capabil să-şi dezvolte voluntar imaginaţia, va mai avea suficiente resurse multiplicate prin procesul învăţării, astfel încât să genereze singur gândirea sistemică? Sau, moleşit de confortul oferit de maşini, se va baza, cum ziceam, pe ceea ce-i va oferi IA drept rezultat al procesării?

Cuvintele, aşezate în formule care să satisfacă intelectul şi simţurile cer, acum, minţi luminate, cu averi de cunoştinţe, aflate într-o sinergie controlată, deasupra cărora domneşte intuitiva şi inexplicabila forţă de coordonare a efectelor, pe care aş numi-o talent. Într-un viitor, vor fi, poate, suficiente doar aplicaţiile de IA generativă (sau altele, care vor veni), nu va mai fi nevoie de oameni ai cuvântului, inspiraţi şi inspiratori.

Sunt convinsă că, foarte curând (orizontul e de câţiva ani), se va pierde chiar şi rostul editorului, ca funcţie operaţională de materializare a unei cărţi. Evident, cu impact asupra valorii a ceea ce va invada *piaţa de carte*, căci eu îl văd pe adevăratul editor drept un primordial aplicator de criterii valorice de selecţie.

Aşa că, prevăzătoare, mă redefinesc, atât cât îmi mai permite prezentul strâmt, în relaţia cu autorii mei. Voi privi mica mea editură, conceptual, drept o formă primitivă de IA generativă, c-un rezultat aparent prozaic, dar, în fapt, cu efecte polivalente. Produsul pe care voi insista să-l dezvolt (susţinându-l din resurse proprii/stimulând implicarea unor terţi) va fi volumul colectiv, cu teme concrete şi reguli de joc impuse. Mă voi constitui, de fapt, într-un cititor simbolic, singular, egocentric, iar autorii cu care voi continua drumul vor fi cei aleşi să scrie pentru propria-mi bucurie intelectuală. Eu voi fi nodul de intersecţie al scriitorilor mei, deveniţi astfel părţi generative ale sistemului. Eu voi fi receptorul, prin ei voi trăi interacţiuni multiple cu propriile lor universuri artistice. Evident, dacă vor rezona cu mine, dacă mă vor considera demnă să-mi împărtăşească propriile lor viziuni.

Cum îi voi răsplăti?! Cu loialitate şi efort permanent de a-i face şi pe alţii să-i recepteze la adevărata valoare, să-i atragă în propriile lor *proiecte de cititori*, care să genereze în continuare *cărţi de valoare,* câştigătoare în lupta cu timpul.

Aş face un pariu cu viitorul. Parcă văd, cândva, într-o citadelă fantezistă, ocrotită de-o bulă din material izolator, pavăză împotriva fluxului nestăvilit de ultraviolete îmbrăţişând Terra... un robot aşezat alături de un om. Acesta din urmă, conectat prin extensii la bănci de date şi stimulându-şi abilităţi psihomotorii particulare... Robotul, răsfoind o carte, cu mişcări calculate, să n-o dezintegreze...

Abisul minţii

Florin Radu PINTEA

Curiozitatea e bună până la un punct – sau nedefinit? Am ţinut să încep acest text cu această întrebare/dilemă şi/sau capcană din clipa în care am început să simt tot mai acut că nu doar ceea ce fac şi ceea ce scriu, dar şi ceea ce gândesc (sau mi se pare că gândesc) sunt dictate (împinse) din afara fiinţei mele – nu cred că de Dumnezeu (în reprezentarea icoană mentală născută odată cu mine în ceea ce m-am obişnuit a crede a fi capul meu, deoarece Dumnezeu în felul său întotdeauna blajin, paşnic şi atotînţelegător găseşte limbaj comun inteligibil pentru a comunica prezenţa sa până şi celui mai prost dintre exemplarele fiinţei umane), ci impuse din altă parte, de către o altă entitate, una nonnaturală (dumnezeirea fiind starea naturală a firii), artificială, stranie, sinistră şi ispititoare în acelaşi timp, irezistibilă sau aproape irezistibilă.

E ceva care capătă aspectul propriilor noastre reacţii la propriile noastre convenţii şi aşteptări; la propriile noastre obiecte create de mintea şi mâinile noastre; spre uz şi desfătare. Da, de mâinile şi mintea noastră... mai cu seamă mintea, sau mai exact de ceea ce până azi ne-am obişnuit inerţial să credem a fi „minte".

O „reacţie" tocmai la ce am modificat, urmare a reflexiei în mintea noastră a exact ceea ce am modificat.

Spre uzul şi desfătarea noastră, a simţurilor prin care mintea este alimentată cu o infinitate de impulsuri din care s-a născut *imaginea* (incompletă a firii, atât cât e permis de Creator a cuprinde din necuprins).

Prin pâlnia simţurilor curge abisul cosmic într-un vas infinit mai mic, dar în care se naşte – minunăţie – un alt abis. Abisul minţii.

Conceptul de IA nu a apărut decât din momentul în care mintea a devenit oarecum sătulă de ea însăşi. Curiozitatea este inerentă firii (nu doar omeneşti). Ea merge mână în mână cu inteligenţa, una stimulând-o pe cealaltă, dar e greu de spus care e vizitiu şi care e cal în acest binom. Au ceva în comun: ignorarea completă a eticii – caracteristică doar interacţiunii sociale. Ele sunt, deci, premergătoare aglomerărilor umane unde s-au născut construcţii ultrasofisticate ca mila, compasiunea şi credinţele religioase. Poate că atât curiozitatea, cât şi inteligenţa sunt pulsiunile primordiale ale materiei vii nedeghizate, aflate în stare pură.

Mă tem că supraestimarea IA nu este altceva decât subestimarea inteligenţei naturale al cărei produs, de fapt, este.

Inteligenţa nu înseamnă minte. Mintea poate avea diverse grade de inteligenţă, dar inteligenţa nu poate avea minte. Ea este doar un atribut al minţii, o parte sau o funcţionalitate a ei. Neurologia modernă ne învaţă că există două tipuri mari de neuroni: *excitatori* şi *inhibitori* (în ciuda faptului că în cunoaşterea faimoaselor celule cenuşii există foarte multe „pete albe" – iar asta o spune o autoritate absolută în neurochirurgie, acad. Leon Dănăilă). E foarte posibil ca ei să fie răspunzători – cei excitatori de curiozitate, cei inhibitori de inteligenţă (aici, decodată ca precauţie pe drumul primejdios al supravieţuirii).

În orice caz, este evident că o minte care scorneşte dinamita sau bomba atomică nu cunoaşte mila sau iubirea de aproape. Iar IA, descoperită de aceeaşi minte iscoditoare are, fără nicio îndoială, acelaşi potenţial distructiv chiar dacă e tăcută (mută).

La rădăcina lucrurilor poate că granulaţia e atât de rugoasă încât mila sau iubirea sau compasiunea nu sunt, de fapt, decât tot atâtea obstacole pe drumul probabil luciferic spre noi dezvoltări ale materiei, spre noi paliere de iluminare şi reflexivitate ale materiei vii de *fracţie umedă.*

Să fie ele defuncte conceptele de milă, etică, morală în noua ordine?

Un model de largă popularitate al acestui dipol ni-l oferă automobilistica. Acceleraţia şi frâna modelează perfect excitaţia şi inhibiţia neuronală. Prima îndeamnă la mişcare cât mai rapidă pentru a ajunge la ţinta sau destinaţia aleasă, cealaltă pe de altă parte încearcă să facă nişte proiecţii, să elaboreze scenarii sau schiţe de scenarii pentru a vedea dacă nu cumva, păstrând dinamica reală ajungi în fundul unui camion fără semnalizare sau într-un stejar de 50 de ani şi... trage de hăţuri. E limpede că automobilul se mişcă, doar că mişcarea e o sumă de vectori contradictorii din a căror permanentă şi tăcută ceartă rezultă tocmai armonia unei călătorii sigure.

Interesant e că nu s-a ajuns (încă) la conceptul de „minte artificială", fapt ce evidenţiază diferenţa categorială între minte şi inteligenţă. Simplul fapt că mintea nu e privită ca un sinonim al inteligenţei şi că se recunoaşte (încă) relaţia de incluziune a inteligenţei în minte e îmbucurător prin aceea că lasă loc de speranţe privind viitorul bazinului decizional şi al bazei sale pur biologice.

Alimentaţia şi noile formule nutriţionale apărute pe piaţă, nu atât din necesităţi reale de „cerere a pieţii", ci din raţiuni de profit, îndepărtându-se de tradiţia culturilor agricole străvechi şi devenind tot mai mult o „industrie", complică şi mai mult justa percepţie a binomului natural-artificial.

Această relativizare duce uşor la confuzii şi lanţuri logice corupte ce nu duc nicăieri deşi par a promite contrariul, la situaţii pur sintetice unde soluţiile nu mai au nici temei, nici iz omenesc, ci au şi formă şi conţinut de procedură deschisă, escamotabilă, versatilă, capabilă a fi cuplată şi decuplată la orice proces, fie el energetic, economic, industrial sau managerial.

→

Simulând reţele neuronale

Dan D. FARCAŞ

În precedentele episoade am evocat experienţa câştigată în preajma calculatorului electronic MECIPT-1. Din 1962 eram angajat acolo, ca şi inginerul Vasile Baltac. Aveam amândoi 22 de ani şi amândoi ştiam că toate calculatoarele (cele de atunci, dar şi cele de azi), lucrează, în ultimă instanţă, pe baza aceloraşi principii „Turing – von Neumann", cu programe parcurse secvenţial, după ce au fost înscrise, prin coduri binare, într-o memorie magnetică ori electronică. Şi amândoi intuiam că nu aceasta este calea pentru a construi, cândva în viitor, nişte veritabile „creiere electronice", ţinând cont că mintea omenească funcţionează pe cu totul alte principii. Aşa am început să ne interesăm de mecanismele creierului şi de reţelele neuronale.

Catalizatorul a apărut sub forma unei doctoriţe (lucra ca anatomo-patolog) de 37 de ani, pe nume Galina Cazacu-Silveanu. Ea se adresase prin ianuarie 1963 lui Löwenfeld şi Kaufmann, realizatorii calculatorului MECIPT, cu rugămintea să i se dea îndrumări pentru a face „neurocibernetică", domeniu în care citise ceva. După ce nu au izbutit s-o lămurească, Löwenfeld mi-a propus să încerc s-o ajut. După o primă discuţie, am înţeles că puteam realiza o colaborare reciproc avantajoasă şi, cu proxima ocazie, l-am atras în această colaborare şi pe Baltac. Grupul, format dintr-un medic, un inginer şi un matematician, toţi trei motivaţi, era, aparent, ideal pentru tipul de cercetare ştiinţifică pe care-l aveam în vedere: paşi către definirea structurii unui calculator care să funcţioneze pe principiile creierului uman.

Am găsit şi am citit câteva articole, majoritatea în limba rusă, având în vedere că acestea se găseau relativ uşor. Doamna doctor a mai tradus câteva capitole dintr-o carte rusească. Am ajuns să şi scriem, tot în ruseşte (ceea ce nu a fost foarte simplu) academicianului Kuşeliov, de la Universitatea Tehnică din Moscova, care publicase lucrări în domeniu şi care ne-a răspuns foarte prompt, trimiţându-ne material suplimentar de studiu.

Prin luna iunie 1963 ne conturaserăm deja principalele obiective – să încercăm să simulăm cu ajutorul calculatorului unele proprietăţi ale sistemului nervos: capacitatea de a învăţa, de a deosebi lucrurile esenţiale de cele neesenţiale, de a uita, de a regenera lucrurile memorate dacă un număr de neuroni ar fi scoşi accidental din uz, de a memora succesiunea paşilor care duc la rezolvarea unei situaţii problematice, toate pe baza unui model matematic adecvat. Presimţeam că, pentru multe dintre proprietăţile dorite, soluţia stă în diverse formaţiuni subcorticale ale creierului, dar ştiinţa noastră era prea puţină în acest domeniu, iar literatura pe care o aveam la îndemână nu ne lămurea pe deplin.

În toamna 1963 am trecut la şedinţe de referate, iniţial de două ori pe săptămână apoi săptămânal, în afara orelor de lucru, tot la locul nostru de muncă, dezbătând cele citite. Uneori s-au alăturat şi alţi colegi. Având nevoie de lămurirea multor detalii care ţineau de neurofiziologie, i-am scris conferenţiarului doctor Victor Săhleanu, de la Bucureşti, cunoştinţă personală a doamnei Silveanu. L-am şi întâlnit în octombrie 1963, la sesiunea de la Bucureşti a Comisiei de Automatizare a Academiei Române. Tot atunci l-am întâlnit şi pe profesorul Edmond Nicolau, care publicase deja un model de neuron şi, auzind de preocupările noastre, ne-a îndrumat către colegul său, doctorul Constantin Bălăceanu-Stolnici.

În februarie 1964 puneam pe hârtie, împreună cu Baltac, următorul obiectiv ambiţios: „elaborarea unei teorii matematice a funcţionării creierului în ansamblu, cât şi a elementelor sale, considerând neuronul ca un element analog-cifric (azi am zice „analog-digital", n.n.), ca bază a unui model al reţelelor nervoase". În măsura în care circuitele simulate urmau să-şi dovedească eficienţa, Baltac urma să le reproducă prin circuite electronice „hard". Nu am ajuns niciodată în acest stadiu.

La începutul anului 1964 am rulat pe calculatorul MECIPT-1 funcţionarea unui prim model matematic original de reţea neuronală, elaborat de mine pe baza informaţiilor disponibile. Treptat mi-a devenit clar că puteam folosi doar doi parametri nebinari: nivelul de excitare al neuronilor şi permeabilitatea (ponderea) sinapselor. În martie şi aprilie 1964 au început să apară primele rezultate ale simulării – suma nivelurilor de excitaţie ale neuronilor din reţea avea o oscilaţie sinusoidală, sugerând undele electroencefalografice. Folosind o reţea ca o matrice bidimensională, dar şi una amorfă, am reprodus întrucâtva propagarea excitaţiei şi inhibiţiei, inducţia pozitivă şi negativă, fenomenul de dominantă, persistenţa zonei excitate după dispariţia excitantului, bătătorirea unei legături temporare între două puncte excitate, alegerea ulterioară a căii bătătorite, alegerea între două variante a celei care avea o valoare „motivaţională" mai mare, „uitarea" unei reacţii neadecvate etc.

În iunie modelasem pentru prima dată „excitarea de recompensă" nespecifică (în cazul unui răspuns reuşit) şi inhibiţia nespecifică (la un răspuns greşit). Acesta era principalul mecanism al învăţării, nelipsit din orice model similar, doar că în cele din literatură era „specific", adică adresat doar acelor neuroni care au lucrat la răspunsul respectiv. Mie mi se părea că doar un răspuns „nespecific", adică adresat întregului ansamblu de neuroni, permitea mărirea fără limite a unui eventual model de creier, plus că aceasta era – se pare – şi calea folosită de natură. Am mai avut nevoie şi de un „generator de perturbaţii aleatoare" pe care l-am creat ad-hoc. Am încercat şi o variantă pentru „acceptorul acţiunii", adică simularea pregătirii automatului pentru a răspunde la un rezultat aşteptat.

Din păcate, un singur pas de simulare (cât trecea excitaţia de la un neuron la cel vecin, pentru toată reţeaua) dura pe MECIPT cam şase minute, ceea ce nu-mi permitea să modelez toate ideile care-mi treceau prin cap. Orele de calculator se vindeau, din ce în ce mai bine, pe bani, unor beneficiari externi, aşadar, evidenţa lucrărilor se ţinea într-o condică, având ziua, ora, semnături etc. prin care se justifica perioada de timp decontată.

Colaborarea cu doamna doctor a mai scăzut din intensitate, atât din cauza anumitor rezerve ale lui Baltac, cât şi a unor persoane care nu vedeau rostul proiectului nostru. Profesorul Rogojan spunea că până şi frizerii din oraş vorbesc despre modelările de neuroni, Silaş a numit aceste preocupări „spiritism", iar Löwenfeld, la un moment dat, „medicină veterinară" (iar pe mine m-a poreclit „sinapsă").

Aşa se face că în aprilie 1964 am semnat, împreună cu Baltac, o cerere către prorectorul Silaş, „Preşedintele Centrului de calcul I.P.T.", prin care-i solicitam oficial aprobarea a 30 de ore la MECIPT-1 pentru „calcule privind modelarea unor circuite neuronale", cerere pe care el a aprobat-o imediat. Apoi, pe măsura consumării acestor ore, le consemnam în condica cu pricina. O cerere similară am făcut şi peste un an (deşi între timp consumasem de fapt mult mai multe ore decât cele aprobate), semn că problemele au persistat.

→

S-ar dovedi foarte interesante rezultatele unei cercetări statistice asupra variaţiei istorice a conţinutului de oxigen în atmosferă corelat cu dezvoltarea (sau inhibarea) dinamicii excitaţie/inhibiţie la nivel neuronal cu efecte macrosociale de toleranţă sau intoleranţă escaladată până la configurarea unor situaţii de război sau conflictuale, ori dimpotrivă, de căutare asiduă a păcii şi liniştii sociale.

Cu ani în urmă, era în vogă un exemplu didactic pentru uzul studenţilor în ştiinţele calculatoarelor electronice. Programul – căci era vorba de un program scris în limbajul C++ – se numea *Life* (*Viaţă*).

Era un cod minimalist, simplu şi elegant care urmărea simularea dezvoltării unui proces viu, redat optic în ieşire digitală.

Însă programul era simplu doar la început. El se complica exponenţial cu fiecare tic-tac al obiectului-ceas încorporat în cod, fiecare nou eveniment regăsindu-se pe câte una dintre ferestrele de pe ecran ce ilustrau, evident simbolic, *devenirea* procesului „biologic" în fiecare dintre etapele sale cronologice atinse la un moment dat.

Substanţial şi spiritual se pare că neuronii au o caracteristică de *plasticitate* (acad. L. Dănăilă). Cu alte cuvinte, sunt ca un fel de plastilină; deformabilă, impresionabilă, care are proprietatea specială de a se autoconfigura în funcţie de fluxurile informatice care ajung tactil, vizual sau auricular la el de-a lungul unor trasee specifice.

Putem, deci, vorbi de un adevărat abis al minţii care nu doar oferă o *reprezentare* codificată a lumii, dar care se şi schimbă în timp real tocmai din această cauză; fapt ce generează un fel de nou cadru de percepţie, o nouă cheie care încifrează mai în adânc, în genom nu stările S_n S_{n+1} cât diferenţialul *DS* dintre cele două stări (etape evolutive) ca expresie a economiei divine manifestată la acest nivel elementar.

Cu alte cuvinte, $DS = S_{n+1} – S_n$, iar aceasta este tocmai paralaxa sub care operează neuronii la nivel genetic, locul unde se păstrează referinţele.

Aici discursul ajunge în punctul critic imediat premergător plonjonului heideggerian al fiinţei faţă în faţă cu neantul.

De unde se naşte întrebarea: cât din ce ştiu ori mi se pare că ştiu reprezintă adevărul cosmic aşa cum este el şi cât reprezentare autoconfigurabilă tocmai pentru că este impresionabilă prin cele cinci simţuri?

De aici discursul s-ar mişca într-o spirală, reiterând o mereu aceeaşi litanie doar fracţional ajustată a unei neîntrerupte tautologii ce se oglindeşte pe sine în apele temporar limpezi ale unei temporare şi limitate raţiuni voliţional autoordonatoare.

La limită, limbajul vorbit şi scris va deveni nerelevant, iar numerele nu vor mai avea pentru cine să codifice. Fluxul nu va mai face disocieri între oral şi digital, iar IA va dilata orice acceleraţie la viteze luminice, deformând spaţiul şi timpul după legile sale interne care mai au doar tangenţial legătură cu transhumanii ce le-au inventat şi invocat.

Din momentul în care difuzia artificială a penetrat până la cele mai intime straturi decizionale (anume ciclurile de basculare excitaţie/inhibiţie ale celor două clase de neuroni) citate în literatura de specialitate, nu mai are rost să vorbim de „artificial", deoarece artificialul va fi starea *normală* instalată peste arhitectura străveche a viului, odinioară biologic.

Astfel încât jocurile tehnologice şi introspective care au ca ingrediente principale astfel de concepte şi entităţi devin din ce în ce mai periculoase pe măsură ce, sub regula inversei proporţionalităţi, raportul dintre inteligenţa naturală şi cea artificială se răstoarnă către instaurarea la cârmă a celei din urmă.

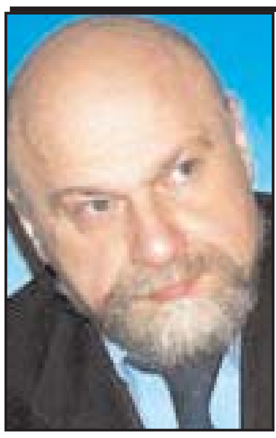
Relativist, inteligenţa naturală îşi pierde odată cu al său rang de frunte şi punctul focal ce o făcea nepreţuită şi se dizolvă în irelevanţă şi redundanţă sub sentinţele de sorginte pur algoritmică irevocabile ale IA.

Tocmai această defocalizare a inteligenţei naturale (compulsiv definită astfel de manieră artificială (!) fix pentru a o diferenţia de IA) este punctul din care începe pierderea identităţii omeneşti ca regn gânditor. Este clar că în această dezertare necondiţionată nu va exista nicio instanţă de apel, nicio formă de apel şi probabil nici nimeni căruia să-i treacă prin minte să facă apel.

Sfârşitul va deveni o pură exhibiţie euristică. În vacuum.

Făcut *sandwich* între tehnologia informatică la exterior şi biotehnologia în interior, *omul* în translaţie accelerată spre *transom* va fi degradat iniţial la rang de primată dresată, nu după mult timp la mamifer decerebrat, apoi se va depune ca afidă – eventual cu prefixul macro.

Istoria de lângă noi

Avram Iancu, între istorie şi legendă

Narcis ZĂRNESCU

Avram Iancu, Crăişorul munţilor, devine, pe zi ce trece, o fiinţă esenţial legendară. Acesta pare a fi paradoxul unor eroi: pe măsură ce moartea îi exilează în bolgiile neantului, ei par tot mai vii, transformaţi în legendă, iar comemorarea tinde a se preschimba în aniversare.

A văzut lumina zilei în judeţul Alba, la Vidra de Sus, şi a trecut întru eternitate la 10 septembrie 1872, în Hunedoara, Baia de Criş. La vârsta de 25 de ani, imediat după terminarea *Războiului Naţional* (1848-1849), Avram Iancu a intrat în legendă. Ne-a fost răpit la doar 48 de ani şi de atunci rătăceşte printre stele. Abia de-au trecut două veacuri, dar noi am ştiut dintotdeauna că este veşnic.

„În soarta tristă a eroului său naţional, scria în 1924 *istoricul mărturisitor,* Ioan Lupaş, poporul român ardelean se obişnuise a vedea însăşi icoana propriei sale vieţi zbuciumate, a propriilor sale lupte, pecetluite cu atâtea jertfe de sânge şi răsplătite cu atâtea speranţe înşelate.” (Ioan Lupaş, *Avram Iancu,* Comunicare în şedinţa Academiei Române la 8 iunie 1924. *Anuarul Institutului de Istorie Naţională,* III, Cluj, 1924-1925, p. 29)

Când rememorăm viaţa şi faptele, moartea şi veşnicia unui erou sau ale unui martir, este firesc să reconstituim parţial, dacă este vorba de o cercetare preliminară, câteva repere din frământările, mentalul şi „muzica” epocii, care se vor regăsi întotdeauna în destinul şi misiunea liderilor. Aşa că îl voi invoca şi evoca din nou pe academicianul Ioan Lupaş, fondator şi codirector, alături de Alexandru I. Lapedatu, al Institutului de Istorie Naţională din Cluj (1920-1945).

Cel ce va fi alungat, în 1948, din Academia Română, alături de alţi 104 membri ai înaltului for, Ioan Lupaş, avea să scrie în prefaţa la *Istoria Românilor* (ediţia a XV-a, Ed. Dacia Traiană, Sibiu, 1944, *Prefaţă la ediţiunea a V-a*, Cluj, 25 Februarie 1929), lucrare apărută la Sibiu în cinci ediţii, începând din 1929 până în 1944, următoarele: „Însemnătatea *Istoriei Naţionale* ne dă posibilitatea cunoaşterii integrale a vieţii neamului nostru cu toate înfăţişările-i felurite, rezultate dintr-un lung proces istoric. Elementele care au contribuit la desfăşurarea acestui proces n-au dispărut în mormântul trecutului, ci multe din ele îşi continuă acţiunea determinându-l şi în prezent.”

Desigur, nu avem timp să descifrăm aceste „elemente”, cum le denumeşte Ioan Lupaş, care au contribuit la desfăşurarea procesului istoric, dar ele există, cu siguranţă, şi pot fi regăsite în acţiunile şi speranţele politice ale lui Avram Iancu.

Monumentul lui Avram Iancu din Târgu Mureş

Răsfoind însă însemnările înaintaşilor, am descoperit într-unul din numerele revistei *Transilvania* din 1926 (anul 57, nr. 3, pag. 1) posibilitatea unei paralele extinse între ethosul unor personalităţi ca Petru Maior, Avram Iancu şi Ioan Lupaş.

Cu Biblia în minte, ca arhetip al istoriei, aceşti bărbaţi fenomenali au încercat să dea – scria autorul anonim – „viaţă ideilor ducătoare la propăşire, nelăsându-se tulburaţi de aplauze şi de o glorie vremelnică, ascultând şoaptele cele mai intime ale sufletului lor şi oferind ce au mai bun maselor, spre cugetare”. Toţi au fost pătrunşi de credinţa că *Historia magistra vitae est* (Istoria este învăţătoarea vieţii), dar şi că *Historia magistra mundi est* (Istoria este învăţătoarea lumii). Dar numai Avram Iancu, deşi înfrânt, pare a avea conştiinţa că este unul din oamenii providenţiali ai neamului, credinţă pe care o va lăsa ca moştenire, printr-un *Testament* olograf, scris cu cerneală neagră şi datat 20 decembrie 1850 (https://www.agerpres.ro/cultura/2015/11/06/testamentul-olograf-al-lui-avram-iancu-predat-de-familia-ratiu-bibliotecii-centrale-universitare-din-cluj-12-57-44, accesat 13.03.2024):

„Unicul dor al vieţii mele este să-mi văd naţiunea mea fericită, pentru care după puteri am şi lucrat până acum, durere, fără mult succes, dar tocmai acum *cu întristare văd că speranţele mele şi jertfa adusă se prefac în nimica.* Nu ştiu câte zile mai pot avea. Un fel de presimţire îmi pare că mi-ar spune că viitorul este nesigur. Voiesc dară şi hotărât să dispun ca după moartea mea *totă averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul naţiunii* şi întru ajutorul înfiinţării unei academii de Drepturi, tare crezând că luptătorii cu arma legii vor putea scoate drepturile naţiunii noi. Câmpeni, 20 decembrie, Avram Iancu, avocat”

Am citit ce scria Xenopol în *Istoria românilor din Dacia Traiană* (6 volume), Iorga în *Istoria românilor* (10 volume) şi ce scria Constantin C. Giurescu în *Istoria românilor* (3 volume) despre Avram Iancu. Marii noştri istorici repetau, din păcate, din punctul meu de vedere, aceleaşi informaţii, fără prea multe ghilimele.

Un singur istoric, unul din marii noştri istorici contemporani, academicianul Ioan-Aurel Pop, reuşeşte să regăsească suflul romantic şi revoluţionar paşoptist *reloaded,* atunci când vorbeşte despre *Crăişorul munţilor,* în cadrul conferinţei intitulate *Epoca lui Avram Iancu,* parte a manifestărilor culturale organizate de Primăria municipiului Bistriţa sub denumirea de „Ateneul de Bistriţa”, pe 13 februarie 2024 (https://www.agerpres.ro/cultura-media/2024/02/23/ioan-aurel-pop-evocandu-l-pe-avram-iancu-este-in-sufletul-nostru-un-erou-national-1254107)

→

În octombrie 1964 am început să lucrez la un nou model, în care obiectivul era ca reţeaua să înveţe, prin metoda „încercare-greşeală”, să dea un răspuns considerat corect de către „instructor”, străduindu-mă să folosesc în continuare doar ipoteze cunoscute în neurofiziologie. Programul l-am testat cu succes în primăvara anului 1965.

În vara anului 1965 i-am trimis profesorului Grigore C. Moisil, care urmărise din 1963 activitatea noastră, un articol în limba engleză sintetizând rezultatele de până atunci. Articolul fusese tradus prin bunăvoinţa doamnei Erica Domonkoş-Nistor. Moisil mi-a răspuns că singura revistă potrivită, unde cunoaşte pe cineva şi unde ar putea trimite articolul, ar fi *Elektronische Informationsverarbeitung und Kybernetik* (EIK) din Berlinul răsăritean. Eu i-am mulţumit bineînţeles. Moisil n-a uitat să menţioneze că el nu va cauţiona conţinutul lucrării, aceasta urmând să treacă prin obişnuitele *peer review* în orb.

În curând a venit răspunsul favorabil de la profesorul Wilhelm Kämmerer din Jena, în grija căruia a căzut lucrarea mea. Mi s-a cerut doar să fac mici corecturi şi să adaug ilustraţii. Articolul a apărut în 1966. În plus, profesorul Kämmerer dăduse articolul meu – în manuscris – unui student care-şi făcea lucrarea de diplomă în acest domeniu şi care a intrat în corespondenţă cu mine pentru detalii.

În octombrie 1965, mi-am expus rezultatele şi la o conferinţă locală. Un articol cu această comunicare, având un conţinut asemănător cu cel trimis în Germania, dar în limba română, a apărut, în acelaşi an, în *Buletinul Institutului politehnic Timişoara.*

Între timp, şedinţele privind simularea reţelelor neuronale s-au mutat la „seminarul de bionică” de la Spitalul de Neuropsihiatrie din Timişoara, ambele conduse de prof. Eduard Pamfil, la care am ajuns tot căutând răspunsuri la întrebările noastre. Aici am aflat, între altele, de un articol interesant din 1965: autorul englez J.Z. Young, studiind creierul, foarte evoluat, de octopus (caracatiţă), afirma că în scoarţa cerebrală a acestuia există milioane de mici reţele tip, formate din câţiva neuroni, reţele pe care el le-a numit mnemoni. O astfel de reţea avea multe intrări şi două ieşiri, care, în funcţie de impulsurile primite la intrare, învăţau să comute semnalul dat la ieşire într-o parte sau în alta. Acest semnal se putea întoarce în scoarţă, devenind intrare pentru un alt mnemon, teoretic la nesfârşit.

Am încercat, în primăvara lui 1966, să modelez pe calculator mnemonul din articolul cu pricina, descoperind că el oscila necontrolat în felul în care fusese descris. Pentru a deveni stabil, trebuiau adăugate alte câteva componente, în principal inhibitoare. Cu modelul întregit astfel am făcut mai multe simulări interesante, obţinând rezultate net superioare privind învăţarea, dar putând şi să reproduc dezvăţarea, învăţarea răspunsului nul, fenomenul de „alertă” (cel care trezeşte morarul când se opreşte moara) etc. Când am dat în sfârşit peste această variantă de mnemon, am avut o revelaţie – componentele sale erau aşezate exact ca neuronii din cele şase straturi ale scoarţei cerebrale umane. Căzusem deci peste o ipoteză plauzibilă a funcţionării creierului.

În acel moment aveam deja conturat destul de clar un al doilea articol – despre mnemon – pe care l-am şi trimis peste câteva luni profesorului Kämmerer. Articolul a apărut în 1968 în aceeaşi revistă. Ambele articole au fost recenzate favorabil, primind cereri de extrase (cum se obişnuia pe atunci) din California până în Rusia.

I-am trimis un exemplar şi lui J.Z. Young, „inventatorul” mnemonului, care, la începutul anului 1968, mi-a mulţumit şi şi-a rugat colegul, inginerul W.K. Taylor, să-şi dea cu părerea. Acesta a răspuns că la Universitatea Stanford s-a făcut o simulare mai extinsă (aveau calculatoare mari, nu MECIPT...). Din celelalte comentarii am înţeles însă că de fapt nu au sesizat care erau observaţiile mele – de detaliu, dar esenţiale – faţă de modelul lor. Am avut sentimentul că n-are rost să mai continui corespondenţa, întrucât în septembrie 1967 mă mutasem la Bucureşti, unde nu puteam face noi simulări, neavând, un an şi jumătate, un calculator la dispoziţie, fiind şi mult prea prins cu alte obligaţii de serviciu.

Ceea ce modelasem până în acel moment – mai ales sistemele de reglare a tonusului cortical şi cele de recompensă şi pedeapsă – erau fragmente dintr-un model de creier. Intuiam că, dacă le-aş pune cap la cap, funcţionarea de ansamblu a acestui model ar reproduce principalele unde cerebrale EEG caracteristice stărilor de alertă, relaxare şi somn. Din păcate, calculatorul MECIPT-1 era prea mic pentru o astfel de simulare. Voi demonstra ceea ce am intuit abia peste câţiva ani, printre picături, pe un calculator IBM 360, la Bucureşti. Rezultatele acestei ultime simulări au fost prezentate şi publicate abia la Congresul Internaţional de Cibernetică şi Sisteme, ediţia a III-a, din 25-29 august 1975, de la Bucureşti.

Din păcate, după această dată, doctoratul, obligaţiile de familie şi mediul de serviciu neacademic, dar foarte solicitant m-au făcut să nu mai am resurse să revin la modelul de creier. Teoria reţelelor neuronale simulate pe calculator a luat-o între timp într-o altă direcţie, foarte eficace, dar diferită în multe privinţe faţă de acele mecanisme ale creierului spre care pornisem eu. Încercările mele de a convinge câţiva tineri să preia ştafeta nu au dat roade, astfel încât cred că unele dintre rezultatele mele nu sunt fructificate nici azi.

Manifestări scripturale creştine în spaţiul danubiano-pontic

Florian COPCEA

Scrierile patristice din Biserica Ortodoxă Română mărturisesc despre întemeierea şi organizarea bisericii străromâne, „în adevăr apostolică”, care, în viziunea lui Nestor Vornicescu (*Primele scrieri patristice în literatura română,* sec. IV – XVI, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1992, p. 19), „…mai ales cea din Dacia Pontică, a fost de la început într-o permanentă şi strânsă legătură cu învăţătura marilor Sfinţi Părinţi ai Bisericii, operele acestora fiind folosite în oficierea slujbelor bisericeşti, în cateheză, existând totodată şi preocuparea de a fi puse în circulaţie, a se răspândi şi a fi transmise posterităţii. […] Numai cunoscând îndeaproape unele scrieri patristice, sfântul episcop Teotim I al Tomisului putea spune la un sinod local din Constantinopol (403 d.Ch.): «Eu nu vreau să necinstesc memoria unui om (Origen), care de mult timp a murit în sfinţenie şi nu îmi pot îngădui îndrăzneala să condamn nişte opere, pe care nu le-au osândit înaintaşii noştri». De altfel, justifica pe bună dreptate Sfântul Teotim I, în scrierile lui Origen nu se află nicio învăţătură greşită şi exemplifica aducând una dintre cărţile acestuia, arătând că Origen urmează consecvent învăţăturile Bisericii.”

Filosoful şi exploratorul străromân din Scythia Minor, Aethicus Histricus, autor al unei *Cosmografii* şi al unui *Alfabet* propriu (de fapt, alfabetul conţinea elemente din cultura geto-dacă), a fost cel care, prin vasta sa cultură, a contribuit la accelerarea procesului romanizării şi consolidarea unităţii Europei spirituale. El a plecat, însoţit de discipolii săi, 101 cavaleri zalmoxieni, între anii 461 – 465 d.Ch., într-o expediţie în jurul lumii, notând tot ce a văzut şi întâlnit în jurnalul său de călătorie – *Cosmografie,* scopul său final fiind acela de a cerceta „neamurile care se găseau în afara sferei de cultură greco-romană, neamuri care nu erau menţionate nici de scrierile care alcătuiau *Vechiul Testament*”. Iată cum îşi justifică el decizia de a pleca în expediţie: „După ocolul mării şi după ce am văzut (cercetat) întreaga lume, am lăsat la o parte pe cele care au fost mai întâi, pe care alţii nu le-au cunoscut, şi, prin mine însumi, cu o uriaşă şi preaistovitoare cercetare, purtat-am de grijă şi celor trecute cu vederea, şi orânduit-am şi pe cele descoperite”.

Cărturarul Nestor Vornicescu în *Studii de teologie istorică* (p. 72-73), descrie drumurile pe care a umblat în periplul său acest neobosit şi tenace *nobile prosapia parentum:* „Timp de peste cinci ani, Aethicus Histricus a stat în părţile Greciei, la Atena şi în alte cetăţi din Grecia continentală şi din insulele greceşti şi a purtat discuţii cu filosofii timpului. Acelaşi lucru l-a făcut şi în Spania, timp de un an. A călătorit apoi spre nord, în ţinuturi pe care la acea dată nu le străbătuseră nici geografii greci şi romani. A cunoscut neamurile germanice continentale, ca şi pe cele din insulele şi peninsulele din Marea Nordului şi din Marea Baltică. A călătorit în Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia şi, probabil, în Groenlanda. În călătoriile sale în răsărit şi sud a cunoscut Armenia, unde a stat timp de un an, a călătorit la Porţile Caspice – Alania şi Marea Caspică, iar spre nord până la «Marea Îngheţată». A cunoscut ţinutul Mesopotamiei, Mongolia, India, izvoarele Gangelului din Himalaia, călătorind pe Gange cu o navă proprie, continuând apoi călătoria pe apă până în Ceylon. Întoarcerea spre casă a făcut-o prin Babilonia, Arabia, Canaan, Egipt şi Libia.”

Ne-am oprit asupra *Cosmografiei,* cunoscută şi sub numele de *Catalog lămuritor al ocolului lumii al învăţatului get Aethicus Histricus*, pe care istoricii îl mai numesc şi Aethicus Ister sau Donares, pentru a scoate în evidenţă faptul că lucrarea a fost scrisă în limba maternă a strămoşilor noştri, deci cu litere ale controversatului alfabet dacic, aflat, cum se ştie, printre celelalte alfabete sacre ale vremii – ebraic, grec, latin şi vechi-germanic. Desigur, pentru a ajunge la o asemenea performanţă, cultura geto-daco-romană a trebuit să se sincronizeze la marile civilizaţii ale lumi, dovadă numărul mare de învăţaţi proveniţi din Imperiul Roman care s-au dedicat învăţăturii creştine, scrierile lor influenţând literatura, istoria, geografia şi alte domenii definitorii pentru cultura universală.

Intenţionăm să demonstrăm, aducând în studiul nostru pe Aethicus Histricus, faptul că a existat alfabetul geto-dacilor, între cele 23 de litere ale sale fiind cuprinse şi cele şapte litere preluate din sistemul vocalic al limbii pelasgo-dace/valahe: *a, ă, e, i, î, â* şi *o*. Petre P. Panaitescu în *Istoria românilor* (Ed. Logos, Chişinău, 1991) se alătură altor sceptici români sugerând inexistenţa limbii dacice, susţinând că limba română de azi „S-a constituit din limba latină vorbită de colonişti şi de tracii romanizaţi şi nu din amestecul limbii latine cu limba tracică sau dacă, care n-au intrat aproape deloc în alcătuirea limbii române. Limba latină vorbită de populaţia de la Dunărea de jos era limba poporului, numită şi latina vulgară, întrucâtva deosebită de cea clasică, limba literară, utilizată de cei dintâi scriitori romani. Limba latină vulgară nu era aceeaşi pe toată întinderea imperiului roman, ci, din cauza marii întinderi a acestui imperiu, era despărţită în dialecte, cari au dat naştere mai târziu limbilor romanice (franceza, italiana, spaniola, portugheza, româna). Limba română s-a născut aşadar din dialectul limbii latine vulgare vorbit pe ambele maluri ale Dunării de jos.”

Istoriografia ortodoxă consemnează multiplele aspecte ale evoluţiei scrisului românesc datorată, în genere, încă din epoca apostolică, etimologiei limbii latine vorbite intens de misionarii veniţi în provinciile daco-romane să propovăduiască *Sfintele Evanghelii* pentru a-i creştina şi a-i converti pe autohtoni la noua religie.

Semnificativ este faptul că în procesul de creştinare a populaţiei autohtone daco-romane au fost antrenate şi anumite spirite luminate, cu apartenenţă etnică daco-română, care studiau valoroasa literatură biblică, liturgică şi patristică. Ei au devenit învăţători ai credincioşilor şi, prin har şi puterea cuvântului, i-au protejat contra ereziilor. Se probează astfel aserţiunea că, într-adevăr, creştinismul a fost „un factor activ şi eficace de conservare a etnosului străromânesc şi apoi românesc, un element fundamental în structura culturii şi a limbii române de mai târziu, în cristalizarea conştiinţei de neam şi, la timpul cuvenit, a conştiinţei naţionale” (Nestor Vornicescu, *Op. cit,* p. 15). Unul dintre aceşti părinţi ai neamului, care a urmat voia şi poruncile lui Dumnezeu, a fost preotul daco-roman Montanus (născut în cetatea Singidunum, azi Belgrad, Serbia). În timpul prigoanei împotriva creştinilor, el, împreună cu soţia sa, Maxima, s-au retras în cetatea Sirmium (azi Mitroviţa) din Pannonia Inferioară, unde îşi avea reşedinţa „tiranul împărat Diocleţian” (284-305 d.Ch.), în speranţa că va scăpa cu viaţă şi îşi va continua lucrarea misionară. A fost prins şi adus în faţa guvernatorului provinciei, Probus, şi i se va cere să renunţe definitiv la cuvântul Domnului. Martirul va răspunde încrâncenat: „Eu am primit învăţătura să îndur mai bine chinurile decât, lepădându-mă de Dumnezeu, să aduc jertfă demonilor”. În timp ce era supus la chinuri, el îşi va înfrunta călăii cu aceste cuvinte: „Mă aduc jertfă prin chinurile acestea Dumnezeului meu, căruia i-am jertfit”. În timp ce era dus spre locul unde urma să fie înecat în râul Sava, la 26 martie 304, Montanus s-a rugat: „Doamne Iisuse Hristoase, Care ai pătimit pentru mântuirea lumii, primeşte sufletele robilor Tăi, Montanus şi Maxima, care pătimesc pentru numele Tău”.

Un alt argument, cu profunde implicaţii, considerăm, în istoria bisericească, este susţinerea ideii că scrierile unor „cugetători de Dumnezeu” au însemnat „hrană duhovnicească”, contribuind în mod direct la formarea conştiinţei ortodoxe. Sfântul Niceta de Remesiana (n. cca. 335 d.Ch. – d. 414 d.Ch.), episcop de origine daco-romană al cetăţii Remesiana din provincia romană Dacia Mediteranea (astăzi oraşul sârbesc Bela Palanka), sfânt în Biserica Catolică şi Biserica Ortodoxă, se numără printre „slujitorii lui Hristos” (Sf. Paulin de Nola, n. 353 d.Ch. – d. 431 d.Ch.) care a fost devotat creştinării şi interesat „pe căile ostaşilor şi ale misionarilor” de destinul duhovnicesc al creştinilor din teritoriile Daciilor aureliene, Dacia Mediteranea şi Dacia Ripensis, ale sudului şi nordului Dunării. Sf. Niceta, între anii 389 şi 402 d.Ch. întreprinde două călătorii, una la Roma, unde s-a rugat la mormintele Apostolilor Petru şi Pavel, cealaltă la Nola, scopul celei din urmă fiind acela de a se închina moaştelor Sfântului Felix aflate în bazilica ridicată de Paulin. Scrie *Libelli instructionis* (*Cărţile de învăţături*), *De vigiliis servorum Dei* (*Despre privegherea robilor lui Dumnezeu*), *Psalmodiae bono* (*Despre foloasele cântării de Psalmi*), *De diversis appellationibus* (*Despre diferitele numiri*), *Te Deum laudamus* (*Pe Tine, Dumnezeule, Te lăudăm*).

Lucrările enumerate, scrise în limba latină, confirmă, pe de o parte, talentul literar al autorului lor, iar, pe de altă parte, preocuparea sa permanentă pentru traducerea în viaţă „a problemelor fundamentale ale credinţei şi vieţii creştine, fixate în hotărârile Sinoadelor Ecumenice şi locale de până atunci” (Nestor Vornicescu, *Op. cit.*, p. 102). Neobosita sa activitate de „episcop catehet-misionar” şi de propovăduitor al ortodoxismului în Dacia Mare a scurtat, cu siguranţă, calea spre evanghelizare a daco-romanilor şi, nu încap discuţii, şi a populaţiei migratoare. În concepţia unor teologi, Sfântul Niceta de Remesiana, prin „străduinţe arhipăstoreşti”, a reuşit să impună conceptul de „biserică domestică”, care presupunea organizarea de către preot a euharistiei duminicale în casele oamenilor şi, evident, avertizarea asupra pericolului eretic. *Catehezele* Sf. Niceta, fiind elaborate într-o limbă extrem de clară, pe înţelesul tuturor, au putut fi înţelese de toate comunităţile etnice de romani şi de membrii triburilor romanizate de bessi, goţi, sciţi/daci şi huni localizate vremelnic în spaţiul dintre Carpaţi, Dunăre şi Pontul Euxin.

Iată un fragment exemplar din discursul preşedintelui Academiei Române: „Spiritul lui Avram Iancu străbate anii şi va străbate multe secole de acum înainte, cel puţin atâta timp cât va exista poporul român şi atâta timp cât se va vorbi româneşte, fiindcă el este erou naţional şi este aşezat demult în panteonul naţional, acolo unde stau sfinţii naţiunii...”

Recitind câteva scrieri de odinioară, descopăr cum discursul academicianului Ioan-Aurel Pop pare a continua şi aprofunda gândurile lui Octavian Goga, care nota că Avram Iancu „este soldatul conştient al ideii naţionale, a cărui spadă loveşte de la înălţimea unor principii imutabile, de acord cu catehismul epocii lui”.

Acest poet, publicist, vicepreşedinte al Academiei Române (1 iunie 1929 – 30 mai 1932), politician român, prim-ministru al României în perioada 29 decembrie 1937 – 10 februarie 1938, este vorba de Octavian Goga, acuzat şi interzis, de-a lungul timpurilor, avea să imagineze, la un moment dat, o scenă aproape homerică, de intensă vibraţie naţională, cu care aş vrea să închei glosele mele pe marginea Istoriilor neamului:

„Sub ocrotirea munţilor neînvinşi, la lumina unui foc, ţăranul din Vidra, Avram Iancu, şi generosul boier muntean Bălcescu urzeau pentru întâia oară, pe urmele mortului de la Turda, Horia, visul unirii tuturora. Până târziu, după venirea ruşilor în ţară, el a fost un factor activ al echilibrului politic, chibzuit şi desfăcut de prejudecăţi, neavând alt punct fix în cugetarea lui decât soarta integrală a neamului.” (Octavian Goga, *Avram Iancu,* https://www.octaviangoga.ro/opere/publicistica/avram_iancu.html)

Gânduri, cuvinte, propoziţii care nu ar trebui să fie atacate niciodată de amnezii istorice.

Istoria de lângă noi

Anina Expres...

Maria NIŢU

Fiind noi, o trupă de scriitori, într-o Tabără de Literatură, la Ochiul-Beiului, bifăm în program călătoria pe celebra linie ferată Anina – Oraviţa (după un drum la cenacliştii de la Casa de Cultură din Anina).

Plecarea spre Anina a fost de la cantonul Ciclova Montană, cu un autobuz ca pentru navetişti (la birtuţul *Beţia de cuvinte*, vorba lui Ion Barbu, caricaturistul din Petrila).

Pe drum spre Anina, R., ca actual „fiu al satului", face de la început pe ghidul: „Acolo e puţul de 1300 de metri, cel mai adânc, şi mai încolo turnurile de răcire, părăsite, de la fosta termocentrală de la Miniş – Crivina, un proiect grandoman al lui Ceauşescu, de prin '77, o termocentrală pe şisturi bituminoase, sistat prin '88, pentru că nu-i ieşise pasienţa. Ce se vede în zarea muntoasă e Tâlva Zânei, terasată, datorită excavărilor, trepte vălurite de şisturi bituminoase..."

Pe fereastra din partea cealaltă a autobuzului, ne arată drumurile cu amintirile copilăriei: „De aici plecam pe jos spre şcoală, chiar şi pe o zăpadă de un metru, şi erau trei kilometri până la şcoală, până ajungeam, uite, pe aleea aceea cu castani..."

Oraşul începuse ca o colonie, Steier-dorf, un sat („dorf") de colonişti veniţi dintr-un land austriac, Stiria (Steiermark), colonie care se va dezvolta pe Valea Gârliştei, în mănunchiul pădurii de anini. Prin anii '50, când colonia se orăşeneşte, e rebotezată Anina. Firesc, prima biserică a fost Romano-Catolică; abia prin 1930, când Carol al II-lea a făcut un proiect larg de construcţii de biserici, s-a construit şi aici o biserică ortodoxă, devenită acum emblemă, Biserica „Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena".

În sala de cenaclu de la Casa de Cultură (care la intrare avea o placă mare „PAPI" – Punct de Acces al Publicului la Informaţie, semn că era inclusă în mirobolantul proiect european de internetizare, cu un calculator pe biroul primarului), o învăţătoare a citit o proză tristă, recviem pentru oraşul cândva fala mineritului, regele huilei, acum un oraş în agonie cenuşie.

Minerul de ieri e drumarul de azi, ori, în cel mai roz-bombon caz, eventual reciclat, cursant la cursurile de prelucrare a lemnului.

Am ajuns la timp pentru îmbarcarea la întoarcere în vestitul tren Anina – Oraviţa cu faima unui Orient Express local.

Cei venetici am crezut că ne aştepta ceva de genul vestitei mocăniţe, alături de care puteai merge lejer în pas agale, ori trenul „Nostalgia", acel tren de epocă al anilor interbelici, cu locomotivă cu aburi, alintat „Bătrânul" de către ceferişti. Dar acela era pentru ocazii mai simandicoase.

Noi ne-am urcat, de fapt, într-un fel de tren-cursă, supermodest, ca de navetişti, doar cu două vagoane. Bineînţeles că am pus stăpânire pe un întreg vagon, care la mijloc avea ceva ca o cuşetă. Când i-am deschis uşa, era de fapt „minicentrala de încălzire", o gheretă pentru sobă, cu plită, horn, uşiţă, acum stricată, pentru băgat lemnele.

Farmecul de Orient Express al întoarcerii cu trenuleţul acela era de fapt peisajul, care se revărsa dincolo de ferestre, mai ceva ca-n Alpii din imaginile de la National Geographic.

Calea ferată era la o aşa înălţime, încât în jos văile se derulau atât de ameţitoare, că-ţi era teamă să priveşti continuu, ca la un vârtej de apă care ameninţă că te absoarbe. Erau peisaje de „Elveţia bănăţeană"!

În cavalcada urcării, se răzleţise printre noi un localnic, călător şi el la Oraviţa. Era un pensionar cu vechime, uica Peica (după cum îi spusese S.), care s-a oprit cu simpatie în mijlocul nostru. Întinerise de bucurie şi devenise de-al trupei, încântat să ne spună, pe parcurs, câte ceva din istoria locală, la care-l provocau peisajele: „E de fapt cea mai veche cale ferată a locului, din 1863, prima cale montană din România, şi unică în sud-estul Europei. E făcută de italieni, de friuleni, meşteri în tăiatul pietrei." „Pe atunci Italia de nord era a Imperiului Austro-Ungar, de aceea meşterii fuseseră italieni, completă S. S-a ridicat la 10 ani după prima cale ferată montană în Austria, care tăiase greu muntele Semmeringului. Zona chiar fusese denumită *Semmeringul bănăţean*. De aceea e pe lista Monumentelor Istorice."

Se făceau poze într-o veselie, chiar prin fereastră, ori deschizând geamul şi întinzând aparatul de fotografiat în afară, mai să-l agaţe câte o cracă de arin... I., fost student la geografie, ne atrage atenţia asupra imaginii unor culmi alăturate, cu un contur parcă migălos elaborat de mâna omului, una rotunjită artistic, alta tăiată în colţ, ca un triunghi: „Celei rotunde îi zice «hogback» (creastă de deal), spinare de porc".

Uica Peica rememorează împreună cu S., care a fost profesor pe aceste meleaguri, figuri cunoscute, familiare: „Sunt şi familii de ţigani pe aici. Troncea, aşa îl chema, era un ţigan din ăia domneşti, era un fenomen la fotbal, cel mai bun, au venit de la echipa «Steaua», să-l ia ca portar, când să-l ia, el a întrebat: «da' ăia ştiu acolo să facă borândău?!» «Nu, nu ştiu.» «Păi atunci nu mă duc!»" „Borândău, explică Uica, e o mâncare specific bănăţeană, la Crăciun, la pomana porcului, la timoceni se face şi de Revelion, sângele strâns de la înjunghierea porcului şi carnea mai sângerie se fierb cu mălai... «Cată-n cuină la şpoieri/ borândău făcut de ieri», zicea bănăţeanul când te trimitea în bucătărie, la soba cu plită."

Uica Peica continua cu decodările, după cum se derula peisajul: „Uite, urmele minelor închise, minele de uraniu, unde se scotea moarte din măruntaiele pământului"! Se profila pe fereastră o clădire sinistră, cu o inscripţie veche: „Atenţie radiaţii!" „E un buncăr, pe ţevi, pe urloaiele alea, se descărca uraniul şi se încărca în vagoane."

Culmile erau ca un peisaj selenar în bronz ori argilă, versanţi de munţi cu râpe selenare, ca să nu se prăbuşească, în avalanşe de steril, cu haldele de minereu pe care localnicii fac magazii de alimente sau lemne. E şi asta o formă de stabilizare a haldelor, să nu se surpe, cum altele se stabilizează prin garduri, ori sunt revitalizate prin puieţi de vegetaţie. În vale, drumul care ducea spre minele de uraniu, spre Ciudanoviţa, era parcă într-o prăpastie. De la înălţimea căii ferate, dunga gălbuie părea Zidul Chinezesc şerpuind în vale. Era zona cea mai puternic radioactivă, şi acum mai sunt pesemne radiaţii (şi totuşi, în haltă a coborât o familie cu vreo opt puradei, ţinându-se care de care între ei, ori de poalele femeii). În vremurile ploioase, ploile au făcut să ţâşnească apele subterane, care spală maţele adâncului de uraniul diabolic şi ies la suprafaţă, cu otravă parşivă. La Lişava, Ciudanoviţa, Maidan nămolul nu e tămăduitorul de la vreo Mangalie montană, ci e unul ciumat, radioactiv. Iar râul Jitin continuă să fie locul de bălăceală pentru copii şi adăpătoare pentru animale.

Minerii aveau silicoză, cancer pulmonar, leucemie şi se mai tratau la sanatoriul Marila, care acum se vedea pe deal ca o cetate părăsită după asediu şi e adăpost pentru vitele lăsate libere la păşunat. „Ca blestemul pământului, care te leagă de glie, blestemul uraniului – cei care pleacă mor mai repede, cei care rămân, surprinzător, o mai duc ceva ani buni", spune încet uica Peica, „Ca-n blestemul mormântului lui Tutankamon." Se fabulează apocaliptic, pe o realitate care bate imaginaţia: „Se spune că, în ape, păstrăvii sunt mai lungi decât cei obişnuiţi şi cu malformaţii la ochi, dintr-un căţel amărât n-au mai rămas decât câteva ghemotoace de blană, care se târâie pe străzi, oile au lâna uscată, oamenilor le-au căzut dinţii, mor înainte de 50 de ani, şi dacă nu-s încă impotenţi, nasc copii cu malformaţii, cu picioarele înfipte în pântec..."

La Ciudanoviţa, pe o schelă ruginită, dărâmată, a rămas sudată steaua sovietică, care nu se ştie când se va prăbuşi, înghiţită de pământul bolnav. La Rusca Montană – denumită „Sinaia Banatului" în ani, lângă cruci de marmură de Ruşchiţa, se prăbuşesc crucile de lemn putrezite de pământul otrăvit cu uraniu. „Zece ani de muncă-n subteran în mină făceau cât 25 de puşcărie." Ca să înveselească atmosfera, uica Peica adaugă: „Ca-n bancul cu cei doi care sărbătoresc 65 de ani de căsătorie, ea grasă, autoritară, el slab, servil. La întrebarea care au fost cei mai frumoşi ani ai căsniciei, el răspunde: cei 10 ani de prizonierat în Rusia!"

O cameră de filmat ar fi fost excelentă, pentru scurt-metraj, un reportaj ad-hoc: „Tătarii de la Ochiul Beiului pe răposatul drum El Dorado al uraniului". Oare ce culoare are uraniul? Are culoarea aurului?! E mai parşiv, ca un cameleon, de la alb-argintiu, poate colora la galben spre verde şi până spre negru!

Se desluşesc intrări de peşteri şi ni se spune despre „Peştera cu oase" din Anina, despre stânci în care sunt caverne.

Nic vorbeşte despre „oameni ai cavernelor" chiar din secole mai apropiate, care aveau locuinţele în munte şi-n caverne, căci erau mai sigure şi gata făcute de natură, rezistau la atacuri, la furtuni. Nu construiai o cetate în munţi, când zidurile ţi se ofereau de-a gata de mama natură. „Şi pe vremea lui Mussolini erau astfel de oameni ai cavernelor." „Parcă e un flash din filmul *Christos s-a oprit la Eboli*", comentează S. Nic citise şi el cartea lui Carlo Levi, despre Eboli, localitate din sudul Italiei, devenită simbol, ca ultimul loc civilizat înaintea unei zone uitate de Dumnezeu, şi cum creştinii lui Iisus se ascundeau în catacombele din peşteri, ca să supravieţuiască hărţuirilor, ca şi partizanii de mai târziu.

Paralel, se mai zăreau, printre ierburi şi lemne uscate, bucăţi de şine ruginite, de o lăţime mai mică şi traverse mai înguste, dar acelea, ni se spune, fuseseră pentru un tren pentru marfă, pentru buşteni ori minereuri, cu locomotivă mai mică. „Erau şi liniile de manevră, se puneau unde era nevoie", „unele sunt urme de terasament ale vechilor şine, aproape paralelă a fost o linie de munte cu vagonete trase de cai."

Peisajul se diversifică uşor cu dealuri „chele", ori cu poiene largi, pe alocuri peticite cu pâlcuri de păduri de goruni, nişte smocuri ca-ntr-o tunsoare punk.

Încep tunelele: „În total sunt 14 tunele, cel dinainte a fost cel mai lung, ăsta în care intrăm acum e Tunelul Gârliştei. Mai sunt şi viaducte, vreo 10 viaducte."

Pe o colină, o stână cu o turmă de oi strânse una-n alta pare un buchet de conopidă înflorită pe verdele pajiştii, iar câte o mieluţă răsfirată de turmă, din depărtare, e ca o lebădă albă a lacului verde... Pată de culoare, din pătrăţele albe, ca-ntr-un goblen.

Trecem prin tunelul Lişava, apoi prin tunelul Dollhoff. Uica ne spune că după o legendă, Dollhoff e de la numele unui inginer care, pentru că nu calculase bine primele săpături pentru tunelul Gârliştea, încât nu se îmbucaseră bine galeriile, s-a sinucis, aruncându-se de pe un viaduct într-una din văile prăpăstioase ce se ofereau cu generozitate în jos.

Înainte de Oraviţa îl pozez pe G., coborând la moara de la Maidan, cum ştiam noi, deşi pe pancartă scria „PO Brădişoru de Jos" (Punct de Oprire – ca Post Office transcarpatic!)

„Aşa îi ziceau localnicii înainte, dar comuniştii au schimbat, că nu suna frumos." „Normal, omul nou nu putea fi localnic al maidanului, doar câinii puteau fi maidanezi, dar pesemne nici asta nu se accepta că există pe atunci." „Aşa era şi cu localnicii din Grădinari, care, după ce se prezentau după numele vechi, ştiut de ei din bătrâni, se scuzau parşiv-politicos, ca pentru domni. «Sunt de la Cacova, iertaţi!»"...

Istoria oglindită în biografia şi opera unui mare prozator (II)

Ion ISTRATE

Toate pentru că, în relatare, parcă participăm la un joc. Amândouă personajele îşi ignoră gradul de înrudire, vagi bănuieli părând a avea doar Izidor, care îşi studiază amuzat tovarăşul de călătorie, adormit pe scaunul de lângă fereastră şi a cărui figură îi aminteşte, vag, de o mătuşă pe care nu o mai văzuse de demult. După care, în meandrele dialogului, strunit abil de zig-zagul evocării, personajele evoluează ca un cuplu de patinatori, în largi piruete continuative, care merg până aproape de intersectare, de întâlnire, de recunoaştere, dar care îi despart apoi pe cei doi tot aşa de graţios, în ultima clipă. Totul de parcă amândoi ar fi evoluat de multe ori împreună, putând pune oricând capăt parcursului de pe patinoar printr-o fandare, mai ales dacă, în alunecările lor, unul ar fi evoluat altfel decât s-ar fi convenit. Ori, cine ştie?, aşa cum nici unul dintre ei nu ar fi vrut să evolueze.

Stare de lucruri explicabilă, pe plan narativ, prin faptul că tânăra Cecilia, fiica cea mică a medicului clujean, fugise cândva în lume cu „Păsărarul”, un inginer de la ocolul silvic Rodna, pe care marele profesor îl invita uneori, seara, în vila sa din Sângeorz-Băi, unde îşi petrecea concediile, să-i distreze familia imitând glasul păsărilor. După care clanul a rupt orice relaţie cu mezina, legătură reneluată nici după ce „Păsărarul” a murit şi Cecilia a rămas să-şi crească singură copilul făcut cu acesta. Adică fără clanul care, paradoxal, nu-l abandonase niciodată pe Izidor, singurul nepot al profesorului care n-a făcut toată viaţa nimic. Asta dacă a te pricepe la cai şi la curse înseamnă nimic. Pentru că Izidor la aşa ceva se pricepea cu adevărat. Motiv pentru care, poate, multe dintre rudele sale l-au şi lăsat în pace.

Acesta e punctul de plecare al romanului, după care epicul, evocarea se amplifică enorm, ca şi cum s-ar fi rupt un zăgaz şi apele sale au putut, în sfârşit, năvăli nestăpânite, să îşi ocupe lumea. Poveştile Clujului, cu strada Elisabeta, ducând piepţiş spre „piaţa cuglelor”, adică a vechii popicării, la intersecţia străzilor trasate de arhitecţi talentaţi precum domnul Adami, istoria construirii cartierului Donath, cu rolul cailor şi al trăsurilor cu vizitii galonaţi în istoria atât de pitorească a urbei integrate în imperiu, cu figura bogatei baroane Elisabeta Ramming de Riedkirkirchen şi a anarhistei Flora Hansemann, soţie de bancher, care iese din ficţiune precum fraţii Montgolfier, într-un balon, acestea sunt, toate, ca un şuvoi, acele detalii care dau viaţă unui roman excepţional, de evocare abătută, nerecuperatoare, a unor timpuri în care, inclusiv noi, românii, am fost, chiar fără să ne dăm seama de asta, egalii celorlalte popoare ale Europei. Adică aveam demnitatea de a trăi, împreună cu alţii, într-o lume decentă, acceptabilă, în care, datorită educaţiei primite, nimeni nu avea dreptul să dea cu piatra în celălalt, fie că era neamţ, român sau ungur.

Niciun scriitor român n-a reuşit, după ştiinţa mea, cum a reuşit Cornel Bozbici, să evoce vortexul acesta tulburător, amalgamul acesta straniu de trăiri contradictorii, pline de viaţă, care dau nota dominantă a combinaţiei dintre fantasticul reveriilor nocturne, ţesute ca o fină broderie selenară, şi telluricul fastuos, plin de culoare, evocat în largi acolade recuperatoare, în toate autorul dovedind o cunoaştere nuanţată a aspiraţiilor şi, mai ales, a iluziilor omeneşti. Surprinse în exprimări aproape oximoronice, caz în care forma poate să însemne şi deformare, autorul duelează cu textul pe care-l scrie ca un spadasin. Care excelează în construirea liberă a unor formulări cultivând echivocul, dar impecabile ca formă, cu o ştiinţă a detaliului revelat şi a simetriilor ascunse, aproape muzicală. Toate pentru că, până la urmă, avem de a face cu un creator fascinat de exprimarea sinelui său profund. Despre care n-a ştiut multă vreme cum să vorbească şi de care se bucură acum, că a aflat cum s-o facă, şi parcă abuzează de noi, prea bucuros că, în sfârşit, ştie cum să ni se destăinuie. Asta după ce cercetase îndelung acelaşi adevăr, în anii de tăcere grea, în adâncul propriei fiinţe, restituindu-ni-l, în fine, într-o formă literară extrem de expresivă.

Bucurie pe care o simţi, cu asupra de măsură, atunci când naratorul ajunge să vorbească despre cai, în toate chipurile în care acest animal, simbol al frumuseţii şi al libertăţii pierdute, furate, intră în contact cu omul. Pus să tragă droştile elegante prin oraşele de odinioară, să alerge pe hipodrom, să ducă sacii la moară, ori să are şi să semene, caii au fost, sunt, sigur, marea iubire a lui Cornel Bozbici. Scriitor care s-a găsit pe sine cu greu, iar pe noi şi mai greu, deşi avea toate acele calităţi care fac din el un mare artist. Adevăr care se va putea impune, în faţa posterităţii, la fel de greu. Şi numai cu ajutorul nostru, al celor care n-am uitat încă să citim româneşte şi care ne-am iubit părinţii, femeile şi copiii, cu duioşie şi abnegaţie, sperând să trăim cândva, în ţara noastră, într-o lume mai bună. Una pe care încercăm să o construim şi prin prezentul demers recuperator, urmărind cărţile de maturitate ale lui Cornel Bozbici, investigaţie prin care încercăm să descoperim şi raţiunile pentru care, în cazul său, mustul care fierbe s-a limpezit într-un vin atât de bun. Cornel Bozbici, prin opera sa de maturitate, care începe cu acest roman, se dovedeşte unul din marii creatori ai literaturii române, la fel de important ca scriitorii care s-au bucurat, la momentul potrivit, de succesul pe care-l meritau. Asta deşi, ca şi alţi colegi de breaslă, prozatorul a rămas până acum pe versantul umbrit al consacrării literare, într-o societate care continuă să îşi organizeze şi azi viaţa spirituală după metode revolute, chiar dacă nu mai e vorba doar de a scrie „cu voie de la poliţie“.

Afirmaţii cum sunt cele de mai sus se pot face cu acelaşi temei şi despre cel de al doilea roman al lui Cornel Bozbici, *Duminică, în timp ce nu veneai* (1987), într-un fel, copia în oglindă a celui dintâi, la fel de aparte, ca atmosferă, şi la fel de atent construit, sub aspect literar. Şi de astă dată prin luminarea unor identităţi umane de un pitoresc devastator, extrem de expresive, în plan uman, ca şi acelea din prima carte. Adică prin corporalitatea evocărilor caracteriale, prin parfumul de epocă al tipologiilor umane luminate, într-o relatare care curge firesc, cu un aplomb indeniabil atunci când e vorba şi de evocarea detaliilor de amănunt, la care numai pana unui maestru are acces. Descoperirea punctului din care începe cu adevărat povestea, al cărui miez e apărat de o uluitoare aglomerare de detalii şi de nuanţări, echivalează cu identificarea unui fel de buric al pământului, pe care autorul, parcă gelos pe relatarea sa, nu ar vrea să ne lase să-l descoperim cu uşurinţă.

Cândva, într-unul din anii de început ai deceniului al treilea al secolului trecut, în cancelaria Şcolii Normale de Fete dintr-un mic târg transilvănean, în faţa directoarei Aurica Istrate, se prezintă un nou profesor. Este vorba de tânărul, pe atunci, Julius Săplăcan, posesor al diplomei nr. 2648, emisă de Universitatea din Cluj, cu studii de filosofie şi litere, cu specializare vieneză, mutat în oraş de la o şcoală dintr-un sat apropiat, Feldru. Asta după ce fusese demobilizat din armata chezaro-crăiască, în urma a patru ani de front, ca locotenent de artilerie.

De unde şi intersectarea frecventă a amintirilor sale din anii de profesorat cu secvenţe care vorbesc inclusiv despre cruzimea pitorească a războiului, cum ar fi şi această scrisoare mucalită a unui fost subordonat, vagmistrul Toader, din Vărarea, care, pe frontul din Charintia, se adresa italienilor în termenii următori: „Talieni! Aici sunt românii de pe Someş, să ştiţi. Vă vedem peste Piave cum staţi şi dohăniţi şi jucaţi cărţi pe afet. Veţi şti despre noi că suntem supăraţi pe voi. Lăsaţi vacile în pace, nu mai trageţi cu tunurile în ele, că la iarnă n-o să aveţi ce mânca şi-o să staţi cu buzele drâmboiete. De unde o să daţi lapte la copii? Apoi nu vă gândiţi c-o să vină din nou ianuarie şi vremea să gunoiţi ţarinile? De unde o să luaţi gunoi dacă nu mai aveţi vaci? Noi vi le-am ferit, v-am cosit iarba, am făcut polog, voi nu vedeţi clăile?”

Anul întâlnirii dintre directoarea Aurica Istrate şi tânărul licenţiat trecut prin experienţa Primului Război Mondial trebuie să fi fost trecut de 1920, pentru că studiile universitare durau atunci doar cu dispensă sub patru ani, iar Universitatea românească din Cluj îşi începuse cursurile în 1919. Situaţie în care, excedată, cu „ţidula inspectoratului” încă în mână, domnişoara directoare a exclamat: „Dacă aţi studiat la Viena, de ce aţi mai venit la noi?” Asta în vreme ce urbea, despre care se poate spune aproape imediat că reprezintă Năsăudul post-rebrenian, va fi caracterizată, de către unul dintre personaje, cam aşa: „Ce oraş imposibil! Nu-i destul că ne plictisim, dar ne îmbolnăvim şi de stenahorie. Uite, când nu te aştepţi, vine o ceaţă, bagă frica în tine şi te face să ai viziuni. Nu mă mir! O localitate obscură, manualele de geografie nici măcar nu o amintesc, iar pe hărţi e trecută cu litere mici. O cauţi cu lupa şi o păzeşti cu degetul să n-o pierzi. O singură stradă principală, o singură birjă şi o poştă fără telegraf.”

Aşezare pe care acelaşi Julius Săplăcan o va contempla absent, în primele pagini ale cărţii, de la fereastra casei sale, într-o dimineaţă de primăvară rece, prin 1938-1939. Adică, dacă ne luăm după ce spune ziarul *Universul,* pe vremea dictaturii regale şi a ocupării Cehoslovaciei de către trupele germane. Personaj totuşi viu, acest dascăl atins de morbul alterităţii, cu un ochi atent la marea „mişcare de trupe” de pe Strada Mare, adică la calfa Petrică a băcăniei de delicatese Mureşan, care se distra urmărind fetele care veneau la şcoală şi care călcau, neştiutoare, în bălţile bine aranjate de el în caldarâm, la strădania domnului Pintecan, brutarul, care îşi spăla trotuarul cu apa din găleată, până la gesturile pline de graţie cu care sensibilul Iosca Guttman deschidea uşa farmaciei sale.

Stenahoria de care vorbeşte autorul colorează în egală măsură comentariile succesive, vorbind despre un oraş, el însuşi personaj al cărţii, care îşi acaparează locuitorii. Aceeaşi stare sufletească apăsătoare o mărturisesc şi gesturile celor care se adună zilnic în oraş, automatismele verbale ori visătoria care caracterizează existenţa colorată a localităţii, cu ceasul din turla bisericii din centru care, de ani de zile, întârzie exact trei minute, desfigurând şi viaţa sufletească a unui dascăl cu sufletul bătrân. Om care trăieşte singur, înconjurat de grija unor aparţinători care, cu inconştienţă, nu fac decât să îi întărească stările de perplexitate şi de confuzie care îi parcurg viaţa afectivă, dominându-i uneori întreaga personalitate. Toate după ce cândva, în trecut, în sufletul său arsese, ca un rug, până la capăt, o mare iubire.

Aceea pentru Angela Tipărescu, tânăr medic pediatru ajuns în oraş ca şi el, printr-o repartiţie, dar la Sedria Orfanală. Cuvânt de care cititorul se va izbi mereu ca de o stâncă, ori ca de ruina unei cetăţi necucerite. Cu ziduri prin care intrăm, totuşi, în chiar substanţa unui adevărat „roman în roman”, care, din foarte multe puncte de vedere, e un poem al edificării vieţii româneşti, sub toate aspectele ei, într-un colţ uitat din România reîntregită.

→

Istoria de lângă noi

Asta pentru că acum, pe un ton aşezat, firesc, romanul începe, de exemplu, să ne vorbească despre „sedrea orfanală”, pentru a folosi grafia din roman, sintagmă astăzi cu totul ieşită din uz, apărută înaintea divizării imperiului austriac în Cisleithania şi în Transleithania, în 1867, când pragmatismul austriac a triumfat încă odată prin hotărârea de a reţine denumirile latineşti ale instituţiilor create de ei pentru minorităţi. Astfel încât acronimul format prin prescurtarea expresiei latine „*sed*es iudici*aria*”, adică *sed+ria*, numele generic al scaunului de judecată din comitate, în întreaga Transilvanie, echivalent local pentru noţiunile de „courts of first instance”, sau „courts of justice”, din dreptul anglo-saxon, a fost folosit, prin extensie, şi în sintagma „sedrie orfanală”, pentru a denumi instituţia care se ocupa de îngrijirea orfanilor, în acelaşi imperiu.

Sedrie pe lângă care s-a pripăşit, de dragul copiilor, dar fără nicio repartiţie de la vreun centru, şi căpitanul Leon Pandewschi, lăsat la vatră înainte de vreme, în baza unui emfizem pulmonar, dintr-un detaşament de geniu al fostei Armate a Doua Austro-Ungare. Instituţie unde va deveni pedagog, de fapt, om bun la toate, într-o lume condusă de femei, care va şi muri de moartea lui, adică de tuberculoză, într-o bună zi, şi va fi îngropat de copiii orfani şi de profesorii acestora într-o livadă, nu departe de un pârâiaş şi de un pâlc de nuci. Asta nu înainte ca doamna Pioraş, directoarea *sedriei,* să îl „facă frumos”, în coşciugul său modest, pregătindu-l pentru marea întâlnire cu eternitatea. Dimensiune pe care n-o va putea evita nici minunata şi tânăra Angela Tipărescu, nu peste multă vreme, adică în vara anului 1923, după o excursie în căutare de bureţi, muşcată de o viperă.

Pe rând, într-o succesiune care se dovedeşte semnificativă, la aceeaşi şcoală de fete se vor angaja şi alţi ofiţeri din fosta armată chezaro-crăiască. Cel dintâi pomenit e profesorul de matematică Teofil Sofronie, cavalerist care luptase la Isonzo. Apoi, profesorul Chitu, rănit la Caporetto.

Cel mai de seamă dintre foştii soldaţii chezaro-crăieşti, aduşi de soartă în această localitate transilvăneană pare să fi fost însă Damian, ceferistul mobilizat pe loc care, de prin 1919, bătea la telegraf, în gară, plin de importanţă, înştiinţările referitoare la trecerea trenurilor personale de seară, fără să ştie, cum spune autorul, că, tot într-o seară, „peste douăzeci de ani”, va pieri. Ceferist care, fără să ştie, va aduce în aceeaşi staţie de cale ferată, cu trenurile pe care le va dirija, şi pe Angela Tipărescu, tânără pe care Picu Şmuk, posesorul unicei birje din oraş, o va duce către împlinirea destinului său, adică spre iubire şi spre moarte, tot fără să ştie. Birjar cu ştaif care, îndemnându-şi calul, în calitatea sa de om cu stare, îi va şi lăuda acesteia din urmă urbea în care tocmai intra şi din care nu va mai ieşi: „Acum suntem într-adevăr un oraş – avem pretură, două bănci, ocol silvic, gimnaziu şi şcoală normală de fete, doi farmacişti şi, iată, doi medici”. Pentru că, se cuvine a aminti, Angela Tipărescu era medic, până atunci singurul doctor din oraş fiind Caius Ciplea.

Să fie un joc toate aceste evocări? Ori un renghi jucat destinului? Mulţi se pot întreba! Nu e de mirare, pe de altă parte, că în întregul roman bate un vânt de nebunie, dacă infantele lui Goya poate traversa Vărarea în caleşti de chihlimbar, iar, în naraţiune, trimiterile la muzică, tot atât de frecvente ca şi în celălalt roman, stabilesc reguli ale tempoului frazării, determină structurarea evocării, până la urmă uşurează chiar şi înţelegerea succesiunii faptelor, la nivel emoţional.

În rest, doar o viermuială pestriţă de personaje care se străduiesc să îşi găsească, cu egoism, fericirea, să îşi împlinească destinele, de la profesoare care caută poşta aşteptând misive de la iubiţi romantici, cum e actorul Valentin, cel care întârzie să răspundă Lilei Cădariu, dăscăliţa de desen, la tinere care visează să se mărite şi să plece din oraş, ori măcar să facă drumuri la Cluj, pentru un spectacol de operă ori pentru o escapadă amoroasă tăinuită, sub clar de lună. Figuraţie umană care devine, la un moment dat, cât se poate de concretă, ca prezenţă, dacă ni se cere să observăm, de pildă, în roman, şi pe doamna Măriuţa Nacu, ori pe soţul acesteia, liberalul Dumitru Nacu, devenit, din 1937, senator, cuplu care, în naraţiune, se întoarce de la băi, de la Sovata, obligându-l pe Smuk să facă două drumuri cu birja, pentru a le duce bagajele acasă. Caz în care nu e vorba de travestiuri onomastice, năsăudeanul Dumitru Nacu fiind unul din martirii liberalismului românesc, închis de comunişti de prin 1950 până la asfinţitul vieţii sale, când va fi eliberat doar pentru a munci, în condiţii umilitoare, în cooperaţia meşteşugărească, într-un oraş care se străduia să-l uite.

Deşi, ca peste tot în lume, şi în această urbe bărbaţii îşi trădează soţiile şi se îndrăgostesc de femei tinere, cărora, aici, le schimbă şi numele, ocazie cu care Firoana Ion, din Cepari, devine Minunata Ionescu. Şi tot aşa ca peste tot în lume, oamenii fac şi aici politică, precum Titus Poruţ, director al Băncii „Albina”, cel despre care se spunea că e îndrăgostit de dăscăliţa de geografie Cati Georgescu, ins cunoscut pentru că prevestea tuturor, cu patos, iminenţa unui nou război mondial. Fără ca naratorul să uite a ne aminti că, şi în lumea sa, au existat bărbaţi care îşi plăteau amantele cu blănuri scumpe, care le depăşeau posibilităţile, cum a procedat acelaşi Caius Ciplea cu Minunata sa. Totul în timp ce baronul Zohorca, directorul băncii concurente din oraş, al cărui nume Şmuk nu a reuşit niciodată să-l ţină minte, susţinea că, dimpotrivă, apocalipsa o va aduce în lume constatarea că „sunt prea puţine nunţi şi asta înseamnă că sunt prea puţine iubiri iar numărul îndrăgostiţilor a scăzut”.

Într-un atare context, activităţile didactice ale profesorilor, care îşi fac ceaiuri de plante, convorbesc despre idealuri, îşi pun prâşniţe şi suferă de insomnie, întrebându-se cehovian dacă ei sunt cei care au hotărât cum să-şi trăiască viaţa, se bazează pe urmărirea activităţilor extraşcolare ale unor eleve-problemă, ori pe iniţierea de adevărate lupte de gherilă, prin care unii, minoritari, vor să adune în jurul lor dăscălimea pentru a decide ce elevă să apară pe scenă, la sărbătoarea de primăvară a şcolii, unde tânăra cu cea mai bună voce, capabilă să cânte cu adevărat romanţa al cărei refren îl fredonau toţi domnii profesori, „Iubita mea cu ochii verzi/ ca două mistice smaralde”, nu ar fi avut voie să se manifeste, pentru că avea note slabe.

Toate acestea culminând, în pragul verii, al eternei veri a tuturor speranţelor şi a tuturor şcolilor din lume, cu o nenorocire. Adică cu dispariţia unei eleve, tânără despre care s-a şoptit iniţial că fugise cu un ofiţer de intendenţă, nenorocire despre care vor ajunge să scrie şi ziarele din capitală şi care va aduce în sala profesorală poliţia şi procuratura. Asta în timp ce dirigintele tinerei în cauză, acelaşi Julius Săplăcan, ezită să comunice autorităţilor că a văzut-o într-adevăr pe dispărută, în ziua fatidică, dar despuiată, şezând pe o piatră, la râu. Şi că, din această pricină, pentru că era despuiată, nu a avut curaj să-i vorbească, motiv pentru care e acum pe punctul de a intra în vârtejul unei noi şi periculoase destrămări interioare, cum a mai trăit şi în alte împrejurări, amintindu-şi de propria tinereţe. Să fie adevărat că pierderea lucidităţii este, după o anumită vârstă, născătoare de drame? Textul cărţii, pentru că nu e vorba doar de un roman ironic şi detaşat, ci şi de unul sofisticat, tulburător, merită să fie citit în fiecare din aceste chei şi sfinţeşte, după mine, prin semnificaţia sa omenească, numele tuturor dascălilor care au onorat şcolile năsăudene, de-a lungul vremii, prin munca lor.

În fine – mă simt obligat acum a mă întreba, dată fiind asemănarea de nume – să fi fost profesorul Ioan Săplăcan, cel care apare pe tabloul de absolvire al celei de a doua generaţii de eleve ale Liceului de Fete „Domniţa Elena”, din Năsăud, reprodus mai sus, şi prototipul personajului Julius Săplăcan, din romanul lui Cornel Bozbici? Ipoteza, care nu poate fi trecută cu vederea, ar putea fi sprijinită de împrejurarea că, în aceeaşi perioadă, nu departe de Liceul de Fete din Năsăud, la Liceul Grăniceresc „George Coşbuc”, care nu apare în roman, învăţa chiar autorul cărţii în discuţie. Indiscutabil, ipoteza nu poate fi exclusă. Cum se întâmplă adesea în operele de ficţiune, identitatea personajului care ocupă, sub aspect antroponimic, prim-planul relatării, îmbină însă caracteristici ale mai multor identităţi, care, toate, i-au servit autorului ca model literar. Altfel spus, în structura unei personalităţi de prim-plan, în ordine artistică, se pot topi, într-un proporţie variabilă, trăsături ale mai multor individualităţi biografice.

Între care şi aceea a unui anume dascăl, mă hazardez a presupune acum, care a păstorit cu adevărat învăţământul românesc interbelic din oraşul numit azi „al academicienilor”, de unde a fost alungat de diriguitorii maghiari, în timpul ocupaţiei hortyste, când a fost mobilizat, ca simplu soldat, în armata noului stat, şi trimis la muncă forţată. Pentru că, după mine, în spatele acestui nume de împrumut, până la urmă doar o etichetă literară, se ascunde, de fapt, umbra profesorului martir Aurel Şorobetea. Asta cu atât mai mult, cu cât seria de potriviri, la care mă gândesc tot mai insistent, în aceste clipe, continuă. Totul câtă vreme şi lui Aurel Şorobetea i-a murit prima soţie tot prin 1923, după care a trăit mult timp în singurătate. Ipoteză cu atât mai plauzibilă, cu cât, în zilele în care elevul Cornel Bozbici, cel despre care ştim şi azi atât de puţine lucruri, îşi descoperea vocaţia literară şi îşi trimitea primele încercări poetice unei reviste din Bucureşti, Aurel Şorobetea, ilustrul dascăl al şcolilor năsăudene, atrăgea ultima oară atenţia asupra sa pentru că tocmai se stingea, venerat de colegii de breaslă, în respectul întregii comunităţi. Deci, mi-aş permite să zic, şi în acela al viitorului său evocator.

Oricum ar sta lucrurile, felul misterios în care se alcătuieşte, în fiecare caz, imaginarul literar se dovedeşte, şi de această dată, fără cusur. Iar importantă, hotărâtoare, rămâne până la urmă doar constatarea că autorul cărţii, Cornel Bozbici, care nici despre sine nu ne-a lăsat prea multe mărturii, a reuşit să ofere neamului său, prin *Duminică, în timp ce nu veneai*, un roman tulburător, cum nu s-au mai scris despre locurile pe care le-a sfinţit înainte Liviu Rebreanu şi prin care autorul său se înscrie, cu toate drepturile, printre marii prozatori ai literaturii române contemporane.

Lacrima Anei

Atât de frumoasă

E atât de frumoasă Ana,
că si turlele bisericii
de la Curtea de Argeş
se răsucesc să se uite
cum trece cu coşul pe mână.
Se răsucesc turlele
şi rămân aşa pe veci.

Dumitru Augustin Doman s-a născut la 29 august 1953. Este prozator, eseist, gazetar. A fost redactor-şef al revistei *Calende*, al ziarului *Argeş Expres* şi al revistei *Argeş*.

A publicat, printre altele, volumele: *Povestiri cu contrapunct* (1985), *Sfârşitul epocii cartofilor* (1999), *Meseria de a muri* (2001), *Moartea noastră cea de toate zilele* (2007), *Concetăţenii lui Urmuz* (2008), *Cititorul de roman* (2010), *Generaţia 80 văzută din interior* (2010), *Sâmbătă, duminică şi alte singurătăţi* (2016), *Zbateri facile, strădanii futile* (2017), *Moartea de după moarte* (2019), *Spuma zilelor şi nopţilor de lectură* (2019), *366 de însemnări din anul pandemiei* (2021), *Omul cu drujba roşie* (2023).

Premii, selectiv: Premiul revistei *Luceafărul* (1978), Premiul Cartea anului a Filialei Piteşti a Uniunii Scriitorilor din România (2008), Premiul revistelor *Viaţa Românească* (2010) şi *Convorbiri literare* (2011), Premiul Opera Omnia (2019) al Filialei Alba-Hunedoara a Uniunii Scriitorilor din România.

Poemul alăturat este reluat din volumul de versuri *Zidul de ceaţă*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2023.

Podul de reviste

De vorbă cu Raia Rogac (II)

Pavel POPA

Visul meu este de a mai vedea măcar odată floarea de măr dulce…

Raia Rogac: Continuăm? Sunt gata să răspund şi la cealaltă serie de întrebări…

Pavel Popa: *Da. Iat-o pe prima. Prietenia adevărată încolţeşte şi se construieşte în timp, creşte treptat şi se se adânceşte, prietenii noştri devin de neînlocuit şi, de multe ori, ne simţim ca în a doua familie. Fie că prietenii noştri sunt mama noastră, tata, soţul sau soţia, sora sau fratele sau, pur şi simplu, foşti colegi de şcoală, de facultate, oameni pe care i-am cunoscut în diverse etape ale vieţii. Ce loc ocupă prietenii în viaţa personală?*

R.R.: Eu cred că prietenii joacă un rol foarte important în viaţa fiecărui om. Nu întâmplător Aristotel afirma: *Nimeni nu poate trăi fără prieteni, chiar dacă stăpâneşte toate bunurile lumii.* Eu nu stăpânesc bunurile lumii, stăpânesc scriitura, care-mi place foarte mult. Prietenia se adevereşte nu doar conform înţelepciunii proverbului *Prietenul bun la nevoie se cunoaşte*, dar şi în timp. La început, prietenii (rudele, colegii de clasă, de facultate, de serviciu) sunt mulţi, apoi se răresc cu trecerea anilor, fie că pleacă acolo de unde nu mai pot veni şi ne vom întâlni când ne va veni şi nouă sorocul, fie că rămân uitaţi pe cărările vieţii. Mă voi referi în continuare la ceea ce a spus Tudor Arghezi la acest capitol, şi anume: *Puţini sunt oamenii care au învăţat să preţuiască prietenia*. De multe ori e foarte greu să deosebim prietenii adevăraţi de cei mascaţi. În ce mă priveşte, totdeauna am fost *săritoare la nevoie.* Nu am ştiut niciodată să refuz, chiar dacă de multe ori rămâneam ulterior cu sechele pe suflet. Cu cei rămaşi *ne întâlnim mai răruţ, că-i mai drăguţ.* Chiar acum stabilisem să ne vedem cu câteva colege de grupă, dar am amânat pentru un timp mai favorabil, fără gheţuş. Ne ajută să ne vedem mai des *altfel de prieteni* – telefoanele mobile. Şi totuşi… Cei mai buni, tăcuţi şi fideli prieteni ne sunt cărţile, care nu ne cer nimic, dar ne oferă plăcere şi înţelepciune.

P.P.: *Care este legătura dintre serviciul de zi cu zi şi viaţa personală? Sunteţi motivată să munciţi în continuare? Vă consideraţi un om de succes?*

R.R.: Activitatea mea de bază şi plăcerea au fost şi sunt scriitura, fie că am lucrat la TeleRadio Moldova, la Agenţia *MoldovaPress* sau la revista *Moldova,* la Biblioteca Municipală, tot timpul am scris reportaje, cronici, eseuri, recenzii şi, preponderent, interviuri. Da, sunt motivată să muncesc pentru că am plăcere, chiar nu ştiu ce aş face dacă aş fi lipsită de această posibilitate, ceea ce nu se poate întâmpla. Cel înrudit cu peniţa nu se mai desparte de ea nici Dincolo, Sus. Nu avem o dovadă în acest sens, dar nici nu este nevoie. Eu am avut exerciţii practice. Am visat de mai multe ori că scriu cu multă uşurinţă, citeam textele cu voce tare după ce scriam şi mă minunam de creaţia desăvârşită pe care o realizam, avea un farmec deosebit. Din păcate, la trezire nu puteam reda niciun rând din cele visate. Nicolae Dabija a mărturisit că romanul *Tema pentru acasă* l-a scris în vis, iar Ana Blandiana spunea că unele poezii le-a creat tot în vis. Ioan Alexandru într-o convorbire de suflet, vorbindu-mi despre unele canoane biblice referitoare la dragoste, conchidea: *Adică iubirea este aşa, ca un măr dulce în grumaz, sau ca o hrană bună în cerul gurii, dacă aveţi gustul acesta al iubirii...* După aceste vise rămâneam cu gustul plăcerii şi admiraţiei în suflet şi *în cerul gurii.* Era o senzaţie diafană, greu de comparat, poate doar cu parfumul şi culoarea suavă a florii de măr dulce. Aveam în faţa casei părinteşti doi meri bătrâni, fructele cărora erau dulci din fragedа lor copilărie, spre deosebire de alte soiuri de meri, dulceaţa cărora o simţim doar la coacerea deplină. Cei doi meri nu mai sunt, nu mai este nici casa părintească, nici părinţii, nici doi fraţi şi două surori, nici patru nepoţi, nici unicul măr dulce al vecinilor, nici vecinii, nici casa lor bătrânească… Aş vrea măcar încă odată să simt gustul merilor dulci şi al parfumului de la floarea acestora, floare care din alb trece într-un roz fin… Aş vrea… De aproape cinci decenii locuiesc la Chişinău, dar la Pelinia sunt Acasă, cu Gândurile, Amintirile şi Dorul.

Referitor la *serviciu,* cu posibilităţile tehnologice de astăzi, e mai mult online, de la domiciliu. E greu să stabilesc un hotar dintre muncă şi viaţa personală, cred că cel mai mult are de suferit ultima. Dacă mă consider un om de succes îl las pe scriitorul Marian Nencescu să răspundă, având ca dovadă un fragment dintr-o recenzie la creaţia mea: *inegalabila Raia Rogac, ghidul nostru din vremuri bune de la Chişinău, are nu minutul, ci viaţa ei de succes.*

P.P.: *Fericirea nu se reflectă doar în a avea bani, ci şi în bucuria reuşitei în viaţă, în emoţia pe care ţi-o oferă efortul de creaţie, familia, prietenii, colegii de serviciu, vecinii, societatea. Sunteţi un om fericit? Ce a însemnat fericirea pentru Dvs şi cum o preţuiţi?*

R.R.: Practic aţi şi răspuns la întrebare. Rămâne să confirm că sunt un om fericit în măsura în care desfăşor o muncă ce-mi aduce plăcere, în special rezultatele ei, am casă, am masă (de gătit şi de scris, în realitate e una şi aceeaşi – cea de la bucătărie), am colegi apropiaţi, am copii spirituali – 12 la număr, mă refer la cărţile de autor, care au fost apreciate de cititori şi de critica literară. Sigur că preţuiesc mult clipele de fericire, care-mi dau putere, fizică şi morală, când uit de tot ce mă supără sau de anumite lipsuri. Regretatul fiu Octavian al lui Onisifor Ghibu, venind la conferinţele dedicate părintelui său la biblioteca care îi poartă numele şi de la naşterea căruia la 31 mai se vor împlini 140 de ani, de regulă, după ce se terminau manifestările aniversare, în cerc mai restrâns, urmau confesiunile distinsului şi pătimitului cărturar. La una din ele ne-a spus să preţuim orice clipă de fericire, astfel ca cele mici să se transforme în mari. Deseori în cadrul acestor întâlniri se intonau cântece patriotice, se dansa, oaspetele oferindu-ne un „curs practic” privind dansurile de odinioară.

(În imagine, Raia Rogac, la mijloc de ianuarie 2024, sărbătorită de Uniunea Ziariştilor Profesionişti din România: https://uzpr.ro/15/01/2024/raia-rogac-la-aniversare/.)

→

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Cât trăim pe-acest pământ

Nicolae Dabija

Cât trăim pe acest pământ
Mai avem un lucru sfânt,
O câmpie, un sat natal
O clopotniţă pe deal.

Cât avem o ţară sfântă,
Şi un nai care mai cântă,
Cât părinţii vii ne sunt
Mai există ceva sfânt.

Cât durea-ne-vor izvoare,
Ori un cântec ce dispare,
Cât mai avem ceva sfânt
Vom trăi pe-acest pământ.

Cât pădurile ne dor
Mai avem un viitor,
Cât trecutu-l ţinem minte
Mai există lucruri sfinte.

Cât Luceafărul răsare,
Şi în cer e sărbătoare,
Şi e pace pe pământ,
Mai există ceva sfânt.

Cât durea-ne-vor izvoare,
Ori un cântec ce dispare,
Cât mai avem ceva sfânt
Vom trăi pe-acest pământ.

Cât avem un sat departe
Şi un grai ce n-are moarte
Cât ai cui zice părinte,
Mai există lucruri sfinte.

Cât durea-ne-vor izvoare,
Ori un cântec ce dispare,
Cât mai avem ceva sfânt
Vom trăi pe-acest pământ.

Tu, iartă-ne, limbă română!

Adrian Păunescu

De toată trădarea aceasta,
De toată pornirea păgână,
De toată vânzarea de frate,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De toată supunerea oarbă,
De toată iuţeala de mână,
De toată uitarea de sine,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De felul cum trecem Ardealul,
Ca marfa, din mână în mână,
De cinica negustorie,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De singurătatea în care
Moldova furată se-ngână
Şi Prutul ne ghilotinează,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De harta aceasta bolnavă
Şi scoasă silit din ţâţână,
De Legi şi Tratate mizere,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De noi, ce-am ajuns interjecţii
Şi oameni cu fruntea-n ţărână,
De toţi surdomuţii ce suntem,
Tu, iartă-ne, limbă română!

De-aceste concesii, ce ţara
O rană o fac să rămână,
De-aceste nedrepte hotare,
De neamul acesta, ce moare,
Tu, iartă-ne, limbă română!

(Poem inclus de Adrian Păunescu în Discursul de Recepţie, rostit pe 30 august 2010, în Aula Azurie a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, cu ocazia alegerii sale ca membru de onoare al AŞM.)

Podul de reviste

P.P.: *Tinereţea este apreciată drept cea mai scumpă şi mai dificilă perioadă din viaţa omului. Altfel vorbind, tinereţea este vârsta de tranziţie între copilărie şi maturitate, dar şi o stare de spirit pe care ar trebui să o îmbrăţişăm cu toţii, unele dintre cele mai fericte momente din viaţă vin în această perioadă, aventurile şi amintirile emoţionante cu prietenii din tinereţe sunt mult preţuite, prima dragoste..., lecţiile de viaţă, calea pe care o urmează apoi, fac din om ceea ce va deveni în viitorul apropiat. Deci, tinereţea este un moment extrem de important în viaţa fiecăruia, aşa este şi în viaţa Raiei Rogac?*

R.R.: Să vorbesc despre tinereţea care a trecut ca o clipă? Tinereţea e perioada în care prea puţin ne pasă de sănătate, credem că ea o să ne însoţească până la adânci bătrâneţe şi nu e nevoie s-o protejăm, consecinţele le simţim mai târziu. E pentru luare aminte pentru cei care n-au întârziat la acest capitol. Eu m-am născut în oraşul Bălţi, dar copilăria şi adolescenţa mi le-am petrecut într-un sat mare şi frumos, Pelinia, din nordul Moldovei. Iarna, ca de obicei, sosea pe neaşteptate, din octombrie, şi îşi lua viză de reşedinţă până pe la sfârşitul lunii aprilie, cu zăpadă multă şi cu ger care ne pişca şi rumenea obrajii. Domniţă fiind, din casă, pentru a mă feri de răceală, mama mă înfofolea cu şalincuţă, iar eu cum treceam poarta, o scoteam de pe cap şi o strecuram în geantă. Noroc că şcoala era aproape. Unele profesoare tinere, pe atunci li se spunea învăţătoare, purtau căciuliţe croşetate, frumoase, care erau la modă şi de care ne doream să avem şi noi, dar acest vis l-am văzut cu ochii mai târziu, la facultate.

Să vă vorbesc şi despre prima dragoste, nu a mea, a fratelui meu, cel din copilărie şi adolescenţă, mai mare cu doi ani, ceilalţi erau căsătoriţi deja. În mahala, *consiliul* fetelor era aparte de cel al băieţilor. Şi iată că la o şedinţă, noi, cele trei prietene nedespărţite, am hotărât să-l *despărţim* pe fratele meu de prietena lui, o fată *străină,* pentru că era dintr-un sat vecin. Ne-am adunat la *consiliu* şi am hotărât să-i scriem o scrisoare, împărţindu-ne misiunile. Eu am găsit un plic cu adresa fetei şi ne-am apucat de treabă. Eu dictam (în caz de nereuşită să nu-mi fie recunoscut scrisul), Liuba scria, iar o altă Raia, după ce adusese o fotografie de-a unui văr care învăţa la *tehnicum* (azi colegiu) agricol, trebuia să ducă la poştă *opera* comună. Scrisoarea era ticluită ca din partea vărului, în care acesta spunea că Niculiţă e un băiat rău, alintat, egoist şi niciuna din fete nu se uită la el, fiind şi urât (nu şi în realitate), aşa că hai să fim prieteni, eu sunt mai deştept şi mai frumos. Pe plic am indicat adresa vărului de acasă, de la Pelinia, el fiind la studii în altă localitate. Pândeam în fiecare zi poştaşul ca nu cumva scrisoarea cu răspuns din partea *străinei* să ajungă în mâinile mamei vărului sau poate, din întâmplare, chiar a lui. Tot aşteptând aşa, iată că suntem poftite toate trei la discuţie cu fratele meu, care scoate scrisoarea noastră din buzunar şi ne întreabă: a cui e *trebuşoara?…* Noi, toate trei, aproape în acelaşi timp, am scuturat capul a negaţie cu atâta înverşunare că părea că o să ne sară de pe umeri. După ce au trecut momentele de uimire, am dat glas: noi nu ştim nimic, n-are decât să-l întrebe pe acel văr, care deja plecase în armată (pe atunci armata se făcea în marea Uniune Sovietică, foarte departe de casă, rar se întâmpla ca vreunul dintre soldaţi să vină în timpul serviciului militar pe acasă, măcar odată, dar nici rudele apropiate nu puteau ajunge în vizită), *l-am poftit cu binişorul* să nu ne învinovăţească *pe dejeaba,* adică pe nedrept şi să-şi găsească prietenă în Pelinia, el singur mai înainte ne spusese din ce sat era *străina.*

Nefiind sigur de sinceritatea noastră, fratele meu a mai adăugat supărat că prima dată ne iartă, dar dacă se va repeta, atunci vai de capul nostru. Nu s-a mai repetat, dar până la urmă şi-a găsit prietenă din sat şi s-a însurat.

P.P.: *Tot în tinereţe se vorbeşte foarte mult despre noroc. „Fiecare se agaţă cum poate de steaua lui nenorocoasă”, a constatat Emil Cioran, iar Bogdan Petriceicu Hasdeu a subliniat că „Norocul, adică întâmplarea, se supune puterii divine”. Ce păreri aveţi despre noroc?*

R.R.: Foarte bună şi mă însoţeşte de multe ori. Emil Cioran s-a referit la steaua norocoasă. Cred în noroc, în ambele sensuri ale celor două mari personalităţi. Am şi dovezi. În copilărie era cât pe ce să mă înec în iazul de la Petroşani, au fost cazuri cu victime atât din rândul maturilor, cât şi al copiilor. M-au salvat şi *steaua* şi *puterea divină.* Fiind mai mărişoară, prin clasa a patra sau poate a cincea, Niculiţă m-a păcălit şi m-am *vândut* pe treizeci de copeici, pe care de altfel nici nu le-am mai văzut. Era o sumă *mare* pentru acele vremuri. Puteai să te duci de vreo trei-patru ori la cinematograf (la casa de cultură), să-ţi cumperi vreo două cărţulii, să mănânci îngheţată de zece ori… *Târgul* a fost ca eu să merg cu vaca la păscut într-o zi în locul lui, el având *treburi de neamânat* pentru acea zi. Am acceptat cu condiţia că o să-mi dea 30 de copeici. Mi-am umplut trăistuţa cu câteva cărţi de citit, cu ceva mâncare şi am îndemnat-o pe Florica să fie ascultătoare. Alături de păşune era un lan de grâu cosit cu grămezi de paie. În una din ele, aproape de marginea drumului, mi-am făcut culcuş, adăpostindu-mă de soare, acesta fiind şi un loc minunat pentru lectură. Am început să citesc şi am uitat total de Florica. Pe-atunci aveam un obicei care mai reînvie şi astăzi: după ce terminam de citit cartea (poveste, povestire, roman, nuvelă etc.) mă lăsam pradă imaginaţiei şi îmi permiteam să fiu alături de personaje plângând, râzând, călătorind cu ele, uneori sfârşitul tragic îl schimbam cu unul fericit. La un moment dat, aflată, probabil, într-o astfel de transă, o maşină cu remorcă (drumul fiind hopuros) a trecut cu o roată din urmă peste picioarele mele. Când mi-am dat seama ce s-a întâmplat, am încercat să mă ridic, dar am căzut secerată la pământ. Picioarele s-au făcut *butuc* şi ceea ce mă îngrijora mai mult era că nu voi putea *s-o conduc* pe Florica acasă. Într-o clipă, tot alaiul de copii s-a adunat în jurul meu, cei mai iuţi de picior au alergat s-o anunţe pe mama şi pe sora mai mare. A fost o mobilizare totală: un conducător de brigadă a zburat cu motocicleta să ajungă maşina care nu s-a oprit, un camion fusese scos de la lucrările de câmp pentru a mă duce la spital, între timp ajunsese şi mama, s-a bucurat că sunt vie, dar de spaimă i s-au muiat picioarele şi a căzut alături de mine. Sora mai mare frământa aluat, la ea acasă, când i s-a spus ceea ce mi s-a întâmplat, şi-a şters în grabă mâinile, fără să-şi scuture făina de pe şorţ şi a alergat în câmp. Pe tata l-au găsit la o construcţie, era conducător de brigadă. Între timp, cel vinovat a fost prins şi, însoţit de tata şi conducătorul de brigadă cu motocicleta, a fost condus la sovietul sătesc. Ce a urmat mai departe chiar nu ştiu. Eu cu mama am fost internate, separat, la spitalul sătesc. De îndată cum am ajuns acolo mi s-au pus scândurele la picioare şi am fost dusă la examenul roentghen din Bălţi. Am avut Noroc, osul mare la piciorul drept n-a fost rupt, doar puţin crăpat, la cel stâng osul era întreg. Am stat vreo două luni de vară în spital, încetişor am început din nou a învăţa să merg. Mama a stat şi ea în spital cu dureri de inimă. De Florica nu s-a mai preocupat nimeni, ea a venit singură acasă pentru că avea un copilaş – un viţeluş, la fel de frumos ca mamă-sa – bălănel şi cu floricele roşcate. Am avut o porţiune mare de noroc în ziua respectivă, dată de la Dumnezeu. Pământul de la marginea lanului era arat adânc şi împreună cu aşternutul din paie au atenuat gravitatea accidentului.

Cea mai recentă dovadă de noroc este Premiul Academiei de Ştiinţe pentru promovare, meritul pentru acesta a trebuit să-l dovedesc la concurs, prezentând un număr valid de materiale, în care s-a oglindit munca mea cu perseverenţă şi dăruire.

P.P.: *Vi s-a întâmplat în viaţă ca visurile să devină realitate? Ce secret e la mijloc? Ele devin realitate prin magia stăruinţei, determinării, dedicării, pasiunii, practicii, muncii asidue, sau...?*

R.R.: …Sunt minuni ale lui Dumnezeu. V-am spus deja că eram o mare visătoare. Înainte de încheierea studiilor la şcoala medie din sat, mă gândeam de multe ori pe ce cale să apuc. Aveam mai multe preferinţe, prima era jurnalismul. La început, în şcoală făcusem pasiune pentru matematică, dar am schimbat macazul când dragostea pentru literatura *moldovenească* a început să ne-o demonstreze Petru Savici Bacoş, tot el fiind dirigintele clasei. Aşa că chiar din clasa a cincea scriam poezii de inspiraţie eminesciană. Peste câţiva ani le-am prezentat Profesorului, care, laconic, a constatat: *ceva este.* Acel *ceva* a însemnat foarte mult pentru viitorul meu destin. Îmi doream din tot sufletul să ajung la Universitatea de Stat din Moldova, unica pe atunci, la Filologie, facultate la care se deschiseseră două grupe cu specializare în jurnalism. Am început să public la gazeta raională *Scânteia,* primeam chiar şi onorarii. La primul examen de admitere, unul din membrii comisiei, care mi-a fost ulterior profesor, domnul Ion Dumeniuc, fondatorul Revistei de Ştiinţă şi Cultură *Limba Română,* lansată în primăvara anului 1991 la Chişinău, când teritoriul dintre Prut şi Nistru se mai afla în componenţa imperiului sovietic, m-a întrebat: de ce anume Filologia. Analizând toate *zvonurile* din culisele admiterii, care presupuneau condiţii suplimentare pentru candidaţii la Filologia cu specializare, pentru mai multă siguranţă nu am specificat acest lucru în cerere. Şi aşa cum sunt o fire tranşantă (de multe ori regret), i-am răspuns că visul meu este jurnalismul, dar nu am ştiut că la dosar trebuie anexate materiale din creaţia proprie, pe care le pot prezenta la *convorbire,* cum ar fi astăzi la *interviu,* condiţie doar pentru cei cu specializare. Atunci domnul profesor mi-a întins tocul Domniei Sale cu cerneală albastră şi am adăugat cuvintele care lipseau. Oare acesta n-a fost unul din visurile care, printr-o minune, s-a realizat?! El a fost determinantul în cariera mea profesională. Secretul, după cum spuneaţi, nu e la mijloc, dar în tot întregul celor enumerate mai sus la întrebare: străduinţa şi stăruinţa, determinarea visului dorit, dedicarea – toate combinate armonios cu pasiunea, exerciţiul practic şi munca asiduă.

P.P.: *Ce loc ocupă perseverenţa în viaţa şi în munca Dvs, ştiind că nimic şi nimeni în această lume nu este în stare să o înlocuiască. Renumitul jurist şi politician american Calvin Coolidge a zis că „Nimic în această lume nu poate lua locul perseverenţei. Nici talentul. Nimic nu e mai comun decât să vezi oameni fără succes, dar talentaţi. Nici educaţia – lumea e plină de epave educate. Doar perseverenţa şi determinarea sunt omnipotente.”*

R.R.: Are dreptate juristul, eu aş completa şi *continuitatea.*

P.P.: *De ce vă este frică, de Dumnezeu, prieteni sau de duşmani? De ce?*

R.R.: Nu-mi este frică de Dumnezeu, îl chem în gând, mă rog la El şi mă ajută, de nenumărate ori îi mulţumesc pentru Tot ce sunt, ce simt şi ce aş mai vrea să fac. Nu mă tem de prieteni, căci au rămas, vorba lui T. Arghezi, din cei puţini care ştiu să aprecieze prietenia. Duşmanilor nu le mai fac onoarea de a-i băga în seamă, să-şi facă singuri examen de conştiinţă.

P.P.: *Singura modalitate de a realiza lucruri excepţionale este să ai mare plăcere şi satisfacţie din ceea ce faci. Le aveţi sau continuaţi să le căutaţi?*

R.R.: Mai sus am vorbit de munca cu plăcere, care inevitabil îţi aduce satisfacţie, realizări şi împliniri. Nu mai caut nimic. *Singura modalitate* a devenit miezul fiinţei mele.

P.P.: *Mihai Eminescu zicea că „Liber nu e decât omul ce trăieşte din munca productivă a mâinilor sale. Numai acela e în stare de a proba binele unde-l vede şi munca temeinică.” Aveţi libertate, cum o preţuiţi, sau ce aţi face ca să obţineţi şi mai multă libertate?*

R.R.: Am libertatea de a gândi şi scrie, dar nu totdeauna au libertate şi cei care trebuie să publice materialele autorilor.

P.P.: *Ce nu a realizat în această viaţă Raia Rogac şi la ce ar mai trebui să muncească?*

R.R.: Dacă ar fi să spun ce mi-aş dori să realizez de acum înainte, cred că nu mi-ar ajunge încă două veţi pe lângă cea pe care o trăiesc acum. Uneori am impresia că abia am ajuns la start. Trăiesc din plin dragostea pentru Limba Română, pe care mă străduiesc s-o apăr pe cât pot, chiar dacă mă aleg cu supărări şi cucuie, trăiesc dragostea şi dorinţa pentru Marea Reunire a tuturor Românilor şi în primul rând a noastră. Trăiesc din plin şi cu satisfacţie Marea Bucurie a Cărţii, a Lecturii, a Cunoaşterii şi individuala Mare Satisfacţie a Scrisului.

P.P.: *Ce le doriţi familiei, rudelor, prietenilor, colegilor şi cititorilor?*

R.R.: Tuturor – fericire, noroc şi echilibru sufletesc. (Ianuarie 2024)

Interviu cu Gheorghe Cojocaru, directorul Institutului de Istorie al USM

Eugenia TOFAN

Făcând o incursiune în biografia dr. hab. Gheorghe Cojocaru, aflăm că acesta a parcurs toate treptele pe care ar trebui să le parcurgă un veritabil om de ştiinţă. A început de la laborant superior (1988), cercetător ştiinţific, cercetător ştiinţific coordonator, şef de secţie la Institutul de Istorie al AŞM, director al Institutului de Istorie, Stat şi Drept al AŞM (2010-2013), în prezent, director al Institutului de Istorie al Universităţii de Stat din Moldova. Este autor al circa 180 de lucrări ştiinţifice, monografii, inclusiv colective, culegeri de studii, materiale şi documente, lucrări metodico-didactice. Este autor al volumului *Cominternul şi originile moldovenismului* (Chişinău, 2009), în care prezintă cronologic documente încă nepublicate ale Cominternului care a funcţionat în Moscova şi au fost descoperite de autor în arhivele Cominternului din Moscova, Kiev, Bucureşti şi Chişinău. De asemenea, istoricul Gheorghe Cojocaru este autorul culegerii de documente *Ieşirea din URSS: Republica Moldova. Dezbateri parlamentare (1990-1991),* apărută la Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale al Academiei Române, Bucureşti. Deşi îi place să spună că „se lasă uneori dus de ape, alteori mai pune piciorul în prag", omul de ştiinţă Gheorghe Cojocaru apreciază tot ce-i sincer, făcând referire şi la glumă, şi la prietenie, şi la tot ce-i autentic şi frumos în lumea asta. Cu o gândire profundă, şi când glumeşte e însă serios, îmbinând armonios seriozitatea cu profesionalismul şi profunzimea în cercetare şi în felul de a înţelege istoria şi de a vorbi pentru noi despre rolul major al ştiinţei istorice. Se străduieşte să ţină pasul pe ambele „fronturi", cel de cercetător şi de manager, şi se pare că îi reuşeşte, pentru că recent a fost ales membru corespondent al AŞM, iar pe 20 martie 2024 a fost ales şi membru de onoare al Academiei Române. Ne-am interesat cum îşi menţine forma profesională, iar răspunsul, imediat şi laconic, a fost: „pasiunea de a găsi răspuns la o întrebare lângă care încă n-au poposit alţii". Şi este convingător atunci când afirmă acest lucru şi pentru că, aşa cum am remarcat la început, adevărul, în opinia sa, este cu atât mai convingător cu cât este mai argumentat. Petrece mult timp prin arhive, cărţi şi documente. Este ambiţios şi îşi propune, în următorii patru ani de subprogram, împreună cu echipa, cu colectivul Institutului de Istorie pe care îl conduce, investigarea şi aprofundarea cercetărilor privind fenomenul complex al modernizării în spaţiul vechi al Moldovei, Basarabiei, fostei RSS Moldoveneşti şi al Republicii Moldova. Este recunoscător pentru tot sprijinul colegilor de la Academia Română, dar şi din centrele universitare de la Iaşi, Bucureşti, Cluj, Târgu Mureş, Craiova, Galaţi, Suceava etc., cu care are colaborări frumoase, în cadrul mai multor proiecte ştiinţifice comune.

Vă invităm, aşadar, la un interviu memorabil, din care vom desprinde încă o definiţie a conciziei, dublată de talentul de fin observator al unui istoric cu ţara în suflet, despre care susţine că e „primitoare şi cu credinţă curată românească, care ne duce dorul şi căreia îi ducem dorul tot mai mulţi dintre noi".

Eugenia Tofan: *Stimate dle Gheorghe Cojocaru, mi-aş dori pentru început să vă adresez o întrebare generală, dar pentru că dvs. cu greu acceptaţi să apăreţi în lumina reflectoarelor, sperăm că veţi răspunde. Cine este Gheorghe Cojocaru din spatele istoricului, dar şi a directorului celui mai vechi Institut de cercetări ştiinţifice din spaţiul dintre Prut şi Nistru pe care îl cunoaştem?*

Gheorghe Cojocaru: Sunt unul din cei mulţi, cu împlinirile şi neîmplinirile mele, uneori mă las dus de ape, alteori mai pun piciorul în prag, apreciez tot ce-i sincer, şi gluma, şi prietenia, ca şi tot ce-i gustos, autentic şi frumos în lumea asta, un strop de vin, o notă muzicală sau o rază de soare.

E.T.: *Odată cu descătuşarea energiilor creative, desecretizarea arhivelor, accesul liber la fondurile bibliografice anterior interzise, cât de motivant este astăzi să serveşti Muzei Clio?*

Gh.C.: Nu servesc muzele, dacă vreţi, aş prefera să fiu servit de vreo muză, dar asta e mai complicat. Pasiunea de a găsi răspuns la o întrebare lângă care încă n-au poposit alţii este ceea ce mă motivează să-mi menţine forma profesională.

E.T.: *Cum este Ţara din sufletul dvs., privită prin obiectivul istoricului Gheorghe Cojocaru?*

Gh.C.: Cum se cade, primitoare şi cu credinţă curată românească, care ne duce dorul şi căreia îi ducem dorul tot mai mulţi dintre noi.

E.T.: *Se spune că istoria se repetă, iar pentru a nu o uita, trebuie s-o scriem. Şi mai ştim că neîngrădirea exprimării necenzurate a propriilor opinii debarasate de constrângerile ideologice, în tandem cu interpretarea surselor documentare veridice este echivalent cu adevărul ori reprezintă, dacă vreţi, „Biblia istoricului". Cât adevăr este în interpretarea istoriei de către istorici? Şi de ce avem în preajmă istorici neadevăraţi?*

Gh.C.: Este, puţin, mult, dar niciodată epuizat. Adevărul, cu cât este mai argumentat, cu atât este mai convingător. Încrederea în adevărul istoric mai depinde şi de şi cine îl rosteşte, iar oamenii simt falsul şi impostura de departe. Vrem să cunoaştem adevărul, pentru că istoria, în măsura în care putem s-o surprindem, poate să ne inspire, la rândul ei, să ne lumineze, să ne avertizeze şi să ne apere de întuneric.

E.T.: *Priviţi istoria ca pe un obiect de studiu, de cercetare, căreia i-aţi dedicat aproape întreaga viaţă, a privi istoria însemnând să ţii cont de toate dimensiunile spaţiului şi ale timpului, de discurs şi pledoarii ale contextului, dar poate şi de revizuiri în favoarea unor rigori care s-ar impune. Cât de păgubos devine acest lucru, atunci când eşti nevoit să abandonezi un discurs pentru a fi adaptat la alte exigenţe sau pentru un anume confort?*

Gh.C.: Dictatul în ştiinţă este păgubos şi nu-şi are locul. Reconsiderările, revizuirile, reconstrucţiile pe noi temelii ştiinţifice, şi nu sub presiune ideologică sau administrativă, sunt inevitabile şi chiar benefice.

E.T.: *Acum, că s-au finalizat proiectele de cercetare din cadrul Programului de stat 2020-2023, ce aprecieri oferiţi, în calitate de director al Institutului de Istorie, adevărat laborator de producţie intelectuală, nivelului de cercetare în domeniul Istoriei? Mai avem pete albe?*

Gh.C.: Pe o scară de la 1 la 10, între 7 şi 9. Nu mai avem tabuuri, dar probleme de cercetat şi de aprofundat sunt o mulţime. Mai ales că efortul nostru istoriografic ar trebui să se sincronizeze şi cu tendinţele ştiinţei istorice universale.

E.T.: *Ce noi direcţii de cercetare aţi propus pentru subprogramele iniţiate la acest început de an şi care vor fi valorificate pe parcursul a patru ani? Ce vă propuneţi ca subiecte de cercetare pe viitor? Care sunt temele de interes major?*

Gh.C.: Începând cu anul acesta, ne propunem să investigăm fenomenul complex al modernizării în spaţiul vechi al Moldovei, Basarabiei, fostei RSS Moldoveneşti şi al Republicii Moldova. Se vor cerceta, între altele, specificul şi impactul reformelor iniţiate de-a lungul timpului în spaţiul nostru, esenţa perioadelor de tranziţie, rolul diverselor instituţii în prefacerea societăţii, factorii care frânează sau, dimpotrivă, accelerează modernizarea etc.

E.T.: *Cum se descurcă Institutul de Istorie în noile condiţii de finanţare şi cum aţi reuşit să păstraţi potenţialul ştiinţific, intelectual, în condiţiile, se pare destul de dure, impuse cu patru ani în urmă?*

Gh.C.: Cu speranţa dintotdeauna în mai bine, dar şi încurajându-ne reciproc. Cazul Institutului de Istorie, după patru ani de când ne-au fost fraudate proiectele şi pentru care nimeni dintre cei „cu musca pe căciulă " n-a avut de suportat nici cel mai mic oprobiu, ilustrează că istoria se poate „face" şi prin fraudă.

E.T.: *Cum se împacă directorul cu cercetătorul Gheorghe Cojocaru? Cum reuşiţi să îmbinaţi munca de manager cu cea de cercetător, ştiut fiind că studierea documentelor de arhivă, valorificarea izvoarelor inedite, scrierea lucrărilor de analiză şi sinteză necesită, în mod cert, timp, implicare şi asumare?*

Gh.C.: Când mai bine, când mai puţin, dar trebuie să ţin pasul pe ambele „fronturi".

E.T.: *În contextul celor 165 de ani de la Unirea Principatelor Române aţi susţinut la AŞM o prelegere publică intitulată „Marile Puteri şi Mica Unire (context internaţional şi semnificaţie istorică)". Am citit recent un material, în care un istoric a remarcat că este greşit a spune că aceasta este Mica Unire, că de fapt, Unirea de la 1859 a fost cea mai importantă Unire. Ce spune istoricul Gheorghe Cojocaru? Şi, în numele adevărului istoric, de ce credeţi că istoria a ratat reunirea Basarabiei?*

Gh.C.: De acord că „Mica Unire" a fost „cea mai importantă Unire", dar, ca sintagmă acreditată în istoriografie, mi-aş permite să observ că aceasta n-a fost exclusă din circuitul ştiinţific. Nu pot să vorbesc „în numele adevărului istoric", dar cred că „reunirea Basarabiei" astăzi se desfăşoară ca proces complex, într-un context larg european şi internaţional, malurile de Prut fiind mai aproape unul de altul. Şi, aşa cum aţi remarcat la începutul acestui interviu, istoria, fiinţă capricioasă, are obiceiul de a se repeta oarecum, şi nu numai rateurile se pot repeta, ci şi marile împliniri istorice.

E.T.: *Aş vrea să ne vorbiţi şi despre colaborarea cu colegii din România. Cât de mult vă ajutaţi atunci când vine vorba de dificultatea găsirii anumitor documente sau altceva?*

Gh.C.: Ne bucurăm de tot sprijinul iluştrilor noştri colegi de la Academia Română, din centrele universitare de la Iaşi, Bucureşti, Cluj, Târgu-Mureş, Craiova, Galaţi, Suceava etc., cărora le mulţumesc şi pe această cale, şi cu care vom continua să colaborăm în cadrul unor diverse proiecte ştiinţifice.

E.T.: *Cât de des se simplifică istoria de dragul prezentului liniştit? Va da cineva socoteală sau asta ar însemna: depinde din ce unghi priveşti?*

Gh.C.: Nu se simplifică şi nimeni nu dă socoteală, pentru că fiecare dintre noi ţine la deontologia meseriei pe care o practică şi la reputaţia proprie de profesionist.

E.T.: *De mai mulţi ani colaboraţi cu Radio Europa Liberă. Totodată, sunteţi prezentatorul emisiunii „Istoria la pachet, cu Gheorghe Cojocaru" la Radio Chişinău. Ne place să vă ascultăm şi chiar aşteptăm cu bucurie noile ediţii. Sunteţi şi cadru didactic? Ce spun studenţii despre profesorul Gheorghe Cojocaru? Şi cum vă simţiţi când sunteţi ascultat de atâta lume?*

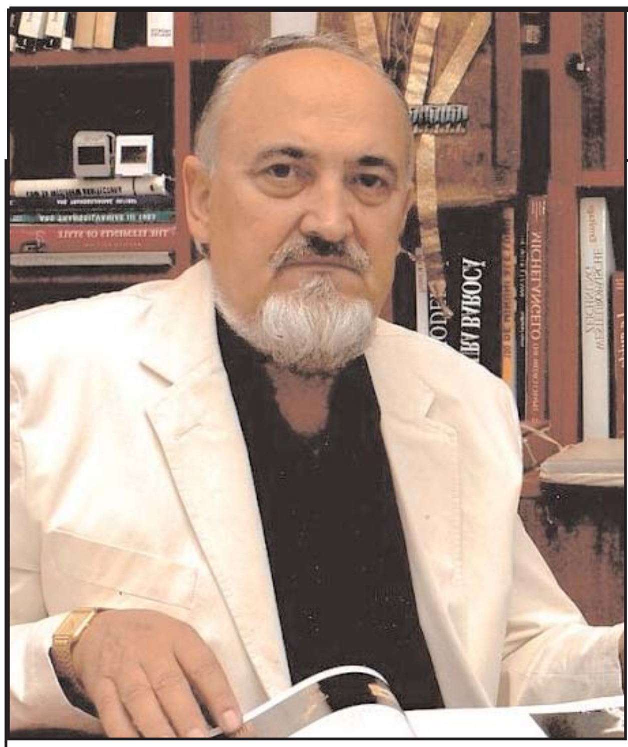
Gh.C.: Vă mulţumesc pentru cuvintele calde. Da, istoria poate fi difuzată şi pe undele de radio şi, da, mai sunt şi cadru didactic la Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu" din Cahul şi la Universitatea „Dunărea de Jos" din Galaţi. Studenţii, nu exclud, ar putea avea opinii diferite, poate chiar surprinzătoare, iar contactul cu oamenii, într-un fel sau altul, mă responsabilizează.

E.T.: *Ce aţi dori tinerei generaţii, celor împătimiţi de istorie sau celor care o respectă?*

Gh.C.: Să persevereze.

E.T.: *Vă mulţumesc.*

Seniori ai culturii

Ion I. Solcanu

Ion Solcanu s-a născut la 19 octombrie 1943 în satul Bogdăneşti (judeţul Suceava), într-o familie de credincioşi ortodocşi. Tatăl său, Ilie, a fost pădurar silvic, iar mama sa, Maria, agricultoare.

A învăţat la şcoala primară şi generală din comuna Bogdăneşti, la Liceul „Nicu Gane“ din Fălticeni şi, în perioada 1962-1967, a urmat cursurile Facultăţii de Istorie-Filosofie a Universităţii „Al.I. Cuza“ din Iaşi. În anul 1982 a obţinut titlul de doctor în istorie la Universitatea „Babeş-Bolyai“ din Cluj-Napoca, în urma susţinerii tezei *Elemente laice locale în pictura religioasă din Moldova, secolele XV-XVI*, sub conducerea acad. Virgil Vătăşianu.

După absolvirea facultăţii, a lucrat ca cercetător ştiinţific la Institutul de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol“ din Iaşi (1967-1976), apoi la Facultatea de Istorie a Universităţii „Al.I. Cuza“, ca asistent, lector şi conferenţiar, din 1976 până în prezent.

A urmat o serie de cursuri postuniversitare de specializare în domeniul istoriei artei, la Universitatea Bucureşti, la Universitatea „Babeş-Bolyai“ din Cluj-Napoca, în Grecia (1976) şi în Germania (1981).

În decembrie 1989 a luat parte efectiv la evenimentele revoluţionare. La 19 ianuarie 1990 a fost ales secretar al Comitetului Provizoriu al Frontului Salvării Naţionale din judeţul Iaşi. În 1990 a fost ales senator de Iaşi pe listele FSN şi, apoi, reales ca senator până în 2008, îndeplinind multe funcţii de răspundere în cadrul Senatului României. În iulie 2008 a demisionat din PSD.

A publicat peste 150 de studii şi articole de specialitate în reviste din ţară şi străinătate, tratând subiecte de istoria artei medievale româneşti şi interferenţe culturale în sud-estul Europei.

Dintre cărţile publicate: *Biserica Solca, monografie istorică şi artistică* (1977, prim autor), *Petru Rareş* (1977, coautor), *Profesorul dr. Ilie Grămadă la 70 de ani* (1984, coordonator, prefaţă şi coautor), *Voroneţ* (1986, prim autor), *Artă şi societate românească în sec. XIV – XVIII* (2002), *Şcoala românească în judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail pe durata reîntrupării la Principatele Române. 1857-1878* (2013), *O istorie a artei… parlamentare. Declaraţii politice, intervenţii şi interpelări, 1990-2003* (2003), *Romanian art and society (14-18th century)* (2004), *Artă şi civilizaţie în timpul lui Ştefan cel Mare* (2004, coautor), *Operaţiile şi istoricul Regimentului 9 Vânători în Războiul pentru întregirea „Neamului românesc” 1916-1919* (2018), *Un erou din Războiul de Întregire a României: Regimentul 9 Vânători* (2018), *Enciclopedie. Centenarul Războiului de Întregire şi al Marii Uniri (2014-2020)* (2022, coordonator şi coautor).

Este membru al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, al Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice (1993-1997, 2000-2004), preşedinte al Comisiei Regionale a Monumentelor Istorice – Moldova (2001-2004), vicepreşedinte al Fundaţiei Culturale „Secolul XXI” (din 1992), preşedinte al Asociaţiei „Pro Ruralis”; membru fondator al Fundaţiei „Jus Civica”; membru fondator şi preşedinte al Fundaţiei Române pentru Social–Democraţie şi Integrare Europeană – Iaşi (din 2002), prim-vicepreşedinte al Asociaţiei Culturale „România în lume” (din 2002).

Profesorului Ion I. Solcanu – Omagii

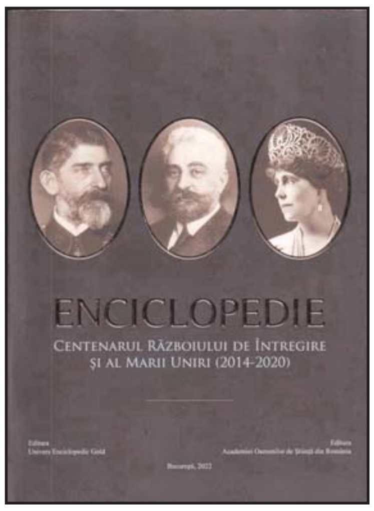
Ioan SCURTU

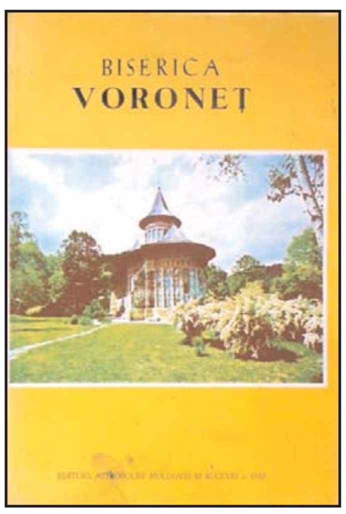
Pe **Ion I. Solcanu** îl cunosc de peste cinci decenii, mai întâi ca cercetător la Institutul de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol” din Iaşi şi apoi în calitate de cadru didactic la Facultatea de Istorie a Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”. Încă din anii 1970 participam la manifestările ştiinţifice organizate de colegii din Iaşi, prilej cu care tânărul cercetător şi apoi cadru didactic Ion I. Solcanu prezenta comunicări de istoria artei medievale, cu referire specială la picturile murale ale bisericilor din Moldova. De fiecare dată prezenta diafilme pe care le comenta pe îndelete, făcând comparaţii cu realizări din aceeaşi perioadă existente în Occident. Una dintre acestea s-a referit la picturile din biserica Mănăstirii Voroneţ şi cele datorate lui Michelangelo din capela (de fapt biserica) Sixtină din Palatul Vaticanului, făcând o comparaţie din care rezulta că existau similitudini demne de luat în seamă.

Am aflat că şi-a susţinut doctoratul la Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca, sub conducerea profesorului Virgil Vătăşianu, reputatul specialist în istoria artelor, cu tema *Elemente laice locale în pictura religioasă din Moldova, secolele XV –XVI.* Pe această bază, în 2004 avea să publice la Editura Enciclopedică o lucrare de referinţă intitulată *Artă şi societate românească în secolele XIV – XVIII.*

Cu timpul, Ion I. Solcanu a „migrat” spre istorie, cercetând cu aceeaşi acribie documente de arhivă asupra unor teme importante, dar prea puţin cunoscute. M-a impresionat volumul său *Şcoala românească în judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail pe durata reîntrupării la Principatele Române. 1857 – 1878* (Editura Enciclopedică, 2013). Aceste judeţe, care făceau parte din Moldova istorică, au fost anexate de Rusia în 1812, când a ocupat teritoriul dintre Prut şi Nistru, pe care l-a numit Basarabia. Prin Tratatul de la Paris din 1856, partea de sud a Basarabiei – adică cele trei judeţe – a fost retrocedată Moldovei, care la 24 ianuarie 1859 s-a unit cu Muntenia, formând statul modern România. În cartea sa, profesorul Solcanu prezintă date şi măsuri concrete luate de guvernele de la Iaşi şi, apoi, Bucureşti, pentru construirea de şcoli, formarea de învăţători şi profesori, precum şi acţiunile desfăşurate în vederea răspândirii ştiinţei de carte în limba română.

Cartea mi-a oferit prilejul unor reflecţii: după trei decenii, aceste judeţe au fost reanexate de Rusia, până în 1918, când Basarabia s-a unit cu România. În 1940, armata sovietică a ocupat Basarabia, care a fost eliberată pentru scurt timp de armata română (1941 – 1944). A fost din nou anexată de sovietici – în urma înţelegerilor între Stalin, Churchill şi Roosevelt. Beneficiară a fost Republica Sovietică Socialistă

Ucraineană, care a obţinut oraşele Ismail şi Bolgrad, cu zonele limitrofe, în timp ce Cahulul a fost integrat în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească.

Situaţia s-a menţinut şi după destrămarea URSS în 1991, guvernele României neridicând problema redobândirii acestor teritorii, ci, din contra, au recunoscut respectivele anexiuni şi au militat pentru integritatea teritorială a Republicii Ucraina şi a Republicii Moldova. Nici măcar nu au cerut apărarea dreptului românilor rămaşi în Ucraina de a folosi limba română în şcoli, mass-media etc.

Apreciind valoarea cărţii *Şcoala românească în judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail pe durata reîntrupării la Principatele Române. 1857 – 1878*, Academia Română i-a acordat autorului ei Premiul „Dimitrie Onciul”.

O surpriză pentru mine a fost apariţia monografiei *Ioan Hudiţă, istoric, om politic şi autor de jurnal* (Editura Enciclopedică, 2015). Cunoşteam activitatea politică a lui Ioan Hudiţă din anii când m-am documentat pentru cartea *Din viaţa politică a României. 1926 – 1947. Studiu critic privind istoria Partidului Naţional-Ţărănesc,* apărută la Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică în 1983 (am scos ediţia a II-a, cu titlul *Istoria Partidului Naţional-Ţărănesc,* în 1994, la Editura Enciclopedică). Ioan Hudiţă a fost deputat din partea Partidului Ţărănesc – dr. N. Lupu, apoi a devenit unul dintre fruntaşii PNŢ, ajungând secretar general adjunct al acestui partid şi ministru în guvernele Sănătescu şi Rădescu. Am citit „cu creionul în mână” cele 20 volume din *Jurnal politic* scris de Ioan Hudiţă şi editate de ginerele său Dan Berindei.

Cartea lui Ion I. Solcanu este un omagiu adus unei personalităţi istorice, consăteanul său, născut în comuna Bogdăneşti, judeţul Suceava. Autorul a reconstituit cu migală şi profesionalism viaţa şi activitatea omului, dascălului şi liderului politic Ioan Hudiţă, cu izbânzile obţinute şi înfrângerile suferite, pe parcursul regimurilor pe care le-a cunoscut: democratic, carlist, antonescian, de „democraţie populară”, socialist-totalitar.

Am reflectat la destinul său, comparativ cu al altor contemporani. Hudiţă şi-a păstrat verticalitatea politică, a refuzat orice colaborare cu regimurile autoritare şi dictatoriale. Pe de altă parte, colegul său de catedră de la Universitatea din Bucureşti, Constantin C. Giurescu, după ce a făcut cinci ani de închisoare, s-a adaptat „vremurilor’”, continuându-şi activitatea ştiinţifică, a redobândit calitatea de profesor universitar; publicând zeci de cărţi, a fost ales membru titular al Academiei Republicii Socialiste România.

→

Seniori ai culturii

În acest timp, Ioan Hudiţă a trăit retras, nu şi-a continuat activitatea didactică şi ştiinţifică, ceea ce pentru Universitatea din Bucureşti şi pentru istoriografia românească a fost o pierdere. A lucrat cu încrâncenare la însemnările sale politice, care au rămas singura sa realizare notabilă până în 1982, când a încetat din viaţă la vârsta de 85 de ani. În introducerea la volumul XX, Dan Berindei precizează că a publicat doar o parte a însemnărilor politice scrise de Ioan Hudiţă, cuprinzând anii 1938 – 1947, alte două decenii, începând cu Primul Război Mondial, „urmând să fie editate în viitor”. Nu ştiu când va fi şi dacă va exista acel „viitor”.

Cu certitudine, Ion I. Solcanu a realizat o monografie de referinţă, care constituie un adevărat model de abordare a unei asemenea teme. La propunerea mea, însuşită de Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologie, confirmată de Consiliul Ştiinţific al Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România, lui Ion I. Solcanu i s-a acordat Premiul „Aurelian Sacerdoţeanu” pentru cartea *Ioan Hudiţă, istoric, om politic şi autor de jurnal.*

Remarc faptul că profesorul Solcanu a publicat lucrări de referinţă privind lupta românilor pentru unitatea naţională. Un consistent volum, apărut în excelente condiţii grafice, se intitulează *Un erou din Războiul de Întregire a României. Regimentul 9 Vânători* (Editura Junimea, 2018, 380 p.). Pe baza jurnalului de operaţii al acestui prestigios regiment, profesorul Solcanu a urmărit întreaga problematică privind poziţia României faţă de conflictul militar izbucnit în iulie 1914, angajarea în luptă a armatei române în august 1916, izbânzile dobândite şi înfrângerile suferite, pacea de la Buftea-Bucureşti din aprilie 1918, reluarea operaţiunilor militare în octombrie 1918, apărarea Marii Uniri, respingerea atacurilor maghiare şi ocuparea Budapestei în august 1919. Pagini impresionante sunt dedicate celor care s-au jertfit pentru realizarea marelui ideal naţional. Sunt evocate luptele în care s-au remarcat comandanţi, precum generalul Rasoviceanu, dar şi soldaţi, care nu au precupeţit niciun efort în lupta pentru obţinerea victoriei.

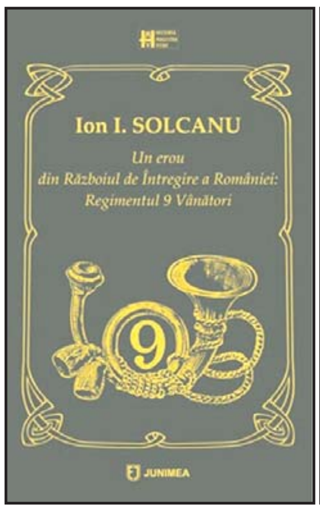
Cartea a apărut cu prilejul Centenarului Marii Uniri, eveniment căruia oficialităţile statului român nu i-au acordat atenţia necesară. Această atitudine se înscrie într-un adevărat program prin care se urmăreşte ştergerea memoriei poporului român. Obiectul Istoria Românilor a fost eliminat din liceu, pentru ca elevii să nu-şi cunoască înaintaşii şi să poată face comparaţii. De exemplu, privind studiile şi nivelul intelectual al celor care au deţinut şi ocupă după 1989 demnităţi publice. Să reflecteze dacă pe scaunul de „şef al statului” se află personalităţi de talia lui Alexandru Ioan Cuza, Carol I sau Ferdinand. Să se întrebe dacă cei care au ocupat şi ocupă funcţia de prim-ministru pot fi consideraţi continuatorii lui Ion C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu şi Ion I.C Brătianu, sau cei din fruntea Ministerului Afacerilor Externe se ridică la nivelul lui Take Ionescu, Nicolae Titulescu şi Corneliu Mănescu. Acţiunea a continuat cu şi mai multă vigoare. În cele 251 articole ale noii legi a învăţământului preuniversitar, publicată în *Monitorul oficial* din 5 iulie 2023, nu există cuvintele „educaţie patriotică”. Legea face parte din „Programul România Educată” lansat de preşedinte şi realizat prin Ministerul Educaţiei. Este de observat că din titulatura acestui minister a dispărut sintagma „Învăţământului” şi a rămas numai „Educaţiei”. Dar ce fel de educaţie? Prea seamănă cu lozincile lui Karl Marx: „Proletarii nu au patrie” şi „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!”

Pe acest fond, istoricii au continuat să-şi facă datoria, publicând numeroase lucrări privind lupta poporului român pentru independenţă şi unitate naţională. M-am numărat printre aceştia, coordonând programele *Personalităţile Marii Uniri,* realizat de AOSR în colaborare cu Editura Enciclopedică, şi *România. Marea Unire. 1918 – 2018. 100 de cărţi,* tipărite de Editura Tipo Moldova din Iaşi. La aceeaşi editură am publicat în 2018 volumul *Istoria românilor de la începuturi până în 1920. Drumul spre Marea Unire* (705 p.).

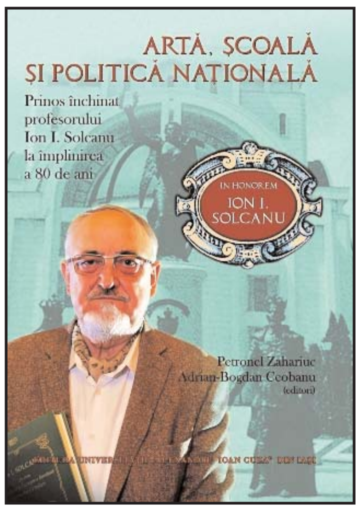
Volumul *Un erou din Războiul de Întregire a României. Regimentul 9 Vânători* realizat de Ion I. Solcanu s-a bucurat de o largă apreciere. Gazeta *Observatorul militar* din 27 martie – 2 aprilie 2018 aprecia că „Este cea mai bună monografie din toate timpurile dedicată unei unităţi militare combatante”. Ca urmare, Asociaţia Naţională Cultul Eroilor „Regina Maria” i-a conferit Marele Premiu, „Comandor Virgil Alexandru Dragalina”, ediţia a IV-a a concursului, pentru cea mai bună carte de istorie.

Remarcabil este faptul că Ion I. Solcanu a realizat o lucrare monumentală, intitulată *Enciclopedie. Centenarul Războiului de Întregire şi al Marii Uniri (2014 – 2020),* care a fost publicată în anul 2022 de Editura Univers Enciclopedic Gold în colaborare cu Editura Academiei Oamenilor de Ştiinţă din România (1712 p.). În calitate de coordonator, Ion I. Solcanu şi-a ales colaboratori pricepuţi şi destoinici: Adrian Bogdan Ceobanu, Vasile Ciobanu, Valentin Ciorbea, Mihai Drecin, Ion Giurcă, Corneliu Pădurean, Anatol Petrencu, provenind din Iaşi, Sibiu, Constanţa, Oradea, Bucureşti, Arad şi Chişinău. Timp de trei ani, aceştia au cercetat în arhive şi biblioteci, s-au deplasat în toate satele şi oraşele României Mari, adunând un material imens.

Ştiu din propria mea experienţă cât de grea şi importantă este activitatea de coordonare a unor volume cu mulţi colaboratori, fiecare cu personalitatea lui, să ordonezi şi să sistematizezi mii de fişe pentru a rezulta o lucrare coerentă, care să evidenţieze ideile directoare. Profesorul Solcanu s-a dovedit un adevărat maestru, realizând, aşa cum singur a declarat, „lucrarea vieţii” sale. A stabilit cronologia, anii 2014 – 2020, şi structura cărţii: *Istoriografia; Manifestări ştiinţifice dedicate Războiului şi Marii Uniri; Monumente dedicate eroilor.* În prima parte

au fost incluse peste 9000 de titluri: cărţi (monografii, culegeri de documente, sinteze etc.) şi studii. În cea de-a doua a prezentat sutele de sesiuni ştiinţifice, simpozioane, conferinţe şi alte activităţi publice desfăşurate la nivel naţional şi local dedicate temei respective. Extrem de utilă este partea a treia, care cuprinde date şi imagini despre monumentele şi alte însemne materiale ale cinstirii celor care s-au jertfit pentru Patrie şi celor care au făurit Marea Unire, ridicate sau refăcute în anii 2014 – 2020.

Am constatat că aceste realizări sunt extrem de numeroase, fapt ce demonstrează că, cu tot boicotul oficialităţilor – temătoare că vor fi acuzate de naţionalism şi că pun în evidenţă războiul, încălcând directiva Uniunii Europene (din care România face parte) care impune să se promoveze pacea – mii de profesori, învăţători, preoţi, cercetători ştiinţifici, arhivişti, muzeografi, dar şi primari, prefecţi, preşedinţi de consilii judeţene, urmaşi ai veteranilor, asociaţii, oameni de afaceri au pus „mână de la mână” şi au ridicat statui, au îngrijit cimitire ale eroilor, au pus plăci comemorative etc., etc., dovedindu-şi patriotismul şi recunoştinţa faţă de înaintaşi.

Am propus Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” ca Marele Premiu, „Comandor Virgil Alexandru Dragalina”, în valoare de 1 000 de dolari SUA, donaţi de nepoata eroului, să fie oferit autorilor volumului *Enciclopedie. Centenarul Războiului de Întregire şi al Marii Uniri (2014 – 2020)...* Toţi membrii juriului au susţinut această propunere.

Gala premiilor s-a desfăşurat în Sala Bizantină a Cercului Militar Naţional în ziua de 23 mai 2023. În cuvântul meu am argumentat propunerea juriului, afirmând că o asemenea lucrare poate fi realizată „odată la cel puţin 50 de ani” şi că efortul autorilor şi în primul rând al coordonatorului reprezintă omagiul contemporanilor faţă de înaintaşi. Am evidenţiat curajul Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” de a organiza un asemenea concurs, într-un context dominat de efortul oficialităţilor vizând ştergerea istoriei naţionale din memoria poporului român şi de a impune alte valori, străine de spiritul acestuia. Guvernanţii de astăzi nu vor ca elevii să ştie că a existat o Românie Mare, care cuprindea Basarabia, nordul Bucovinei şi Cadrilaterul, teritorii pierdute în 1940 prin forţa şi dictatul lui Stalin şi Hitler, acceptat în 1943 – 1944 de Churchill şi Roosevelt, liderii celor două mari democraţii occidentale (Marea Britanie şi SUA), confirmat prin Tratatul de pace din 1947. Am amintit că Parlamentul a votat la 13 mai 2020 legea privind înscrierea zilei de 4 iunie 1920, când a fost semnat Tratatul de la Trianon, prin care s-a confirmat pe plan internaţional Unirea Transilvaniei cu România, în rândul datelor oficiale. Preşedintele a contestat legea la Curtea Constituţională şi abia la 18 noiembrie, adică după cinci luni, a promulgat-o, blocând astfel manifestaţiile oficiale vizând marcarea celor 100 de ani de la respectivul eveniment. Aceasta, în timp ce, din iniţiativa regimului de la Budapesta, pe întreg teritoriul Ungariei s-au desfăşurat mari acţiuni împotriva Tratatului de la Trianon, prin care s-ar fi „impus” ocuparea Transilvaniei de către România.

Am conchis că, în opinia mea, cartea iniţiată şi coordonată de profesorul Solcanu este dovada grăitoare a faptului că între guvernanţii de la Bucureşti şi marea masă a populaţiei este o distanţă uriaşă: în timp ce oficialităţile centrale fac tot ce le stă în putinţă pentru a elimina din mentalul colectiv istoria naţională, românii sunt animaţi de puternice sentimente patriotice.

În cuvântul său, Ion I. Solcanu s-a referit la munca depusă împreună cu colegii săi şi bucuria de a fi realizat o enciclopedie care, pe lângă valoarea ei ştiinţifică, este şi un omagiu adus celor care au luptat şi s-au jertfit pentru o Românie Unită. A mulţumit sponsorului care a asigurat finanţarea proiectului, de la deplasările în teren ale autorilor la tipărirea şi difuzarea volumului, precum şi editurilor care au asigurat tipărirea volumului în condiţii grafice excepţionale. O puternică impresie a creat declaraţia sa că oferă Asociaţiei Naţionale Cultul Eroilor „Regina Maria” cei 1000 de dolari obţinuţi ca premiu.

Din decembrie 1989, Ion I. Solcanu s-a implicat în viaţa politică, fiind ales senator de Iaşi în mai multe legislaturi. Am aflat din mass-media despre activitatea sa şi am remarcat atitudinea pozitivă, echilibrată, deschisă spre colaborarea tuturor partidelor pentru realizarea unor reforme care să ducă la dezvoltarea României şi promovarea interesului naţional. (…)

După ce a renunţat la activitatea politică, profesorul Solcanu a devenit unul dintre cei mai activi membri ai Secţiei de Ştiinţe Istorice şi Arheologie a AOSR, contribuind la organizarea şi desfăşurarea unor simpozioane, conferinţe, dezbateri şi sesiuni ştiinţifice. De asemenea, a oferit spre publicare studii consistente, care au apărut în *Annals. Series on History and Archaelogy.* (…)

Pentru mine, Ion I. Solcanu este un profesor talentat, care a împărtăşit din cunoştinţele sale multor serii de studenţi şi un cercetător cu contribuţii valoroase privind arta, cultura, învăţământul, precum şi momentele esenţiale din lupta românilor pentru Independenţă şi Unitate Naţională.

În acelaşi timp, este un domn, în adevăratul înţeles al cuvântului: manierat, elegant, politicos, gata oricând să spună o vorbă bună. De fiecare dată, la începutul şi la sfârşitul discuţiilor noastre, mi se adresa cu un cuvânt plin de semnificaţii: „omagii”.

De această dată, îi adresez eu, în scris:

Omagii, Domnule profesor Ion I. Solcanu,
La mulţi şi rodnici ani!

(Reluare, cu unele omisiuni, din volumul *In Honorem Profesor Universitar Dr. Ion I. Solcanu la 80 de ani. Salvarea patrimoniului – salvarea identităţii,* apărut sub coordonarea dr. Marius-Adrian Nicoară la Editura Alpha MDN, Buzău, 2023, în seria *Buzăul, oraş deschis tradiţiilor, cercetării istorice şi salvării patrimoniului.*)

In memoriam

Spovedanii

Mihai TICAN RUMANO

În 1936, apărea la Editura Cartea Românească din Bucureşti volumul *Spania de azi* de Mihai Tican Rumano (288 de pagini). Reluăm în continuare prefaţa autorului, intitulată *Spovedanii*, ultimele două pagini ale textului, un fel de postfaţă, fără titlu însă, precum şi portretul de la începutul cărţii (de Aurel Jiquidi). (Nota red.)

Mediterana! Iată o destinaţie împărătească la care îşi pot opri alegerea hoinarii de profesie în făurirea proiectelor lor de pribegie: Mediterana!

Punte de comunicaţie, de zămislire şi de încrucişare a civilizaţiilor, din cele mai vechi văleaturi, Mediterana formează ea însăşi un vast şi autentic imperiu, în ciuda diversităţii ţărilor şi raselor închegate pe litoralul ei, un imperiu cu sufletul, cu temperamentul, cu geniul şi coloritul propriu oricărei existenţe de sine stătătoare.

Viaţa de coastă a sudului italic, a Spaniei şi Portugaliei, a Tunisului şi Marocului, cu prelungirea caracteristicilor ei în pitorescul insulelor mediteraneene, exercită o vrajă eternă asupra celui care avut-a norocul să soarbă măcar odată din potirul splendorilor ei.

Algerul, Barcelona, Valencia sau insula Mallorca sunt paradisuri în care ai vrea să-ţi poposească fără întrerupere sufletul rănit de toate urâciunile pământului şi de toate frământările vieţii.

Cu acest înflăcărat elan în adâncurile fiinţei mele m-am îmbarcat prin luna lui Ianuar pe vaporul „Alba Iulia" din serviciul S.M.R-ului, în portul Constanţa, cu destinaţia cuprinsă într-un singur nume: Mediterana!

Toată povestea drumului împletită din ghirlandele minunilor văzute formează obiectul unui volum deosebit, pe care-l am în pregătire. Cetatea Smirnei, insulele purtând încă parfumul amintirilor mitologice, Tenedos, Lesbos, apoi romantica Malta cavalerilor medievali, panorama coastelor italice şi franceze, vor fi descrise într-o nouă lucrare, din care vreau să fac o călăuză instructivă la îndemâna călătorilor pe apele Mediteranei.

În lucrarea de faţă încep cu punctul terminus al ultimei mele călătorii, ţările peninsulare ale Iberiei: Spania.

Când, după şapte ani de lipsă, am descălecat, la începutul lunii lui Ianuar 1936, pe pământul Spaniei, am avut emoţia pe care fiul rătăcitor o încearcă, întorcându-se după ani şi ani de pribegie la căminul părăsit. Căci puţini vor fi ştiind desigur că Spania a fost primul popas al drumului în lumea largă, pe care m-am încumetat să-l fac din frageda-mi copilărie. În Spania am început lupta inegală cu viaţa; în Spania am suferit, am plâns şi am învins. Fiecare colţ din această ţară îmi este familiar: praful potecilor ei a frământat lacrimi ale durerii mele; zidurile oraşelor ei au reflectat năluca făpturii mele în nopţile cu lună, iar oglinda apelor ei a fost de multe ori confesorul gândurilor mele triste şi poate chemarea ispititoare spre liniştea eternă a adâncurilor, după zile lungi în care bucăţica de pâine îmi era necunoscută, iar curajul de a mai trăi se clătina în mine ca şi trupu-mi obosit.

Cum să-ţi stăpâneşti emoţia la vederea locurilor de care stau şi azi agăţate bucăţi din fiinţa ta sfâşiată, frânturi din sufletul tău risipit, alături de puţinele dumnezeieşti bucurii, pe care Cerul nu uită să le hărăzească chiar celei mai dezmoştenite dintre făpturile sale?

Am făcut primul popas la Barcelona, oraşul cu peste un milion de locuitori, cel mai grandios, cel mai arhitectural port al Mediteranei, mândria Cataloniei autonome şi revoluţionare încă de pe vremea regalităţii.

Aici a fost centrul activităţilor mele scriitoriceşti, aici am înfrânt mizeria şi anonimatul, răzbind în arena vieţii spre a urca treptele succesului.

Şi, după aproape douăzeci de ani de pribegie prin ţările Americii de Sud, prin pustiurile africane, prin meleagurile tuturor continentelor, complet înstrăinat de pământul şi graiul părinţilor mei, tot aci, la Barcelona, mi-a fost dat să reiau legăturile cu ţara mea şi să reînvăţ limba maternă, de care mă înstrăinasem de la vârsta de 13 ani. Da, aci la Barcelona mi-am regăsit patria; de aci am reprimit botezul regăsirii în matca patriei şi a naţionalităţii mele de origine, şi entuziasmul acestei regăsiri nu se poate descrie.

Folosind legăturile cu marile cotidiene spaniole, am început atunci să scriu articole informative şi de propagandă în folosul României, în limba spaniolă, franceză şi italiană. Tot aci, mai târziu, am scos şi ziarul *Dacia,* în limbile spaniolă, franceză şi română, care a adus servicii netăgăduite reînnodării relaţiilor de prietenie româno-spaniole.

→

Un argeşean fără pereche

Constantin LUPEANU

Cezar Petrescu a scris încă în 1928 despre Mihai Tican Rumano: „Sprinteneală de gând, fluiditate în frază, o ageră ascuţime de a deţine amănuntul plastic şi caracteristic, observaţie educată şi întreţinută de lecturi diverse, mult dar al pitorescului, umor şi sensibilitate – avem de-a face nu numai cu un om mereu ispitit de necunoscut şi de riscul aventurii, dar şi de un scriitor autentic. El se încadrează în categoria scriitorilor europeni, care cuprinşi de un neastâmpăr planetar au părăsit biroul cu atmosfera îmbâcsită a literaturismului excesiv şi au purces în lumea vastă să caute noţiuni noi, impresii noi, libertatea de cugetare, o împrospătare a sentimentului de solidaritate umană."

Mihai Tican Rumano (2 iulie 1893, Berevoieşti, Argeş – 20 martie 1967, Bucureşti) a fost un faimos scriitor român crescut din exploratorul neobosit pe toate continentele şi un colecţionar de artă avizat. El a ajuns la cota supremă într-o viaţă de om. A început prin a colinda lumea, împătimit de nevoia de cunoaştere: America de Nord şi de Sud, apoi Australia şi Noua Zeelandă, după care a fost pasionat de Africa, fascinat cu deosebire de Etiopia, a trăit mai mulţi ani şi a creat literatură, a făcut jurnalistică în Spania şi în Europa Apuseană.

L-am citit din primii ani de şcoală, cu el am făcut trecerea de la a recita poezii, la a mă instrui. Părinţii mei aveau în casă *Biblia,* nişte cărţi bisericeşti, un *Zodiac* şi alte câteva cărţi aduse de tăticul meu, Filip Lupeanu, negustor în Bucureşti, înainte de război, printre care *Argentina* şi *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul.* De la Nicolae Bălcescu am preluat pasiunea pentru istorie, încât mă voiam arheolog, iar în clasa a cincea am scris o lucrare despre istoria sa, premiată în şcoală, după care am primit comanda să scriu şi despre *Cântarea României* de Alecu Russo şi altele. De la Mihai Tican Rumano am prins patima călătoriei şi îmi imaginam eu însumi până târziu peregrinări prin Ţara de Foc.

Pentru aducere aminte, iată câteva cărţi de succes: *Viaţa albului în ţara negrilor,* Editura ziarului *Universul,* Bucureşti, 1930; *Lacul cu elefanţi,* prefaţă de Miguel Rivas, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1930; *Dansul canibalilor,* prefaţă de Mario Verdaguer, Editura ziarului *Universul,* Bucureşti, 1931; *Misterele continentului negru,* introducere de autor, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1933; *Icoane dunărene: Dunărea, Delta şi taina bălţilor,* prefaţă de prof. univ. geograf şi geolog Ion Th. Simionescu, Editura ziarului *Universul,* Bucureşti, 1933; *Abisinia*, prefaţă de poetul Radu D. Rosetti, Editura Cugetarea, Bucureşti, 1935, ediţia a II-a la Editura Cartea Românească, 1935; *Nopţi barceloneze. Barrio chino,* cuvânt înainte de Liviu Rebreanu, Editura Cugetarea, Bucureşti, 1937. Cu apariţie după dispariţia sa fizică, notăm: *Peste mări şi ţări*, cuvânt înainte de Domnica Filimon, ediţie îngrijită, tabel cronologic şi note de Ion Nistor, Editura pentru turism, Bucureşti, 1975; *Hoinărind prin ţară,* cuvânt înainte şi note de Constantin Darie, Editura Stadion, Bucureşti, 1971.

Devenirea lui Mihai Tican Rumano seamănă foarte mult cu aceea a americanului Jack London, care l-a precedat cu vreo două decenii. Amândoi au cucerit lumea scriitoricească prin talentul înnăscut, voinţă, perseverenţă şi încredere în sine, inteligenţă, putere de muncă şi spirit suprem al cunoaşterii, aventurii şi al descoperirii miracolelor globului pământesc. Dotat cu har literar unic, mânat de duh din Înalt, Mihai Tican Rumano nu s-a oprit la a afla, ci a împărtăşit oamenilor bucuria trăită de el în admiraţia unor locuri cărora le-a dezvăluit fascinaţia. Plecat din satul natal cu câteva clase primare, el citeşte mult, se educă singur îşi ciopleşte de mic statura unui scriitor de renume. La fel ca London, a practicat cele mai diverse profesii pentru a se întreţine şi a ştiut să urce pe culmi, să-şi împlinească destinul de literat. A ajuns unul dintre scriitorii autentici ai României – după cum l-a catalogat Cezar Petrescu.

Mihai Tican Rumano, cel rămas orfan de tată la numai doi ani, moşnean mândru, s-a dovedit toată viaţa un om puternic, virtuos şi plin de înţelepciune! În 1932 a fost ales membru al Societăţii Scriitorilor. De altfel, Tican Rumano a întreţinut raporturi cordiale cu mari scriitori ai timpului său, precum Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu, Ion Minulescu, Corneliu Moldoveanu, Cincinat Pavelescu, Ion Luca, Radu Rosetti şi mulţi alţii. Dar şi cu scriitorii spanioli de renume universal Vicente Blasco Ibáñez şi Miguel de Unamuno etc.

Mihai Tican Rumano a fost unul dintre scriitorii români de larg succes şi poate singurul care a depăşit de departe cercul strâmt al intelectualităţii, fiind citit cu râvnă de cei cu pregătire medie şi până în cele mai îndepărtate sate. Va trebui să se vorbească despre magia cărţilor Tican Rumano, despre sporirea pe verticală şi orizontală a nivelului cultural al românilor. El şi cu Calistrat Hogaş, pe care îl va fi citit, sunt marii evocatori ai darurilor naturii patriei. Citind prezentarea sa a unor locuri cunoscute, nu te poţi rupe de lectură prin inedit şi viziunea pe care el o învie cu dărnicie.

În plus, el a promovat ca nimeni altul ţara în străinătate, cu prioritate în Spania şi America Latină. Destui cărturari români au iniţiat gazete în străinătate. Titlul ales de el a fost *Dacia,* dovada unui patriotism fierbinte. Cât de evocator este chiar titlul unei cărţi despre România publicată în lumea largă la douăzeci şi trei de ani: *Despre pământul drag al patriei mele!*

Din 1927 şi până în 1967, el a scris şi a publicat mai multe duzini de cărţi, la Barcelona şi Bucureşti. Pledăm pentru retipărirea operei semnate de Mihai Tican Rumano. Apariţia unor albume ale colecţionarului de pictură Mihai Tican Rumano, cu studii de specialitate, vor întregi personalitatea acestuia. Am încredere că, în curând, edituri din Muscel şi din Argeş şi în orice caz din România se vor întrece în a-l face cunoscut celor mai recente generaţii de români, aureolându-le spiritul.

Publicând, în acelaşi timp, în ziarele din Bucureşti, articole despre Spania, cu manuscrisul pe vremea aceea în limba franceză, am căutat ca, luptând pe două fronturi, să contopesc sufleteşte, dacă s-ar putea, cele două ţări care pentru mine erau cele două patrii surori.

Strădaniile mele în această direcţie s-au vădit în timpul Expoziţiei internaţionale de la Barcelona, din anul 1929, când, în urma interesului pe care l-am stârnit în ţară în jurul expoziţiei, al civilizaţiei, pitorescului şi specificului ţării şi poporului Spaniei, am reuşit să ridic numărul vizitatorilor români în vara aceea la peste 4000 de inşi. Miniştri, trimişi speciali, personalităţi române şi spaniole, ziarişti şi scriitori m-au onorat atunci cu vizita lor, găsind în casa mea dragostea şi ospitalităţile cuvenite. De altfel, izbutisem să fac din interiorul locuinţei mele, tapetat în scoarţe şi fote româneşti, împodobit cu mobilă în stil românesc, cu fotografii, panoplii, albume şi atâtea mici, dar nepreţuite lucruşoare de acasă, o icoană în mic a patriei mele… Era un colţ al regăsirii mele, sacru ca un altar.

Eram fericit să primesc aci pe românii aflaţi în trecere prin Barcelona. Personalităţi politice numeroase îmi mărturiseau atunci cât de bine se simţeau în casa mea din Barcelona.

Câte încurajări inimoase, câte făgăduieli generoase, câte planuri de lucru şi asigurări de perspective grandioase în ce priveşte sarcinile şi onorurile ce trebuia să mi se încredinţeze aci, în acest post înaintat de observaţie şi de lucru!

Toate însă s-au uitat; numai sacrificiile şi dezamăgirile mele au rămas vii şi usturătoare.

Mai e nevoie acum să lămuresc pricinile turburării pe care am încercat-o la noua mea descălecare în Barcelona, când în acest oraş am îngropat opt ani din plinul tinereţii mele?

Cu smerenie şi curiozitate de copil am colindat din prima zi toate cartierele şi toate ascunzişurile Barcelonei. Revederea lor a fost ca revederea unor vechi prieteni. Fiecare răspântie de drum, o piaţă publică, o cârciumă cu vinuri imperiale, un colţ de mahala, cartiere de hamali sau de marinari îmi deşteptau amintiri împletite în zâmbete şi duioşie.

Toate aceste amintiri erau acolo, trăind mute, ele vorbind totuşi sufletului meu, desprinse ca florile primăverii din mugurul tristeţii mele.

Caut să leg acum amănuntele ca într-o carte, povestindu-le simplu şi fără pretenţie cititorilor mei.

„Zilele următoare sunt totdeauna triste”, spunea un poet. Ele amintesc de fapt ziua de azi, devenită ieri. Şi „ieri” a murit... Prezentul alunecă, viitorul este necunoscutul. El se va naşte de aci înainte. Şi totuşi, numai ghicirea lui ne interesează. Dar la el nu putem ajunge decât cunoscând prezentul şi cercetând trecutul.

Cunoscusem o Spanie monarhistă şi tradiţionalistă, trăind pe laurii glorioşi ai trecutului. Cunoscusem o Spanie obosită, fără elanuri creatoare, o Spanie, statică şi visătoare.

Puţini îşi dădeau seama, totuşi, că sub pojghiţa aceasta de linişte şi resemnare se ascundeau frământări înnoitoare, elanuri revoluţionare care urmăreau schimbarea totală a formei de viaţă şi a destinelor poporului spaniol.

Doi ani după plecarea mea în ţară, Spania devenise Republică. O Republică, până azi, în căutare de forme cât mai noi, cât mai îndrăzneţe, cât mai înaintate. În acest sens s-a manifestat chiar şi deunăzi voinţa maselor populare.

Frigurile revoluţiei zgâlţâie încă adâncurile poporului spaniol. Valurile ei fluctuează, încă nesigure, până îşi vor găsi cadenţa care să-i asigure drumul evoluţiei pacifice. Directivele sunt încă neclarificate şi acţiunile, prea divergente şi dibuitoare, ca să se transforme în voinţă şi acte constructive.

Urmărind frământările de azi, mulţi se îndoiesc de viitorul Spaniei, temându-se să nu alunece în plină şi iremediabilă aventură.

După ce am urmărit de aproape aceste frământări, trăind în mijlocul lor, după ce am stat de vorbă cu fruntaşi politici, începând cu însuşi preşedintele Republicii, care mi-a făcut deosebita onoare a mă primi într-o lungă audienţă, şi cu exponenţi ai gândirii din toate taberele, concluziile mele sunt şi rămân optimiste cu privire la desfăşurarea evenimentelor din Spania şi la pregătirea sorţii poporului spaniol.

MIHAI TICAN RUMANO

Nici nu e de conceput altfel. Un popor înzestrat cu atâtea mari însuşiri, un popor care a dat omenirii eroi şi exemplare de geniu în toate domeniile curajului şi ale creaţiei, un popor care a zămislit din plămada geniului pe un Cristofor Columb, Cervantes, El Greco, Goya, Blasco Ibanez, Valle-Inclan, Unamuno, un astfel de popor nu poate pieri.

Iar ţara care a dominat toate mările, ţara al cărei pavilion a fost înălţat biruitor pe cele cinci continente şi care a putut să creeze 37 alte naţiuni, ţara care a colonizat adevărate imperii teritoriale, dând limba sa la mai mult de 150 de milioane de fiinţe, nu se poate să nu găsească în tezaurul rezervelor ei vitalitatea şi virtuţile necesare de conducere, de creaţie şi de adaptare, care s-o facă biruitoare peste toate greutăţile prezente.

Spania a exercitat veacuri de-a rândul nu numai dominaţia şi autoritatea sa de-a lungul continentelor, ci şi influenţa sa civilizatoare. Patrie-mumă a atâtor naţiuni independente, ea nu-şi poate pierde singură independenţa şi nici misiunea ei civilizatoare.

Câte din popoarele europene de azi se pot lăuda cu zămislirea atâtor state şi naţiuni, câte se pot lăuda cu altruismul sublim al Spaniei făuritoare a libertăţii altor popoare şi câte au cunoscut splendorile pe care ea le-a atins?

„Los caballeros” şi „los conquistadores” vor renaşte desigur într-o bună zi, dar nu sub înfăţişarea romantică a cuceritorilor de teritorii şi glorii eroice, ci sub înfăţişarea creatorilor de ţară şi moravuri noi, întemeiate pe mai multă dreptate socială şi pe mai bună orânduire a destinelor colectivităţii.

Sufletul poporului spaniol, pe care l-am regăsit neschimbat în calităţile şi potenţialităţile lui creatoare, în ziua când am pus piciorul pe pământul „hidalgos”-urilor, rămâne o chezăşie puternică a preziceriilor mele optimiste. Căci transformările exterioare nu i-au alterat tezaurul din adâncuri, ci mai degrabă i-au imprimat o nouă şi nobilă putinţă de valorificare în domeniul politic şi social.

Fiecare popor are sufletul său făurit de istorie. Acest suflet nu poate fi biruit şi nici înlocuit după voinţă, oricâtă violenţă s-ar pune în mişcare. Ceea ce s-a acumulat de-a lungul anilor în făurirea şi stratificarea acestui suflet rămâne etern şi tot el va ieşi biruitor peste toate încercările de alterare a structurii lui.

Frământările prin care trece azi poporul spaniol vor fi canalizate într-o zi tocmai prin forţa care vine din vechimea şi adâncurile sufletului spaniol, spre a renaşte în Spania cea nouă.

Noi, românii, pentru care Spania ne este oarecum bunică – Andaluzia a fost doar pământul lui Traian, iar provinciile din răsărit, cea catalonă şi cea valenciană, cum şi provincia aragoneză, i-au dăruit lui Traian primii legionari care au colonizat pământul dacic – noi, românii, suntem prea legaţi de originea şi de istoria acestei ţări, ca să nu urmărim cu prietenie şi cu emoţie firul pe care se deapănă noile destine ale Spaniei contemporane.

Pentru cunoaşterea Spaniei, pentru strângerea legăturilor de prietenie şi de interese dintre ea şi ţara noastră, m-am hotărât să ofer compatrioţilor mei români ceea ce ochiul şi sufletul meu au putut surprinde nou, frumos şi interesant în ţara pe care nu putem să n-o iubim şi să n-o dorim reînălţată pe piedestalul gloriilor din trecut.

N-am vrut să dau în această lucrare aprecieri politice şi sper că cititorii vor înţelege motivele mele. Aceia care ca şi mine iubesc Spania nu pot lua în consideraţie politica sa internă, când e vorba de a o judeca.

Spania e Spania, fie că este sub influenţa celor de stânga sau de dreapta, a monarhiei sau a republicii. Pe de altă parte, frământările politice nu sunt decât nişte episoade fără importanţă reală în viaţa naţiunilor. Aceste frământări sunt obişnuite în toate ţările, sub toate felurile de guvernământ. Pretenţiile sau revendicările unui partid sau altul nici nu adaugă, nici nu răpesc nimic din esenţa unui popor şi a le da prea multă atenţie ar însemna să pierzi timpul.

Am voit să mă situez deasupra învălmăşelii pricinuite de aceste frământări. Nici n-am auzit zgomotul lor. N-am văzut, n-am prins decât ceea ce e tangibil, real, etern. Am făcut o călătorie destul de lungă prin Spania. N-am scris totuşi un ghid de turism, şi am încercat ca tot sub forma unui ghid să dau în aceste pagini ceva din culoarea locală a acestei uimitoare ţări a frumosului şi doar cele câteva consideraţii ce trebuiau neapărat cititorului ca să mă poată urmări în frumoasa mea plimbare.

Îmi mai rămâne să rog pe cititor să ia în seamă că în cadrul restrâns al unui volum nu e posibil să se dea mai multă materie. Spania este un imens muzeu care nu poate fi străbătut în câteva luni chiar, nici descris în câteva pagini.

Am rezumat şi condensat atât cât mi-a fost cu putinţă, regretând mult că am fost silit să fac astfel.

Şi, spre a termina, încă două cuvinte: dacă paginile care preced au trezit atenţia cititorului pentru Spania, voi crede că mi-am îndeplinit misiunea ce singur mi-am pus, căci îmi închipui că într-o zi mai apropiată sau mai depărtată, acest cititor se va decide să meargă să viziteze această frumoasă ţară şi va deveni, ca şi mine, ferventul său propagandist şi vecinicul ei admirator.

Poezie fără frontiere

Traducere de Iuliana PAŞCA şi Germain DROOGENBROODT

Iluzii

Iuliana Paşca (România)

din culisele unui teatru imens
un univers rece
a înlemnit animatorii
cu indiferenţa unui zeu

în noaptea interminabilă,
haosul infertil domină
ultimele sentimente
agăţate de sforile unei marionete
ca nişte franjuri de gheaţă

printre degetele mâinilor
cioturoase
priveşte cu ochi visători
speranţa.

Camuflaj

Manolis (Creta)

Vântul a suflat
peste frunzele căzute
şi moartea a învăluit
trotuarul când
gândurile mele
au alergat spre zâmbetul tău
deodată am văzut dansul straniu
pe care frunzele îl începuseră
în faţa ochilor mei
şi-n somnul lor funebru,
ca şi cum ar fi fost vii, cântau
nimic nu moare
viaţa doar îşi schimbă
ritmul şi haina.

In memoriam

Buji nu mai este

Mihai NADIN

A fost prietenul meu cel mai apropriat. Fratele pe care nu l-am avut, dar pe care mi l-am dorit. Pe 4 ianuarie (o zi de joi), la ora la care s-a stins din viaţă la spitalul Colţea din Bucureşti, la peste 10 000 de kilometri depărtare, i-am simţit prezenţa. M-am dus cu el până la uşa în spatele căreia a dispărut: „Pupă fetele!" – aceeaşi glumiţă din anii în care ne-am îndrăgostit de una sau de alta.

Cititorul acestor rânduri e îndreptăţit să întrebe: „Frumos. Prietenia e foarte preţioasă. Dar de ce merită acest prieten mai multă atenţie decât cei care ne mor, fiecăruia dintre noi, şi viaţa continuă?"

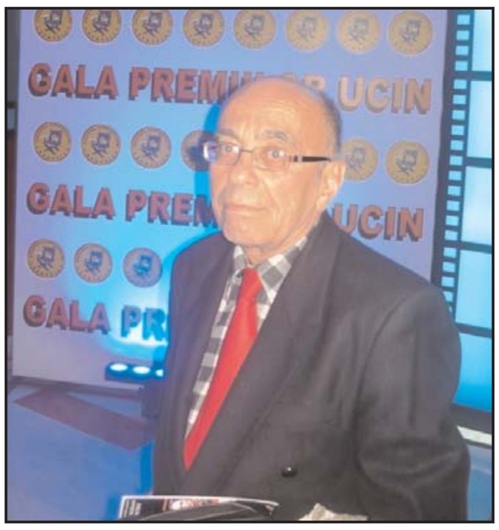
Jorge Louis Borges în *Zoologia Fantástica* (mai precis, în scurta însemnare *Los Lamed Wufniks*) face referinţă la un minimum de 36 de oameni drepţi ca o condiţie pentru a împiedica distrugerea lumii: „Hay en la Tierra, y hubo sempre, 36 hombres rectos…" Unde sunt aceşti *36 de hombres rectos* – de rectitudine morală – nu ştie nimeni. Norocoşi cei care îi întâlnesc. Eu sunt unul dintre norocoşi.

Dacă e adevărat că fiecare generaţie are atâţia oameni cinstiţi câţi merită, generaţia mea l-a avut pe Bujor T. Rîpeanu ca unul dintre ei. S-a născut la 12 ianuarie 1938 la Silistra, care era parte a Dobrogei (acum în Bulgaria), a murit la 4 ianuarie 2024 la Bucureşti.

Buji – un nume pe care toţi cei care l-au întâlnit (ca prieten sau ca om) îl vor recunoaşte – a fost unul dintre cei la care Borges s-a referit. Fiul doamnei Constanţa Filofteia (cunoscută de prieteni ca Tanţi) şi al lui Titus Râpeanu, un avocat din cercul lui Pătrăşcanu, unul din martirii comunismului, Buji a fost mai mult decât cel care „a pus ordine în lumea filmului", cum l-a descris Ana Maria Narti, colega lui de facultate. Celebrat în ţară şi peste hotare pentru integritatea studiilor sale în domeniul istoriei filmului – cu precădere filmul românesc, B.T. Rîpeanu a devenit un soi de Saint-Bernard uman: întotdeauna prezent când cineva avea nevoie de ajutor. Legenda spune: celor surprinşi în avalanşe, câinii de munte (sau câinii alpini) le aduceau o ploscă de coniac ca să-i încălzească şi îi acopereau cu corpul lor îmblănit până ajungea salvarea la ei. În anii dinainte de celulare, Buji apărea în pragul uşii, fără a se întreba dacă e binevenit sau nu, ca să întrebe: Ai nevoie de ceva? Nimeni nu a negociat cu mai mult succes cu ţigăncile din Bucureşti până la ultimul leu pentru a cumpăra încă un buchet – cineva îşi dorea flori sau merita flori. Mutti Habermann, pasionată de munţi, l-a avut ca vizitator în Azilul de bătrâni din Giuleşti până la sfârşitul ei. Letitia Gatza, teatrolog la Institutul de Istoria Artei, Ileana Popovici, superb exemplu de critică teatrală demnă, şi mulţi dintre cei duşi întru dincolo de viaţă l-au avut prezent – ultima strângere de mână. Dar nu de asta a fost preţuit şi iubit.

L-am descoperit când Partidul făcea curăţenie în facultăţi, după evenimentele din Ungaria. L-au umilit într-o şedinţă politică în care cei care aveau o pată în biografia lor erau avertizaţi că sunt sub observaţie. La Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică (IATC), în prima promoţie în teatrologie şi filmologie, Buji devenise sufletul grupului, decis să vadă dincolo de lozincile realismului socialist – religia de rigoare în arta timpului. Ştia să pună întrebări, căuta în istorie adevărul – ce dovadă mai bună că devenise periculos? Deci trebuia demascat. La absolvire a fost trimis la Braşov (împreună cu dosarul de cadre care îi avertiza pe cei care l-au angajat că era periculos). A devenit regizorul teatrului de păpuşi. Ne-am cunoscut – eu locuiam la două case de la teatrul său (între noi era Reduta, sala de teatru care a intrat în istorie). Ne-am înţeles fără multe vorbe. Şi cu asta am devenit unul dintre nenumăraţii săi prietenii. Da, cei drepţi sunt un magnet uman – atrag pe unii, resping pe alţii. Mergeam la munte, la concerte, la teatru… În 1963 mi-a încredinţat regia unui spectacol cu *Petrică şi Lupul*, povestioara muzicală a lui Prokofiev. Reîntors în Uniunea Sovietică, compozitorul a descoperit preţul libertăţii de creaţie. Dar era prea târziu. Povestind copiilor ce se poate întâmpla când cădem pradă iluziilor, am avut naivitatea să credem că vor evita capcanele propagandei oficiale.

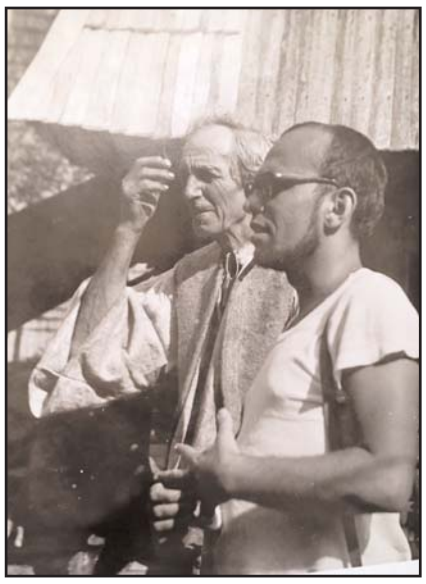
Ce a urmat în relaţia dintre mine şi Buji e mai greu de descris: evadarea din atmosfera toxică a unei doctrine care dicta până şi felul în care aveam voie să trăim realitatea. REALITATEA? Cuvânt mare, care cuprinde nu numai spaţiul în care trăim, dar şi pe cei care au devenit o parte a existenţei noastre. Turnători sau oameni de bine. Fără ezitare numesc aici pe cei care au intrat în viaţa mea pentru că erau o parte a existenţei lui Buji. Nae Anghelide, curajos fotograf al munţilor. Sonia Herman, care i-a supravieţuit în accidentul din Muchia Dracului (1975), ne-a amintit că viaţa e fragilă. Adrian Schreibman (venit de la Craiova), Edi Covali, viitorul autor, regizor, director de teatru (după ce fusese interogat la Securitate), Ana Maria Narti (AMNeul deştept al criticii de film şi teatru al acelor ani de mutilare a cuvântului liber). Eva Sârbu, Sanda Voiculescu (un amor neîmpărtăşit), Cornel Monaru şi Ana Caplan, Michaela Răşcanu (programatoare!), Marina Iliescu, arhitecta visând să devină ea însăşi o artistă, Adriana Păun, Dan Jitianu (superbul scenograf) şi Getuţa lui (Grasul şi Grasa) ni s-au alăturat. Şi Sanda Reinheimer, care va deveni nu numai mama copiilor lui Buji – un băiat şi o fată – dar şi îngerul păzitor, până la ultima suflare.

Ne-a unit înţelegerea unui adevăr simplu: iubim de-adevăratelea numai ceea ce trăim, ceea ce devine parte o existenţei noastre. Trăirea implică sinceritatea. Şi aşa am descoperit, dincolo de frumuseţea Braşovului, frumuseţea majestuoasă a întregii ţări. Sub regia lui Buji, România a devenit parte din noi, sau noi parte din ea. A admira fotografii (chiar şi superbele imagini ale lui Nae Anghelide), a viziona filme documentare, a citi cărţi despre o regiune sau alta e frumos şi bine. Dar a vizita nu e acelaşi lucru cu a trăi un loc sau altul. A TRĂI România a fost ceea ce Buji a făcut posibil. Ba chiar necesar. Am trăit sub regia lui Maramureşul şi bisericile de lemn, ţara Oaşului, am trăit bisericile şi mănăstirile din Moldova, am trăit plutele pe Bistriţa, am trăit Delta Dunării, Curtea de Argeş, munţii Retezat şi Parâng, Cetăţile Dacice, Cozia, Obârşia Lotrului, Cheile Nerei, Plaiul Foii… Pentru ca Buji, unul dintre cei 36 de drepţi care nici nu ştiu că lumea se sprijină pe umerii lor, ne-a salvat de la abandonarea identităţii. El ne-a făcut co-autori ai unor experienţe imposibil de uitat. Şi al cărui nume este libertatea. Ne-am cucerit-o într-un context în care ea încetase să existe în România acelor timpuri.

Au fost vremuri dure: corturile nu-şi meritau numele (uneori vântul le-a luat ca să ne scutească de iluzia de a fi feriţi), nu se găseau hărţi (deh, ca să nu afle duşmanii unde trăim), aveam o busolă, doi sau trei dintre noi aveau ceasuri, două aparate de fotografiat (şi mizerabilele filme *Orwo* din Germania socialistă). Găteam (un amestec de conserve şi verdeţuri proaspete când le găseam) la sfârşitul zilei, la focuri de tabără, şi spălam oalele în râuri… Dar eram liberi – în gânduri, în vorbe, în drumul bătut: trenuri până unde mergeau ele, autobuze şi auto-stopul.

Asta e tot, se vor întreba unii din cei care nu-şi pot imagina viaţa fără celular? Ei bine, NU. În Maramureş am învăţat de la copila lui Ion Târgu cum limbile curg una într-alta: „Să mă pingăleşti" însemna pentru fătuca asta rugămintea de a o fotografia. *Pingălni* era cuvântul unguresc pentru a desena – nu departe de ceea ce fusese originea fotografierii – desenarea cu lumina. I-am trimis Ioanei o fotografie. Şi am trimis mai multe celor care ştiau doar cum se zugrăveşte pe crucea celor plecaţi amintirea lor. Preotul din Săpânţa ne-a dăruit naraţiunea cimitirului – o cronică vie a celor care au trecut prin viaţă în acel colţ de rai forjat în sărăcia timpului. Stareţa din Mănăstirea de la Voroneţ (Gura Humorului, Doamne, ce nume?!) ne-a permis să trăim slujba de la miezulnopţii. Toaca ne-a rămas în amintire ca *timp trăit*… Cu ritmuri care traduceau sutele de ani trecuţi de când mănăstirea fusese ridicată. Dar mai mult decât oriunde pe pământ am rămas cu înţelepciunea unei ţărănci din Vrancea. Eram obosiţi, harta veche pe care o aveam cu noi nu mai era de ajutor. Am întâlnit pe drum o femeie care purta opinci. Ne-a observat, dar nu a căutat să ne vorbească. A întrebat unul dintre noi: *Cât mai avem până la Domneşti?* Răspuns (sec, dar nu neprietenos): *Când îţi merge îţi ajunge!* Răspuns genial.

Peste ani, mulţi ani, citind despre ciudata confruntare dintre Bergson şi Einstein (pe 6 aprilie 1922, la Société Française de Philosophie în Paris) pe tema naturii timpului, am înţeles ceea ce marele fizician a respins. Pentru el timpul era (simplific, fireşte) durata – măsurată de maşina pe care o numim ceas. Pentru Bergson şi pentru ţăranca din Vrancea, timpul e trăit în tot ce facem: mişcându-ne de la un loc la altul, actul de însămânţare (seminţe pe câmp, actul erotic), fuga de primejdii, frica (timp rapid, condensat), plictiseala (timp leneş, fără sfârşit). Timpul uriaşului mecanism al universului e constant. Timpul existenţei e variabil. Revoluţiile accelerează timpul, războaiele îl fac necruţător de încet.

Nu pot spune că Buji, unul dintre drepţii generaţiei noastre, ne-a atras spre Vrancea pentru a ne da conştiinţa timpului sau pentru a facilita înţelegerea că libertatea nu este un dar, ci rezultatul dedicaţiei individuale. În excursiile noastre – a trăi ţara, nu a vizita un loc sau altul – am evadat din timpul oficial şi constrângerile regimului. Sub cerul înstelat al munţilor – imaginaţi-vă Făgăraşul dinainte de Transfăgărăşan – la răsăritul soarelui pe marginea unui lac de mare altitudine, în pădurile miraculoase din cheile Nerei ne-am bucurat de timpul evadării din cenuşiul unei existenţe brutal controlate de cei de la putere. Într-un timp eliberat, gândurile sunt libere. Nu întâmplător am fost, cu ajutorul lui Buji, la premiera *Revizorului* (septembrie 1972), spectacol pus în scenă de Lucian Pintile, interzis ca manifest al rezistenţei intelectuale. Şi m-am strecurat, din nou cu ajutorul lui Buji, la vizionarea filmului *De ce trag clopotele, Mitică?*, turnat de Pintilie, dar produs de B.T. Rîpeanu. Filmul a fost cenzurat până după căderea regimului.

Şi apoi a venit libertatea proclamată într-o Revoluţie care continuă să-şi aştepte geniul unui Caragiale. Cei mai mulţi nu au fost pregătiţi pentru ea. Realitatea e uneori înşelătoare în măsura în care bunăstarea e plătită în compromisuri de tot felul. Buji a înţeles dinamica lumii obsedate de globalizarea care trece cu tăvălugul peste tot ce e diferit. Pasionat de istoria filmului românesc, a descoperit că identitatea ţării integrează cinematografia. Mi-a dezvăluit filmele doctorului Gheorghe Marinescu, pionier al filmului folosit în cercetarea sistemului motric (încă în secolul 19). Şi a dezvăluit multe alte comori – realizări ignorate de restul lumii.

(În imagini: Buji la Gala Premiilor UCIN, premiat pentru contribuţia la istoria filmului românesc; Buji şi un ţăran din Maramureş: din puţinul pe care îl aveau, au împărţit cu noi)

→

Blaise Pascal (1623-1662)

Eufrosina OTLĂCAN

De aproape 400 de ani, vieţuitoarele grăitoare ale Terrei îşi repetă cea mai sugestivă definiţie: „Omul este doar o trestie, cel mai slab lucru din natură; însă este o trestie gânditoare". A spus-o Blaise Pascal, unul dintre „cei mai mari fizicieni şi matematicieni ai tuturor timpurilor" (T.S. Eliot).

Octav Onicescu (1892-1983), marele matematician român, fostul meu profesor de Calculul Probabilităţilor, mă impulsionează şi acum, când îi recitesc cartea *Învăţaţi ai lumii* (Ed. Albatros, 1975), să mă aplec asupra unui geniu uriaş al ştiinţei. Onicescu publica aici conferinţa sa *Blaise Pascal – matematician,* rostită la Academia Română, la 19 iunie 1973, cu prilejul comemorării a 350 de ani de la naşterea lui Pascal.

În afara amintitei conferinţe, caut date din viaţa lui Blaise Pascal, dar şi drumul spre gândirea sa, ceea ce mă face să merg la *Cugetările* sale, publicate, cu titlul original *Les Pensées,* prima oară în anul 1670, prin grija unui grup de prieteni ai acestuia de la Mănăstirea Port-Royal des Champs din Franţa, după moartea autorului, survenită la 29 iunie 1662.

Cartea, tradusă în limba română, are mai multe ediţii, din secolul XIX şi până în XXI. Am în mână cea mai recentă apariţie, cea de la Editura AntetXXPress, publicată în 2013. Această ediţie beneficiază de *Introducerea* scrisă în 1958 de T.S. Eliot (1888-1965). Admirabila prefaţă ne pune înaintea ochilor 12 pagini despre personalitatea genialului gânditor: om de ştiinţă, matematician şi filosof, Blaise Pascal.

Spicuiesc câteva aprecieri dintre cele pe care le face marele poet, dramaturg, teoretician britanic: „A fost deosebit de precoce, chiar absolut remarcabil de precoce, asiduitatea cu care s-a dedicat studiului încă din copilărie şi în adolescenţă afectându-i sănătatea şi fiind vinovată pentru moartea lui timpurie, la numai treizeci şi nouă de ani". [Mă impresionează această vârstă, egală cu anii de viaţă ai lui Eminescu!] În această *Introducere*, Eliot ne spune încă multe despre Blaise Pascal.

Cartea *Cugetărilor* căpătase formă în jurul anului 1660 şi urma să fie o apărare atent elaborată a creştinismului. Pascal nu a fost un teolog, nu a fost nici un filosof aparţinând vreunei secte. Era un om cu geniu imens pentru ştiinţă şi în acelaşi timp psiholog şi moralist înnăscut. La baza cărţii au fost scrierile *Lettres écrites à un provincial* (*Scrisori către un provincial*), care „sunt opera uneia din cele mai sclipitoare minţi matematice ale vremii şi ale unui om de lume care se adresa nu teologilor, ci lumii în general – tuturor celor cultivaţi şi mai puţin cultivaţi dintre francezii laici; şi în faţa unui asemenea public, a obţinut un succes uluitor". Este o „nedeterminată Apologie a *creştinismului,* cu demersul neclintit al îndoielii, care este inseparabil de spiritul credinţei".

Deschid cartea *Cugetărilor* lui Blaise Pascal. Aceasta are 14 secţiuni cu 924 de subiecte, nu toate la fel de larg elaborate. Prima secţiune este numită *Gânduri despre minte şi suflet,* exprimate în 59 de idei/subiecte numerotate. Subiectul numărul 1, cel mai dezvoltat, este *Diferenţa dintre mintea matematică şi mintea intuitivă.* Cu mult interes, reţin de aici: În cazul minţii matematice, principiile sunt palpabile, dar departe de folosinţa imediată, iar în cazul minţii intuitive, principiile se găsesc în aplicaţiile obişnuite şi se află în faţa ochilor oricui. „Însă motivul pentru care matematicienii nu sunt intuitivi este acela că nu văd ce se află în faţa lor... sunt rari matematicienii care să fie intuitivi şi oamenii înzestraţi cu intuiţie să fie matematicieni... Matematicienii care sunt numai matematicieni au minţi exacte, cu condiţia să li se explice totul prin intermediul definiţiilor şi axiomelor; altminteri, sunt imprecise şi insuportabile, căci au dreptate numai când principiile sunt cât se poate de clare." Şi: „Cu cât este mai mare intelectul cuiva, cu atât mai multă originalitate descoperă în ceilalţi. Oamenii obişnuiţi nu găsesc nicio diferenţă între ceilalţi oameni. (...) În general, oamenii sunt convinşi mult mai bine de raţionamentele pe care le-au descoperit ei înşişi decât de cele care le-au trecut altora prin minte."

Şi tot din această primă secţiune, mă opresc la punctul 33: *Frumuseţea poetică.* „Aşa cum vorbim despre frumuseţea poetică, la fel ar trebui să vorbim şi despre frumuseţea matematică şi de frumuseţea medicală. Dar nu o facem; şi motivul este că ştim prea bine care este obiectul matematicii şi că ea constă în demonstraţii; şi care este obiectul medicinii şi că ea constă în vindecare. Însă nu ştim în ce constă graţia, care este obiectul poeziei. Nu cunoaştem modelul natural pe care ar trebui să-l imităm; şi din lipsa acestei cunoaşteri, am inventat termeni fantastici: *Vârsta de aur, Minunea vremurilor noastre, Fatal* etc. şi am numit acest jargon frumuseţe poetică."

Dar câte nu ar fi de reţinut chiar şi din această primă secţiune!...

Pentru a avea o idee asupra *Cugetărilor,* numesc şi câteva titluri din celelalte secţiuni: „Suferinţele omului lipsit de Dumnezeu", „Moralitate şi doctrină", „Mărturii pentru Iisus Hristos".

Şi mă întorc la conferinţa care mi-a dat impulsul scrierii despre Pascal; Octav Onicescu ne vorbeşte despre matematicianul Blaise Pascal. În conferinţa sa, ni-l prezintă pe Pascal în cadrul epocii în care a trăit, cea a „marilor spirite care au dominat ştiinţa matematică" şi când o ştiinţă nouă era în plină dezvoltare: Descartes (1596-1650) publica *Discursul asupra metodei,* care avea printre Anexe şi celebra sa *Geometrie.* Înţelegem Geometria analitică, cea care constituie, „fără îndoială, limbajul indispensabil pentru construirea Analizei lui Newton şi Leibniz". Un alt mare personaj care domina epoca, contemporan cu Pascal, era Galileo Galilei (1564-1642). Pierre Fermat (1607-1665) pare a fi fost corespondentul favorit al lui Blaise Pascal – înrudirea de spirit „îi făcea să se aplece adesea în căutările lor matematice şi asupra izvoarelor naturale ale gândirii, aşa de bine reliefate în descoperirile lor geometrice, în principiile de maximum şi minimum la Fermat, în eforturile de înţelegere a jocurilor la Pascal, în edificarea ideii de probabilitate la amândoi". Despre Leibniz (1646-1716), Onicescu spune că în opera sa de creare a Calculului diferenţial, cât şi în Analiza combinatorie, „are serioase rădăcini pascaliene". De asemenea, izvoarele de gândire carteziană, fermatoniană şi pascaliană „sunt greu de contestat".

Despre precocitatea lui Blaise Pascal: se cunoaşte că la 12 ani, după ce tatăl său i-a pus în mână *Elementele lui Euclid,* copilul singur a ajuns să formuleze şi să demonstreze câteva teoreme ale geometriei euclidiene, inclusiv faptul că suma unghiurilor unui triunghi este egală cu două unghiuri drepte. De la 14 ani participă, alături de tatăl său, la dezbaterile matematicienilor în grupul lui Mersenne (1588-1648), unde G. Desargues (1591-1661), matematicianul care a formulat principiile geometriei proiective, a devenit primul maestru direct, în Geometrie, al lui Blaise Pascal; urmare a influenţei sale a fost *Essay sur les coniques* (*Tratat asupra conicelor*) din 1639. Sunt şi alte lucrări de care se pomeneşte în această conferinţă, ca şi despre prima maşină de calcul, *Pascaline*, maşina aritmetică, pe care Pascal o construieşte în 1642, pentru a-l ajuta pe tatăl său la calculele financiare pe care le avea de făcut. Profesorul Octav Onicescu, creatorul şcolii româneşti de Teoria Probabilităţilor, se opreşte cu deosebire la contribuţia majoră a lui Blaise Pascal în acest domeniu, spunând că „teoria probabilităţilor îi era parcă predestinată". O problemă de joc care-i fusese pusă îi dă lui Pascal certitudinea că „a şti să te descurci în numărarea alternativelor unei situaţii de joc nu înseamnă încă a stăpâni probabilităţile. Pentru cazuri nu prea complicate, orice bun jucător ştie să se descurce singur şi azi ca şi în epoca lui Pascal. (...) Istoricii atribuie meritul creării teoriei probabilităţilor în mod egal lui Pascal şi Fermat, pentru că acesta din urmă, în schimbul de scrisori ce l-a avut cu Pascal, a arătat o mai mare siguranţă în calculul numărului cazurilor, pe care situaţiile de joc luate în considerare de Pascal le provoca." Pascal a arătat că nu este suficient să caracterizăm într-un fel sau altul probabilitatea, pentru a clădi pe ea o ştiinţă; i-a asociat o valoare, *speranţa matematică*, „care leagă experienţa de intuiţia noastră matematică şi îi dă o bază de raţionament şi de calcul mai certă decât probabilitatea pură".

Lucrările publicate de Blaise Pascal:

• *Essay sur les coniques* (1640)
• *Expériences nouvelles touchant le vide* (1647)
• *Récit de la grande expérience de l'équilibre des liqueurs* (1653)
• *Traité du triangle arithmétique* (1654)
• *Les provinciales* (Correspondances 1656-1657)
• *L'art de persuader* (1657)
• *Les Pensées* (1670, posthume).

În onoarea contribuţiilor sale în ştiinţă, numele Pascal a fost dat unităţii de măsură a presiunii, precum şi unui limbaj de programare. (https://www.paginadepsihologie.ro/blaise-pascal/)

În încheierea acestui articol omagial, transcriu ultima frază a conferinţei academicianului Octav Onicescu:

„Din nicio operă, din niciun destin al vreunui creator de ştiinţă nu transpare sentimentul înaltei demnităţi a fiinţei omeneşti ca în opera şi viaţa lui Pascal, gânditor unic, a cărui experienţă rămâne de o permanentă actualitate".

Premiat pentru contribuţiile sale (1997 Premiul UCIN, 2013 Premiul Gopo), Buji a devenit cel mai important istoric al cinematografiei româneşti. Respectul său pentru Ioan Cantacuzino şi pentru Dumitru Fernoagă, care l-a scutit, cât a putut, de imbecilitatea suspiciunilor ideologice, e o expresie a integrităţii.

La fel, colaborarea cu Cristina Corciovescu şi cu Cornel Cristian Safirman. Înainte de a se duce întru nemurire – atât de relativă cât nemurirea poate fi – a isprăvit (fiind grav bolnav) încă un volum: *Istoria cronologică a cinematografului românesc.* Subtitlul nu e uşor de înţeles: *De la L'indépendence Roumaine la Sovromfilm.* Oare câţi din cei care mai merg la cinematograf în aceste zile (mai sunt cinematografe în România?) ştiu că primele proiecţii de film au avut loc în saloanele ziarului care descria independenţa României în franceză? Şi câţi îşi amintesc că Sovromfilm era o societate mixtă româno-sovietică (1946-1952) care distribuia filme de propagandă despre Uniunea Sovietică?

Volumul (pe care Editura Oscarprint îl va publica, dacă se vor găsi fonduri pentru acest important document), nu ar fi fost posibil fără Sanda. Buji practica *networking*-ul – reţele de contacte – înainte de tehnologia care ar trebui să ne conecteze. Dar în raport cu computerele a rămas un neofit. I-a plăcut să rămână liber de tastatură, „ca să nu-şi prindă degetele în ea", cum l-a descris fiul său, profesor de informatică la o respectată universitate din Canada. Sanda a ştiut să-i stea alături, cu demnitate (şi competenţă), convinsă de importanţa ideilor pe care le consemna în numele său.

Se spune, scria Borges, că la ducerea unui Lamed Wufnik, un altul îi ia locul. Oricine ar fi, va fi greu să devină ceea a ce a fost Buji pentru noi.

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (IX)

Rodica LĂZĂRESCU

„De mortuis nil nisi bene!” (Vorba vine!)

O vorbă din popor zice să te ferească Dumnezeu de bârfa bărbaţilor. Când bărbaţii se numesc Niculae Gheran ori Ion Vlad, bârfa iese de pe terenul clevetelii şi păşeşte hotărât prin hăţişul numit istorie literară. De nu mă credeţi, iată trei mesaje electronice.

Primele două, schimbate, în vara lui 2017, de universitarul clujean Ion Vlad şi „păgubaşul” Niculae Gheran, îl au ca „subiect” pe Mircea Zaciu (n. 27 august 1928, Oradea – d. 21 martie 2000, Cluj). Discursul continuă, se pare, o discuţie deschisă anterior.

[1]

[email] On Sunday, July 23, 2017, 5:42:26 PM GMT+3, Vlad Ion wrote:

Făcea parte din protipendada oraşului, aşa cum în clasa mea erau copii ai lui X, Y, fiii unor medici, avocaţi, magistraţi etc., în timp ce noi ceilalţi eram de la „ţară”; cazat într-un internat al anilor '40, cu o cantină despre care nu vreau să amintesc... Ulterior, Titus Popovici (orădean ca şi MZ), care îl vizita la Arad, mi-a vorbit despre apetiturile (nu ştiam decât vag, din literatură câte ceva) cunoscutului elev, atât de preţuit în oraşul refugiului... Prieteniile lui au un aspect pe care nu l-am analizat decât târziu, mult, mult mai târziu: Ion Brad, unde trăgea în Bucureşti, având camera lui (ignorându-şi fratele, stabilit la Bucureşti!), Dumitru Ghişe, ignorat la Cluj, dar cultivat la Bucureşti etc. etc.

Adevărul e că ne-am tolerat, l-am sprijinit, ajuns rector, şi, după plecarea ca lector în Germania, am făcut tot posibilul să-l ajut. Mi se şoptea mereu că MZ nu e corect, nu ezita să comenteze situaţia mea ca rector etc. etc. Scenele provinciale, cum le-am numit încă atunci, când MZ se strecura la „cafeaua” lui Daicoviciu cu prof. dr. Hărăguş (i se spunea „Cafeneaua verde”) era ostentativ pomenită de el şi de câţiva din echipa sa; încercarea acestui grup de a denigra, de a-l boicota pe DRP [Dumitru Radu Popescu], redacţia sa (exceptând Buzura) a fost anemică şi fără implicaţii; repet, era un strateg al cătării unor protectori, cei mai mulţi conştienţi, totuşi, de jocul clujeanului. Tristă biografie, în cele din urmă, găsit mort în locuinţa sa, iar lângă el un fel de om al străzii, din pegra târgului nostru...

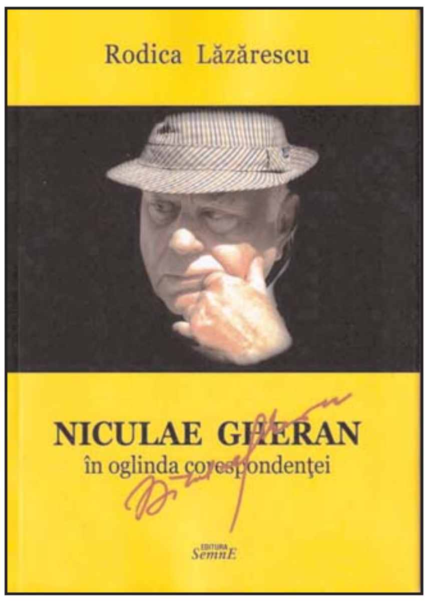
Vacanţă plăcută, îmbrăţişări,

Ivlad

[2]

[email] Sunday, July 23, 2017, 7:18:53 PM GMT+3

„De mortuis nil nisi bene!” Datele furnizate de domnia ta – mai corect spus: „trăite” – îmi completează un profil tipologic bine intuit. Ca mai toţi, în situaţii similare, venisem în întâmpinarea lui în clipa în care s-a dovedit înţelegător faţă de ce începusem să fac, cu îndoieli faţă de ce se aştepta de la mine. Deşi puţin productiv, ceea ce îl determinase pe bunul Fanache să-l amendeze cu un „iarăşi şi iarăşi despre Agârbiceanu” – Zaciu nu era un intelectual lipsit de har artistic şi de păstrat în memoria selectivă. Corigenţele lui repetate ţineau de aria comportamentului, propriu omului vanitos, orgolios, extrem de sârguincios în cultivarea „bunelor relaţii” (ca să ocolesc peiorativul „oportune”). Ştia totdeauna ce doreşte – fapt în sine deloc reprobabil –, numai că în folosirea instrumentarului său ştia de cine să se lipească, mereu agreabil, până în clipa când „relaţia” nu-i afecta vreun interes. În astfel de împrejurări, n-avea mamă, n-avea tată. Dovadă modul cum avea să-i atace pe Brad, pe Buzura ş.a., la rândul lor „duşi la biserică”.

Am avut bune relaţii cu el, prieteneşti, deschizându-mi sufletul şi casa, până când, brusc, am aflat că în vizitele lui din Bucureşti frecventează „cercul” cultivat de Gogu Rădulescu, în care Zigu Orenstein (fie şi Ornea) patrona printre mese precum Dobrogeanu-Gherea în persoană. Mi-a ascuns, de unde şi mediocritatea „oportunităţilor” sale. Dacă mi-ar fi spus, l-aş fi pus în gardă că „însuşi domn Nae Caţavencu” – ca să nu-i spun Zigală – conduce manifestaţia ca turnător fruntaş, controlat, la rândul său, de ţiganul contrabasist din taraful de lăutari adus de Gogu să-i desfete.

Când i-am reproşat „discreţia” – uimit că ştiu mai multe despre subsolul în care, ca şi ceilalţi, era captiv – s-a scuzat că i s-a atras atenţia să fie discret. Ridicol. El nu ştia că de mult făcea parte dintr-un „partid unic”, divizat, ca la şah, cu piese albe şi negre, cu regi, regine, nebuni şi mulţi pioni, başca chibiţii de pe margini, ca să nu le spun spioni, care-i cereau să păstreze „secretul”, turnându-i pe toţi, ca pe nişte mameluci care nici până azi nu ştiu pe ce lume se aflau.

Aşa că, boierule, Dumnezeu să-l ierte şi să ne ierte, după voia Lui.

Niculae Gheran

Ştiindu-l expert în stabilirea paternităţilor (ne-a demonstrat-o, magistral, în cazul Puiei-Florica Rebreanu!), l-am întrebat odată pe NG care mai e cota la bursa zvonurilor referitoare la tatăl biologic al Monicăi Lovinescu. Mi-a răspuns într-o marţi, ziua cu trei ceasuri rele, în privinţa cărora îşi îndemna prietenii: „Să nu le ratăm”. *No comment!*

[3]

[email] On Tuesday, April 24, 2018, 12:48:48 PM GMT+3,

Cine a fost tatăl biologic al Monicăi Lovinescu? Nu mă încumet să răspund, întrucât la data plăcutei împreunări făcând [corect: făceam] parte dintr-o lume din care aveam să mă desprind plângând. Mult mai autorizat să se pronunţe în chestia mamei dnei Monica ar fi dl Froim Zeilig Adercu – legitimat în literatură cu pseudonimul Felix Aderca –, la data copulaţiunii având 33 de ani, cu 10 ani mai tânăr decât tatăl confratele din acte. L-am cunoscut personal, mai ales că fiul său lucra ca redactor la ESPLA, pe vremea unei colaborări comune. Tatăl şi fiul aveau o înfăţişare plăcută, spre deosebire de persoana nou-născută, care, la bătrâneţe, dobândise pronunţate trăsături semite.

Ceea ce vă pot spune însă cu siguranţă e că Eugen Simion nu a mediat defel înfăptuirea însărcinării amintite, întrucât adevărata lui sarcină s-a redus la infiltrarea sa în casa Monicăi, în perioada profesoratului parizian, captarea unei bunăvoinţe, repudierea după măreţul decembrie 1989, după terminarea misiunii încredinţate. […]

Numai bine (sperând că cele trei ore rele de azi au trecut!),

Niculae Gheran

Semn(al) de carte

Dumitru Augustin Doman, *Zidul de ceaţă,* Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2023

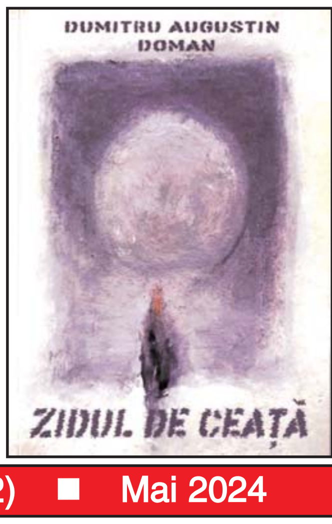
Dumitru Augustin Doman este un caz de scriitor care schimbă spada prozei pe floreta poeziei cu o lejeritate care îl lasă plin de uimire pe cititor. Cartea de poezie de faţă este o probă de cum cuvântul pus la muncile inspiraţiei se ia atât de mult şi de bine în serios, încât mulţi poeţi vor simţi respiraţia fierbinte a celui care vine cu mult aplomb din urmă. Sâmburii epici pe care a crescut carnaţia poeziei lui Dumitru Augustin Doman amintesc de prozatorul care ştie că orice roman fluviu a fost la început un fragment, o însemnare, o notaţie ca un izvor care provoacă nesfârşit imaginaţia celui însetat. (Adrian Alui Gheorghe, pe coperta a patra)

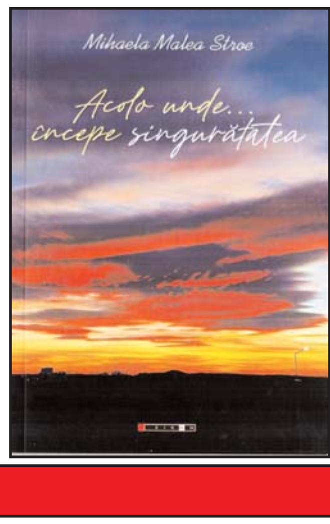
Mihaela Malea Stroe, *Acolo unde… începe singurătatea,* Ed. Eikon, Bucureşti, 2023

Mihaela Malea Stroe a fost întoarsă mereu către faţa gravă a poeziei. Meditativă şi elegiacă, ea trece cu uşurinţă de la lirica de notaţie la cea de viziune, de la poezie de dragoste adresate unui partener devenit amintire la tablourile apocaliptice dominate de imaginile de prăbuşire. Se lasă oripilată de filmul deconcertant al cotidianului, care poartă semnele neliniştitoare ale unui sfârşit de civilizaţie, dă glas uneori întrebărilor neliniştite despre rosturile mai adânci ale vieţii şi ale scrisului, alteori trăirilor religioase. Şi nu se sfieşte să scrie „cu sentiment” într-o epocă literară, şi nu numai, în care locul emoţiei este luat tot mai mult de senzaţie, iar cel al cuvântului – de interjecţie. Versurile ei sunt prin excelenţă lirice şi îmi amintesc de o vorbă a lui Darie Magheru care obişnuia să spună: „poezie e atunci când îţi curge sânge din nas”. Iar în cazul Mihaelei Malea Stroe sângele este albastru, căci, pentru ea, poezia rămâne un meşteşug aristocratic, ca pentru toţi poeţii „de modă veche” (în sensul bun al cuvântului). (Octavian Soviany, pe coperta a patra)

Rodica Anghelescu-Voican, *Constantin Arvinte. Preţuire şi recunoştinţă,* Ed. Muzicală, Bucureşti, 2022

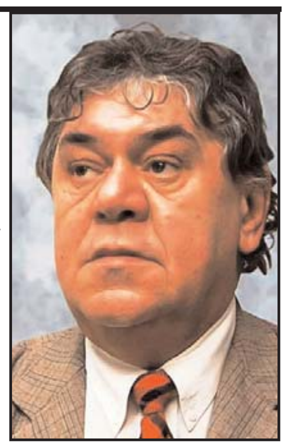
Constantin Arvinte i-a dedicat [sopranei Rodica Anghelescu-Voican] numeroase creaţii muzicale. Aşa încât artista a purces la elaborarea cărţii de faţă, un proiect ambiţios, de mari dimensiuni, adevărat omagiu de suflet adus reputatului muzician. Volumul reuneşte mai toate compoziţiile pe care Constantin Arvinte i le-a încredinţat de-a lungul timpului spre interpretare solistei – romanţe, prelucrări folclorice, cântece populare – majoritatea cu autograf. Este o realizare impresionantă, de circa 400 de pagini, conţinând amintiri, relatări, date biografice, mărturii, dedicaţii, dar mai ales partituri generale, ştime (unele, cu atât mai valoroase, în manuscris), versuri ale lucrărilor muzicale respective, ceea ce face ca volumul să intereseze în egală măsură pe dirijorii şi interpreţii care doresc să preia în repertoriul lor cântecele. (Octavian Ursulescu, la începutul cărţii)

Urmuz – un spirit „tutelat”, precursor în experimentul absurdului

Aureliu GOCI

Născut la 17 martie 1883 la Curtea de Argeş şi mort la 23 noiembrie 1923 la Bucureşti, anul 2023 a reprezentat pentru Urmuz o dublă aniversare-comemorare: 140 de ani de la naştere şi 100 de ani de la dispariţie. Prin efortul concetăţeanului lui Urmuz, dl acad. Gh. Păun, Curtea de Argeş a devenit un punct fierbinte pe harta literaturii de avangardă: Urmuz are statuie în oraşul natal, unde se desfăşoară simpozioane internaţionale în luna naşterii sale, are chiar şi o cafenea, şi volume de critică şi analiză care-i depăşesc, desigur, propria operă.

În literatura română nu mai există un echivalent între dimensiunile unei opere – aici limitate la câteva zeci de pagini – şi audienţa mondială şi influenţa generativă în apariţia literaturii absurdului, a curentelor moderniste, a teatrului ionescian.

Absurdismul este o nouă structură literară, dar Urmuz nu ştia exact ce descoperise, el se minimaliza până într-acolo încât a sfârşit sinucigându-se. Dar când genialul Tudor Arghezi te ia în serios, poate că ar fi trebuit ca autorul să renunţe la spiritul adolescentin şi să-şi înţeleagă propria valoare.

Intuiţia creativităţii şi a eflorescenţei unor texte din spiritualiatea ludică presupune un gust desăvârşit şi o perspectivă axiologică lucidă, cu intuiţia valorii ca noutate absolută. Prin dinamism şi creativitate, tipologia auctorială se polarizează în ceea ce priveşte formula de autor. Există artişti, scriitori tutelaţi care se menţin sub cupola unui mentor, tot aşa cum există artistul descumpănit care aşteaptă o susţinere, o pârghie de succes.

Urmuz este un asemenea caz de creator genial cu spirit tutelat, dar care a avut şansa în posteritate să se apropie de aceste spirite tutelante de mare performanţă. Saşa Pană, mentorul primei avangarde, genialul Tudor Arghezi, poate cel mai mare poet al secolului XX, Eugen Ionescu, toţi se află în aceeaşi „căsuţă” în ceea ce priveşte aprecierea lui Urmuz.

Se poate specula pe tema interogaţiei dacă Urmuz avea o formă de conştiinţă creatoare sau depindea de judecăţile celorlalţi, dar orice afirmaţie rămâne doar o pură speculaţie.

Rar de tot, când se întâmplă să apară marile capodopere, apar şi receptorii geniali, pregătiţi să primească o „noutate” fără antecedente şi fără tangenţe referenţiale. Nu neapărat noutatea absolută a surprins la apariţia textelor urmuziene, ci susţinerea şi promovarea unui gen de creativitate în circulaţie prin mediile şcolăreşti şi adolescentine, gen de noutate absolută cu specificitate şi profunzimi deloc uşor descifrabile sub cupola spiritului ludic.

Cuvântul autorului *Cuvintelor potrivite* a avut greutatea descoperirii unei capodopere a literaturii române. Arghezi a publicat în *Bilete de papagal* pe mulţi poeţi tineri, dar nu a pus în descoperirile sale atâta certitudine ca în „jucărelele” lui Dem. Demetrescu-Buzău zis Urmuz.

Primul lucru care suprinde în naraţiunile urmuziene este seninătatea, eliberarea de prejudecăţi, de aceea ele au ajuns să figureze între textele care rămân în literatura română după ce s-a estompat noutatea, inovaţia şi preluarea absurdului ca normă a lumii reale şi posibilă exprimare a proiecţiei imaginative a conştiinţei umane.

Cel mai frecvent, absurdul este obturat de emotivitatea fiinţei, terorizată de spaima de a nu cădea în greşeală şi de a nu fi normal. Absurdismul înseamnă abolirea normalităţii, deşi aceasta n-ar putea fi prea exact definită.

Demetru Dem. Demetrescu-Buzău – Urmuz – este o personalitate retractilă greu de imaginat ca animator al vieţii literare şi promotor al noutăţii într-un context literar supracanonic şi tradiţionalist, dar, cu toate acestea, opera sa, de-a lungul unui veac din contemporaneitatea scriitorului şi până azi, a avut trei personalităţi extraordinare care s-au lăsat contaminate de genialitatea discretă a autorului: Tudor Arghezi, Saşa Pană şi, peste ani, George Călinescu. Acesta îi dedică două pagini A4, arătând în primul rând că *suprarealismul român este, prin Urmuz, anterior celui francez,* iar Urmuz *nu era deloc un nebun... deşi s-a sinucis... Voia să moară în chip original, „fără nicio cauză”... Urmuz compuse nişte false automatisme, parodiind academismul prozei curente...* Călinescu consideră că *absurditatea cea mai izbutită este „Ismail şi Turnavitu”,* şi adaugă: *Glumele sale inteligente au avut o neaşteptată înrâurire şi au slujit la lărgirea conştiinţei estetice.*

Acum, în secolul XXI, creaţia lui Urmuz a căpătat noi conotaţii, noi valenţe, racordată fiind la eseurile conştiinţei umane, pornindu-se de la identificarea spaţiului originar care a cristalizat un specific strict localizabil şi a ajuns la o circulaţie mondială.

(Imaginea alăturată, *Pâlnia şi Stamate,* reprezintă un tablou expus de Ioana Mamali într-o expoziţie personală organizată în decembrie 2023 la Universitatea Dubuque din SUA.)

Und' se duce poezia când se duce?

Rodica LĂZĂRESCU

În decembrie 2023, s-a călătorit până la mine, tocmai din Munţii de Apus, pe care mi-i imaginam învălătuciţi în magnifice zăpezi, o cărţucă, în veşmintele şi în ţinuta de *poche* cu care ne-a familiarizat de la o vreme Orfeul acelor munţi de vis şi de poveste – *Efulguraţii. Din varii scrinuri strânse*. În epistola însoţitoare, Teofil Răchiţeanu îmi spulbera ceva din închipuita magie a acelei ierni („în munţii mei e iarnă – ca şi la mine în suflet. O iarnă grea din care nu ştiu dacă voi ieşi în Primăvară…”) şi-mi dădea nişte lămuriri despre noul op în relaţie cu cel din 2022, *Efulguraţii. În zig-zagul gândului:* „…Anterioara carte cu catrene […] e incompletă. Trebuia să mai facă parte din ea şi suita de catrene pe care v-o alătur. Cu ele abia cartea aceea face un tot. Luaţi-o, de le veţi reciti, aşa. Majoritatea catrenelor din această din urmă cărţucă au fost scrise după cea considerată de mine, atunci, definitivă. De unde se vede că nu întotdeauna hotărârile definitive sunt definitive.”

Şi, ca şi cum nu ar fi fost suficientă această teoretizare apoftegmatică, în primele zile de primăvară belalie, am primit şi partea… practică – o cărţucă, pe a cărei copertă (identică anterioarelor) doar titlul e schimbat: *Efulguraţii (o sută una ultime catrene)* (Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2024). (Ultimele erau şi cele din 2018!) Şi încă o scrisoare lămuritoare: „Cărţuca aceasta conţine cu adevărat, ultimele catrene. Şi ea şi cea anterioară ei împreună cu antologia care le precedă formează un tot. Dacă ar fi timp (şi bani, evident) le-aş împreuna, tipografic, pe toate trei. Ar fi ceea ce aş putea numi o ediţie definitivă a catrenelor mele…” (*À bon entendeur salut!*)

Aşadar, tragem linie şi socotim: 216 + 101 = 317 catrene care se adaugă celor 1336 din antologia *Efulguraţii. În zig-zagul gândului.* Şi, vorba poetului, „nu întotdeauna hotărârile definitive sunt definitive” (Doamne, ajută)! Să nu uităm că, doar cu un an mai înainte, Teofil Răchiţeanu declara, cântând pe coarda modestiei, că „o mie de catrene am scris” şi că „Nu am/ Putere pentru altele, că nu-s Khayyam”.

„Resturi rămase de la unele dintre poemele” sale, după cum le zice autorul, „străluminări reduse textual”, cum le numeşte Mircea Popa, „eşantioane concentrate de mare poezie”, în formularea lui V. Fanache, catrenele (ca formă) sau efulguraţiile (ca trăire) poetului de la Răchiţele, ce de tânăr, şi-a trecut anii „Mereu c-un dor, mereu c-un gând,/ Cu-o bucurie, cu-o tristeţe/ Efulgurând, efulgurând…”, sunt străfulgerări de gând rezonând cu perpetuul început de lume ce se săvârşeşte de milenii în ţinutul de pe Apa Obârşiei, cu boncăluitul cerbilor, cu susurul izvoarelor, cu cerul pulverizat în firele de albăstrea ieşite „în miez-de-April, la soare”, cu vocabule străvechi, cu credinţe ancestrale, cu chemări, tărăgănări şi jeliri, sunet de tulnic şi lacrimi de dor, cu „întrebări şi taine grele” din timpuri imemoriale.

Aşa cum, corneillian zicând, valoarea *n'attend point le nombre des années,* nici „arta adevărată nu are nevoie de lungime pentru a convinge” (de la Zenovie Cârlugea citire). Poate că, judecate câte unul, catrenele pot fi socotite o specie minoră. Judecate în ansamblu, ca „un tot”, aşa cum ne îndeamnă Teofil Răchiţeanu şi cum, de altfel, le socotea V. Fanache într-un text reluat obsesiv pe coperta a patra a volumelor de *Efulguraţii* („o singură şi copleşitoare poemă, alcătuită dintr-o suită de stări existenţiale, profund legate între ele, ca un imens cântec despre viaţă şi despre moarte, despre lumea misterioasă a cerului şi despre fericirile şi mai ales nefericirile pământenilor”), cele 101 de catrene reprezintă ultima parte a drumului, a cărării – prin viaţă şi prin poezie – a Orfeului din Munţii de Apus. Un *Epilog* încărcat de sugestii se face capătul unui arc, asemenea curcubeului, pornit din *Prologul* ce declara supremaţia creaţiei faţă de însăşi Moartea.

Scenariul acestui nou op repetă construcţia volumelor anterioare. După o primă parte, desfăşurată în regim thanatic („Moartea în tot şi în toate pulsa”), un univers nu în destrămare, ca la Blaga, ci eminescian, în cădere – „trăiesc «pe-o lume ce pe nesimţite cade»”, în tânguire (însuşi Dumnezeu „se tânguie-n cereasca-i pustie” şi plânge, „ascuns nu în -ş ce stea”), învăluită în tristeţea ce „dintr-o margine a Universului în alta se întinde”, zbuciumul se ostoieşte odată cu înţelegerea şi cu acceptarea condiţiei de muritor („Nu-i cu putinţă moartea s-o ocoleşti, nu, nu!/ [...] O s-o primesc spăşit/ Căci Ei nu-i uşă care să nu i se deschidă...”). Înseninarea vine, de data aceasta, din sentimentul erotic, „dragostea în mine cântă şi mă simt nemuritor”, din iubire – „un soare care mereu răsare”, – atribut exclusiv al lumii acesteia: iubirea „e o lumină cărei eu pe pământ mă-nchin/ Căci ştiu că-n Ceea Lume n-o s-o mai am, vai mie!..” Din acea dragoste, „divina”, care e şi „mister pe care nimeni a-l dezlega nu ştie”, e şi „durere”, „şi-amară e şi dulce”, e „blestem, leagăn şi grea cruce”, dar fără de care s-ar dezechilibra şi planul teluric („De n-ar fi-n lume dorú/ N-ar fi verde pământú…”) şi planul celest („Dragoste dacă n-ar fi/ N-ar fi nici noapte, nici zi…”). În regim erotic, înseninate, catrenele teofiline încep să bată în cadenţa liricii populare: „Câte stele-n ceruri sunt/ Mândre-atâtea pe pământ/ Care mici, cari mărunţele/ Şi ne bucurăm cu ele…” (Permiteţi-mi să citez un vers greu de înţelesuri cât un poem: „Îmi stai şi-ţi stau în braţe şi foame-mi eşti şi sete…”)

→

Cărţi şi autori

Pisica însorită

Lia-Maria ANDREIŢĂ

Am primit, de curând (cu o frumoasă dedicaţie), celebra „pisică", imortalizată de scriitorul Ştefan Mitroi în cartea sa *Pisica surdo-mută şi alte unsprezece povestiri,* apărută la Editura Rao, în 2023. Cu poveştile emoţionante ale lui Ştefan Mitroi m-am întâlnit şi în paginile revistei *Flacăra lui Adrian Păunescu,* chiar în „Pagina lui Mitroi". Şi, din când în când, atunci când am norocul să primesc şi revista *Lumina* şi, graţie deprinderii noastre, a celor crescuţi cu difuzor, pe calea undelor, Radio România Actualităţi mi-a stat alături, la cafea sau la masa de prânz, în funcţie de ora la care era invitat. Prieten al Radioului, nu de azi, de ieri, îmi amintesc că, în urmă cu vreo 25 de ani, dimineaţa, la ora 7, era invitat la Postul Naţional de Radio, pentru câteva minute, iar la final i s-a oferit o melodie dorită. Opţiunea lui a fost *Pomul copt şi omul bun stau la margine de drum* – şi cred că dacă am reţinut o viaţă momentul acesta, a fost tocmai pentru că şi mie îmi plăcea alegerea lui.

În scrierile sale am observat prezenţa frecventă a unei nestemate: icoana mamei. Copiii de la ţară, crescuţi în ţărâna satului şi îmbătrâniţi în asfaltul oraşului, au trăit, măcar odată, emoţia devastatoare a clipei: „A venit aseară mama/ Din sătucu-i de departe…", pe care ne-a lăsat-o zestre poetul Vasile Militaru. Stinghereala mamei şi stângăcia noastră, neputinţa de a scoate din pliurile sufletului jilţul de aur ce i-l purtăm în taină, ne macină tot restul zilelor. Datul firii omeneşti ne-a încurcat ca să smulgem din adâncuri acel tron de aur, pe care am fi putut să o aşezăm în mijlocul casei noastre, s-o scoatem de sub povara grijilor şi s-o facem să se simtă împărăteasa lumii, pentru acel timp petrecut în casa noastră.

Tânăr ziarist la *Scânteia tineretului,* locuia la Căminul 303 şi, într-un august, când vremea ţinea cu românii, Ştefan ne-a invitat, cu Trabantul nostru, la părinţii lui, care, pe lotul de folosinţă de la CAP, puseseră pepeni, ce rodiseră ca-n basme. Atunci am cunoscut-o pe mama Oiţa, femeie frumoasă, şi pe nea Vasile, hâtru şi cârcotaş ca un Moromete. Îl pierdeau din ochi, de drag, şi ar fi vrut să-i dea toată bostănăria, numai că Trabantul avea portbagajul puţin mai mare decât un geamantan. Din câmp am plecat, îngropaţi de pepeni, direct la Bucureşti, la cămin, unde fiecare cameră a primit câte un fruct uriaş.

Ţăranii spun că-şi iubesc copilul ca pe lumina ochilor. Povesteşte scriitorul cum se întâmpla câte odată să rămână fără gaz în lampă şi atunci mama îl încuraja să-şi termine lecţiile la lumina ochilor ei. Ceea ce a şi făcut, ajungând „om cu carte", aşa cum şi-au dorit părinţii.

Într-o altă scriere, autorul ne dezvăluie sfiala iubitei sale mame în mediile orăşeneşti, unde o lua părtaşă, uneori. Privind în jur şi observând aprecierea şi respectul ce-i erau acordate fiului ei de oameni de prestigiu, mama Oiţa, parcă ruşinată că ea, mama fiului ei, este doar o ţărancă, rămâne pe gânduri, mirându-se întrebător: „poate trebuia să fiu o regină?!"

Povestirea *Pisica surdo-mută* începe cu exprimarea trăirilor ce-l striveau pe scriitor: „O îngropasem pe mama. Mă pregăteam să-mi îngrop şi copilăria. A fost de ajuns să răsucesc cheia în broască pentru a transforma casa unde mă născusem în mormânt." Şi, în noianul amintirilor ce se prăvălesc în jurul icoanei mamei, se încurcă printre picioarele lor, plină de tandreţe şi mister, pisica aurie, ultima, care-şi împărţise răsfăţul cu răposata mamă. Toţi suntem înclinaţi să credem, ca şi autorul, de altfel, că spiritul matern s-a arătat sub chipul insistenţei pisici, îmblânzind, pentru câteva clipe, durerea despărţirii.

Cartea se încheie cu un „cuvânt de însoţire", semnat de criticul şi istoricul literar, universitarul Adrian Dinu Rachieru, care mă duce cu gândul la grija autorului de a-şi trimite creaţia la altarul cititorilor, însoţită. Pentru mine e o noutate, care mi-a plăcut.

Coperta cărţii *Pisica surdo-mută şi alte unsprezece povestiri,* realizată în nuanţe reci şi desen sugestiv, în acord cu viitura învolburată a povestirilor, este semnată de talentatul ilustrator Florin Dochia.

Chiar dacă face parte din alt volum (*O scurtă istorie a veşniciei*), nu pot să ocolesc tulburătoarea povestire *Absenţe şi tăceri,* în care scriitorul ne prezintă nemiloasa stare a satului românesc. Povestitorul pare să fie un ţăran înţelept, care nu şi-a pierdut speranţa niciodată, aducând satul, prin istorie, târâş-grăpiş, cu sacrificii, niciodată măsurate, socotite de autorităţile vremilor. „Doar că sunt casele pustii… Doar că umblă absenţe de oameni prin odăi... Iar noaptea cântă de trei ori tăcerea cocoşilor… În rest, e la fel ca înainte…"

Răbdătorul ţăran român tot încearcă să echilibreze balanţa, dar cele două talere – al lui „doar că…", şi celălalt, al lui „în rest, e la fel ca înainte…" – numai că-l îngenunchează povara, atât de crudă şi adevărată, a absenţelor şi tăcerilor, aflate între talgere. „Doar că eu stau în mijlocul nopţii, ca în mijlocul gârlei, şi încerc să dau de fundul tăcerii cocoşilor…" Construită din răsucirea unor vorbe cu tâlc, povestirea îşi va urmări cititorul multă vreme.

La începutul acestor rânduri, am pomenit de prezenţa sa în spaţiile Radioului Naţional – şi, iată, o emisiune realizată de doamna Mihaela Helmis, care m-a dus cu gândul la finalul filmului *Rămânerea*, al lui Laurenţiu Damian, unde ultimul descendent părăseşte localitatea, luând trenul din gara uitată şi ea, ca şi satul, numai că-n vagonul în care se cuibărise, dau năvală, umplându-l, un convoi de amintiri, întruchipate de cei ce se perindaseră în viaţa sa. Ca invitat al radioului, în seara aceea, Ştefan Mitroi a descărcat din vagonul vieţii sale, de unde şedeau în băncile memoriei, aproape toţi sătenii lui, că mai trăiau, gârboviţi, în casele lor, sau respirau demult mirosul ierbii, sub adăpostul pământului. Graţie realizatoarei, emisiunea a avut un farmec unic.

Rigoare matematică şi poezie

Emilia STROE

Volumul *Poezia matematicii – Matematica poeziei,* apărut la Editura Aius – Craiova, 2023, poartă semnătura cunoscutului profesor de matematică Manole Neagu, autor al unor cărţi de specialitate, dar şi de beletristică. Este singurul profesor care a deţinut funcţiile de director adjunct, director, inspector de specialitate, inspector general adjunct, inspector general al Inspectoratului Şcolar Judeţean Teleorman şi a obţinut o serie de distincţii importante, precum: titlul de Profesor Evidenţiat, Diploma de Merit, Diploma „Gheorghe Lazăr", clasa I, acordate de Ministerul Educaţiei şi Cercetării, Diploma Societăţii de Ştiinţe Matematice din România, Diploma de Onoare a Universităţii Politehnice din Bucureşti, Diploma de Excelenţă a Guvernului României, Ordinul Meritul pentru Învăţământ în grad de ofiţer, acordat de Preşedintele României şi, de asemenea, a fost cadru didactic asociat la Facultatea de Management Financiar-Contabil a Universităţii „Spiru Haret", Facultatea de Managementul Firmei, Contabilitate şi Comerţ a Universităţii „Alexandru Ghica", Facultatea de Ştiinţe ale Educaţiei – Universitatea din Piteşti. Acest volum este al doilea la Editura Aius, Craiova, după *Povestea vieţii mele – Oameni, Locuri, Amintiri*, 2022; spre deosebire de acesta, volumul de faţă este un amplu eseu, cu trimiteri la filosofia culturii şi a artei, cu note şi referinţe critice, constituindu-se într-un adevărat reper în privinţa relaţiei matematică-poezie, care, deşi gândită de mulţi, nu a fost transpusă sub această formă.

Structurată pe 15 capitole, din care doar câteva par a răspunde strict temei, formând nucleul în jurul căruia se desfăşoară şi celelalte, cartea se prezintă asemenea unui conglomerat de pietre preţioase, din care răzbat nume strălucitoare, ca de exemplu cele din şcoala pitagoreică, din Renaştere sau din zilele noastre. Aceste capitole merită a fi amintite: *Emoţie şi creativitate în matematică şi literatură, Analogii creative între matematică şi literatură, Matematica şi literatura în slujba frumosului, Matematicieni vizaţi de pasiunea scrisului, Poeţi atinşi de fascinaţia matematicii, Matematica poeziei, Poezia matematicii.*

Există apoi pagini dedicate poeziei vizuale, caligramelor, în speţă, pifilologiei, adică acelui curent literar pornit de la litera grecească π şi cuvântul „filologie", sau pagini consacrate epigramelor. Autorul consideră că există „o întâlnire atractivă între matematică şi literatură" şi că limba română, în ciuda „grandorii" ei de odinioară, astăzi este supusă unui mare pericol, anume acela al vulgarizării – vezi capitolul *Grandoarea limbii române şi primejdia vulgarizării ei.*

Ultimul capitol, *Un om de ştiinţă cu suflet de poet,* creionează portretul profesorului universitar Ştefan I. Gheorghiţă, mentorul autorului, care i s-a revelat ca un model uman şi profesional în perioada comunistă, când aceste tipare de omenie şi profesionalism erau atinse de latura politicului. Cu o sensibilitate deosebită, autorul îi prezintă portretul prin scrisorile sale, aducându-ne în faţă chipul acestui profesor, „inovator în mecanica fluidelor", admirator şi cunoscător al artelor plastice, poeziei şi muzicii, dispărut prea devreme dintre noi.

Profesorul Manole Neagu, adevărat dascăl, se adresează publicului său, cititorul, atât la începutul cărţii, cât şi la final.

→

Pe dedesubt, la alt nivel, se ţese un subtil arbore genealogic, un soi de lanţ ADN liric. Se-ngână şi-şi răspund, în canavaua macatului liric, sfâşierea argheziană „între credinţă şi tăgadă" („şi-n vreme-i mult târziu,/ Şi, flămând, Doamne, de Tine, Te tot chem"; „Am dat şi eu cu barda-n Tine, Doamne"), metafora blagiană a morţii care „creşte şi trăieşte în mine", cea a dorului ce „vine la mine" „peste dealuri, munţi, coline", dar, mai ales, a omului aflat în Marea Trecere („Cu fiecare zi ce trecem, trecem/ Înspre tărâmul Lumii cei de-Apoi"), adieri de *Cântarea cântărilor* („Ca nişte cupe fragede de crin/ Stau sânii tăi ascunşi sub alba ie…"; „Un fagure e gura ta, iubito…"), şi, desigur, tulburătoare ecouri eminesciene („De «greul veşniciei»/ A plâns, un ceas, pe biet umărul meu…"; „şi «dureros de dulce-i»").

În pulsaţiile versului folcloric, „theofilinele catrene" curg spre ultimele două tetrastihuri, subtilă, conclusivă *ars poetica* ce trage cortina peste ciclul *Efulguraţiilor:* cel cu numărul 100, vizându-l pe Poet, instrument, receptor, bun conducător de poezie („Poesia vine, vine/ Când şi când şi pe la mine/ Şi-mi, atunci, luce-nălúce/ Şi se duce und'se duce…"), iar cel cu numărul 101, *Epilog,* proclamând originea divină a Poesiei („Theofilinele catrene/ Care de-aievea, care-n vis,/ Rând pe rând, Mărite Doamne,/ Cu mâna Ta aici s-au scris").

„Uşurat de-al lumii greu", Orfeul Munţilor de Apus se va retrage cândva „dedesubt", în legendă şi vis, să se amestece cu cerbii şi cu zeii munţilor săi, să asculte cum „cântă Dochiana", să-l vadă, „printre nouri", pe „craiul Boerebista". Noi, cititorii săi, rămâne să continuăm a ne întreba und' se duce Poezia când se duce… Dar Poetul?

Catedrala din Chartres

Rodica BRETIN

În 1804, când Napoleon se încorona împărat al francezilor în Notre-Dame de Paris, o altă catedrală a Franţei, Notre Dame din Chartres, împlinea opt veacuri de istorie. La Chartres totul începuse cu milenii în urmă, când un dolmen fusese ridicat lângă izvorul sacru al druizilor. Mai târziu, „apele miraculoase" au fost captate într-o fântână de 33 m adâncime, rămasă în subteranele templului roman peste ale cărui ruine va fi clădit lăcaşul creştin. Dolmen, templu, catedrală… Succesiune deconcertantă care explică una dintre „anomaliile" construcţiei: plasarea axei sale pe direcţia nord-est. Majoritatea monumentelor creştine europene sunt orientate către est, spre Ierusalim. Însă Notre Dame din Chartres se înalţă pe fundaţiile străvechiului templu păgân, a cărui poziţie fusese aleasă pentru a focaliza geoenergii rămase de neînţeles pentru noi.

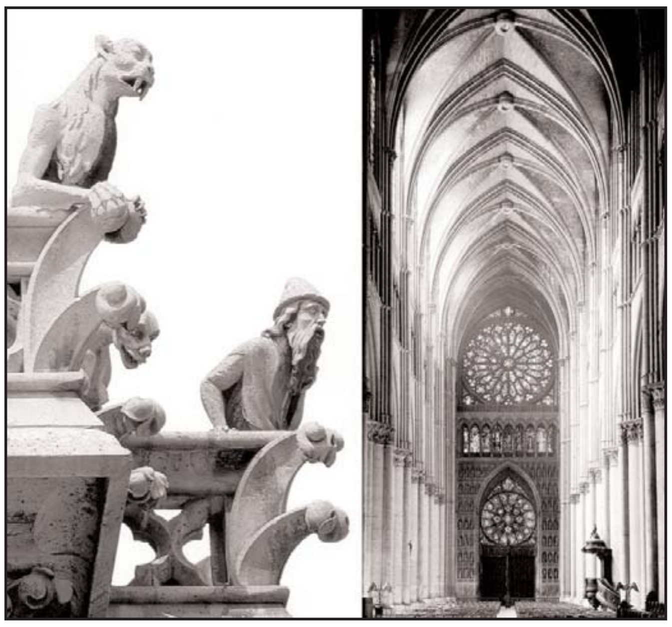
Nu se ştie aproape nimic despre constructorii catedralelor gotice, dar concepţia lor dovedeşte o cunoaştere profundă a geometriei clasice şi a legii armoniei formelor. Înscrise în podeaua edificiilor, numele arhitecţilor au fost şterse de secole. Printre aceştia se aflau, se pare, cavaleri din Ordinul Templierilor, ce au adus din Orient cunoştinţe la care europenii nu aveau acces. Însă oricine i-ar fi fost promotorii, apariţia la începutul mileniului doi a unei tehnici de construcţie revoluţionare în nordul Franţei (Normandia şi Île-de-France) rămâne o certitudine.

Secolele XI-XII au fost martorele ridicării unor monumente religioase menite să învingă timpul: catedralele din Mainz (1036), Winchester (1079) şi Durham (1193); bisericile Notre Dame-la-Grande din Poitiers (sec. XI), La Trinité din Caen (1066) şi Saint Jacques din Compostelle (1074). Dacă în Italia se mai construiesc o vreme bazilici în stil bizantin, modelul francez devine predominant în restul Europei Occidentale. Catedralele din Trondheim (Norvegia) şi Nicosia (Insula Cipru) sunt inspirate după aceea din Sens; cele din Uppsala şi Visby (Suedia) după Notre Dame din Paris, iar cele din Toledo (Spania) şi Cologne (Germania) după lăcaşurile din Bourges şi Amiens. Toate sunt edificii gotice, toate adăpostesc capodopere ale artei medievale. Însă Notre Dame din Chartres – una dintre cele mai vechi şi, poate, cea mai ciudată dintre catedrale – a avut o istorie aparte.

Însăşi construirea edificiului a fost marcată de o succesiune de dezastre. Un prim incendiu l-a distrus în 1020. A urmat refacerea, apoi al doilea incendiu (1134) a provocat stricăciuni imense. Din nou catedrala a fost renovată şi i s-a adăugat portalul regal, cu inegalabilele statui-coloane. Al treilea incendiu (1194) a năruit zidurile laterale şi bolţile, lăsând intacte doar fântâna din criptă, faţada şi deja celebrul portal regal. În 1240 s-au pus vitralii la cele 156 de ferestre ale clădirii. Ulterior au fost aduse şi montate sculpturile de la poarta de sud, apoi o succesiune de alte elemente artistice. Vastele lucrări de restaurare vor dura aproape şapte decenii. Rezultatul? Un miracol arhitectural şi un sanctuar al stranietăţii.

Arcade ascuţite, aţintind cerul, ferestre deschise către infinit, magnifică pădure de coloane, străbătută de aurora boreală a luminii filtrate prin vitralii… Întreaga construcţie evocă o corabie gata să îşi ridice ancora, pornind pe oceane.

Arhitectura gotică nu striveşte, ci înalţă, opu-

nându-se fundamental în concepţie stilului oriental. Bolţile rotunde, joase, ale bazilicilor şi moscheilor apasă, încovoaie spinări şi suflete, îndeamnă la umilinţă. Oamenii sunt copleşiţi de greutatea şi grandoarea cupolei-scut ce îi ocroteşte de imensitatea terifiantă a Necunoscutului, dar, în acelaşi timp, le interzice accesul la un cer intangibil şi cu atât mai fascinant.

Credincios sau nu, cel care păşeşte într-o catedrală gotică are un şoc – experienţa unei rupturi totale de orice cunoscuse până atunci. De partea cealaltă a porţilor de o masivitate menită să asigure o ultimă legătură cu realitatea nu se află un spaţiu interior, definibil; se deschide o lume, o cale de acces dincolo de mărginitul orizont terestru. Bolţile în arc, îndepărtându-se parcă în fiecare clipă, straniile irizaţii vibrând în văzduhul saturat de culorile ce se amestecă şi se desfac în strălucirea venită de pretutindeni, produc o debusolantă stare de imponderabilitate. Ce va urma? Anihilarea sau metamorfoza spiritului eliberat din închisoarea-crisalidă? Hipnotizat de jocul luminii, omul nu poate privi decât de sus, continuându-şi ascensiunea imaginară, la capătul căreia nu ştie ce va descoperi. Un Dumnezeu neîndurător, care o să îl pedepsească prăbuşindu-l din ceruri ca pe îngerii răzvrătiţi? Sau alt univers rezonând în altele, la nesfârşit, asemeni alveolelor dintr-un stup?

Deschidere infinită, ascensiune, verticalitate – stranii concepte pentru fiii Evului Mediu întunecat! Pe care constructorii catedralelor gotice le-au obţinut prin două elemente de o simplitate genială: ogiva şi fereastra-vitraliu. Prin încrucişarea ogivelor şi combinarea lor cu arcuri duble s-a ajuns la o adevărată armătură de traverse, între care se înscriu ferestrele şi pereţii, realizare ce a permis înălţarea bolţilor: de la 23 m (catedrala din Noyon), 35 m (Notre Dame din Paris) şi 36,5 m (Chartres), la uluitoarea performanţă a catedralei din Amiens, al cărei naos are 42,5 m şi unde celor 800 m² de vitralii le corespund doar 20 m² de ziduri! Folosind piatra şi lumina – ca termeni într-o ecuaţie pe care arhitecţii de astăzi nu au reuşit încă să o descifreze –, constructorii medievali au redus spectaculos suprafaţa zidurilor în favoarea ferestrelor, fără să afecteze rezistenţa clădirilor.

Unul dintre crezurile ctitorilor de catedrale era „de a limpezi spiritele, aducându-le în lumină prin lumină". Aceasta intra în edificii prin şirurile de ferestre-vitralii dispuse între coloane şi prin marile roze care decupau faţada deasupra portalurilor. Sticlarii medievali au redescoperit şi perfecţionat arta pierdută a celor din Antichitate.

→

La început – pentru a-l conduce în călătoria „prin hăţişurile dintre matematică şi literatură, două domenii ale cunoaşterii şi creativităţii umane", iar la sfârşit deja îl consideră un „îndrăgostit de frumosul din matematică şi poezie", cerându-i un dram de îngăduinţă, aşa cum Sfântul Vasile cel Mare îşi învăţa auditoriul: „Să luăm din cărţi cât ni se potriveşte şi cât se înrudeşte cu adevărul, iar restul să-l depăşim".

Acest cititor poate fi împărţit în câteva categorii, şi anume: unul cu predilecţie către matematică şi ştiinţele exacte, mai puţin către literatură; altul cunoscător şi consumator de poezie şi artă, dar fără înclinaţii spre matematică; un altul care le iubeşte şi le practică pe amândouă şi, în fine, un public cititor care nu este interesat nici de una, nici de alta.

Poate că pentru acesta, autorul a propus epigramele, pentru descreţirea frunţii, în capitolul *Zâmbetul matematicii în creaţia literară,* iar pentru cei ce nu agreează matematica a scris capitolul *Matematica elogiată metaforic.* Oricum însă, niciun cititor nu poate rămâne pasiv în faţa puzderiei de citate aparţinând unor matematicieni celebri, citate pe care profesorul Manole Neagu le pune peste tot în carte, le presară printre poezii, cu scopul de a ne modifica viziunea, de a medita asupra lor, de a ne pune întrebări şi de a răspunde, poate cumva, mai motivat şi în consecinţă de cauză.

Iată câteva exemple: „Poezia şi matematica sunt surori, se află în aceeaşi paradigmă culturală" (Solomon Marcus); „Matematica şi arta izvorăsc din partea cea mai curată a sufletului omenesc. Numai că arta este expresia pură a sentimentului, pe când matematica este expresia cristalină a raţiunii pure" (Henry Poincaré); „Matematica cere tot atâta imaginaţie ca şi poezia. Matematicile pun în joc puteri sufleteşti nu mult diferite de cele solicitate de poezie şi de artă" (Ion Barbu); „Matematica pură este, în felul său, poezia ideilor logice" (Albert Einstein); „La mulţi oameni înţelepţi se simte o lipsă, ei nu posedă destulă fantezie şi este sigur că cineva care nu e puţin poet nu poate fi un matematician strălucit" (Karl Weierstrass); „Adevărata esenţă a desfătării, a exaltării (...) poate fi găsită atât în matematică, cât şi în poezie" (Bertrand Russel).

Considerată „poezia minţii", în timp ce poezia ar fi „matematica inimii" (Eugene Smith), sau „regina ştiinţelor", de majoritatea, matematica oferă un limbaj universal, formalizat şi abstractizat, cum spune Galileo Galilei. Aşadar, pentru descifrarea misterului universului e nevoie de limbajul matematic. Şi, mai adaugă el că, fără acest limbaj, „omul pribegeşte într-un labirint întunecat".

Făcând elogiul numărului π şi al şirului lui Fibonacci, autorul aduce în discuţie numele mai multor matematicieni, dar şi artişti, mai ales cei din Renaştere.

De asemenea, pentru o înţelegere mai clară a secvenţei Fibonacci, prezentă pretutindeni în natură, în plante, este evocat Eminescu, cu poemul „Cu mâne zilele-ţi adaogi": „Cu mâne zilele-ţi adaogi,/ Cu ieri viaţa ta o scazi,/ Şi ai cu toate astea-n faţă/ De-a pururi ziua cea de azi."

Fie numai pentru aceste două adevăruri matematice, pentru meditaţiile pe care le-au generat de-a lungul anilor şi tot merită să zăbovim şi noi asupra acestei cărţi. Florica T. Câmpan compara cândva frumuseţea adevărurilor matematice cu puterea de seducţie a basmelor din *O mie şi una de nopţi.* Contemplând arhitectura şi operele inginereşti de-a lungul câtorva milenii de civilizaţie, înţelegem, cum spunea academicianul Grigore C. Moisil, rolul matematicii în societate şi în viaţa de zi cu zi.

Cu un simţ al selecţiei şi sintezei deosebit, autorul volumului de faţă a extras dintr-o amplă bibliografie – atât clasică, respectiv cărţi în format tradiţional, de librărie şi bibliotecă – texte relevante pentru frumuseţea şi „poezia" matematicii, dar şi pentru „matematica poeziei", adică mai ales poeziile cu formă fixă: sonetul, rondelul, trioletul.

Un poet şi matematician deopotrivă, de înaltă ţinută, este Ion Barbu – Dan Barbilian, asupra căruia autorul insistă pe câteva pagini bune, cu citate privind concepţia sa despre poezie şi matematică, dar şi cu foarte multe poezii, a căror originalitate, profunzime şi claritate a expresiei impresionează la modul absolut. În încheiere, am ales câteva din opiniile sale, devenite adevărat crez poetico-artistic, dar vă sugerez să recitiţi şi poemul *Joc secund*, model de conexiune a motivelor poetice, picturale şi muzicale în ceea ce se cheamă sinestezie, adevărată bijuterie literară, pe tema artei ca „joc secund", după modelul ideilor platoniciene, primare, poate de natură matematică.

Iată ce spunea Ion Barbu: „Oricât ar părea de contradictorii aceşti doi termeni, la prima vedere, există undeva, în domeniul înalt al geometriei, un loc luminos unde se întâlneşte cu poezia"; „Ca şi în geometrie, înţeleg prin poezie o anumită simbolistică pentru reprezentarea formelor posibile de existenţă. Acolo unde geometria devine rigidă, poezia îi oferă un orizont spre cunoaştere şi imaginaţie".

Genialitatea sa a fost evidenţiată de academicianul Gheorghe Mihoc: „Matematicienii români care au creat ceva în ştiinţă au avut, fără îndoială, talent. Dan Barbilian are geniu."

La pas prin satul global

Franţa sub jar de maci

Jurnal de Montmorillon (VII)

Paula ROMANESCU

Vin oficialii. Grăbiţi, aferaţi, împlinesc corvoada cerută şi pleacă spre ale lor. Care-or fi ale lor cu adevărat?

Piaţa e plină de lume. Toţi locuitorii micului burg însă celebrează evenimentul ca prilej fericit de a se mai întâlni unii cu alţii. Nu-i puţin lucru.

Se opresc şi la standul meu trei doamne (...şi toate trei grăsuţe, franţuzoaice atipice!). Răsfoiesc *Dialogue*-ul meu, se uită la ilustraţia grafică făcută de Adina, citesc (!) un distih, altul, altul… şi, dând din cap a punere de acord cu sinele lor rămas de veghe, mă întreabă: – *Combien?*

Spun preţul. Derizoriu. Ele plătesc cu cecul (!!!), îmi mulţumesc şi, rămasă cu fila de cec între degete, le urmăresc pierzându-se în mulţime. Nu voi încasa niciodată acel cec. E *mon Prix Goncourt.*

Nu, nu după momtmorionezele acelea mă uitam, ci după cărticelele mele intrate pe mâini străine… Probabil că aveam în ochi vălul acela de ape tremurate pe care-l au părinţii când rămân singuri urmărind cum se depărtează şi dispare încet în lungul drumului copilul lor în căutare de alt drum...

Gata, trebuie să pun frâu imaginaţiei, se apropie iată, televiziunea locală, cu tot harnaşamentul şi cu atelajul din dotare.

Au venit, au „măturat” cu obiectivul de filmat ansamblul, vor să treacă mai departe, dar Michel, cu „sabia” în mână (a se citi *Petite sœur des Carpathes*) le iese în cale, mai precis, le barează trecerea şi, nou albatros *vivant exilé sur le sol au milieu des humains,* începe să le vorbească operatorilor TV despre frumuseţea României, răsfoieşte paginile volumului martor în faţa obiectivului ca să vadă şi telespectatorii la jurnalul de seară cât de frumoase sunt meleagurile din ţara care lui i-a devenit o a doua patrie şi unde sătenii de prin Moldova, din Maramureş, din Oltenia, mai ştiu să-şi poarte portul din străbuni (a găsit ilustraţia doveditoare şi le-o bagă sub ochi, uitând de aparatul de filmat!), îşi sculptează în lemn monumentale porţi şi stâlpi de prispă (hop cu dovada, dovada!!!), cosesc fânul ca pe vremea Dacilor (deşi a năvălit şi la ei iarba rea care te trimite în paradisuri artificiale), coc pâinea pe vatră (*fast food*-ul să fie la alţii!), în ţest, dau vinului nobleţe, pitei cu slană – pălincă, ba chiar scriu şi cărţi în limba franceză (mă desemnează împungându-mă cu degetul ca „material ilustrativ” convingător).

Sunt întrebată şi eu, iată, ce cărţi prezint la *Salon* şi n-apuc să spun decât *N'insistez plus!*, iar ei, crezând că au întârziat cam mult la standul nostru, dau să lunece mai departe…

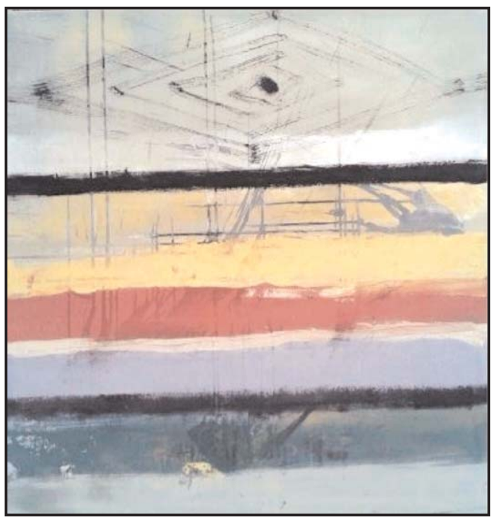
Dar nu! Domnul Soulard apucă de urechi volumaşul meu liliputan şi se apucă să le citească poemul care dă şi titlul întregului.

Buclucaş volumul acesta de poeme! Derutează lumea. Auzi titlu: *Nu mai insistaţi!*

Eu tac. Caravana TV merge mai departe.

Dar se apropie, iată, nişte cunoştinţe vechi de-ale confratelui meu de stand. Încep să-şi depene cu toţii amintiri, se evocă oameni care nu mai sunt, se oftează din rărunchi… *Eh, oui… Passe le temps!*

Şi el, timpul prea grăbitul, fuge cât îl ţin picioarele, invizibile şi acestea precum mâna lui Dumnezeu pe care-o tot aşteptăm să ne mângâie pe căpşorul peste care doar cerul mai cade din când în când năucindu-ne.

Se cumpără carte! De vândut se vinde orice…

Vânzări nu-s, totu-i de vânzare: sfinţenie, amor, onoare... Parcă aşa zicea *Le Diable* din poemul lui Brel *Ça va!!*

O veste fierbinte vine să încingă spiritele: La Poitiers este anunţată o grevă a nevestelor, la care, zice-se, aderă mai toată suflarea feminină din Franţa, o grevă de protest la adresa superbordelului cu cele 40 000 (!!!) de preotese ale amorului pe care organizatorii Campionatului Mondial de Fotbal din Germania (*anno domini 2006!*) le-au angajat pentru a răspunde arzătoarelor nevoi urgente ale onor suporterilor care nu mai vor să… suporte greul tensiunii intelectuale a jocului de picioare din terenul încingător de patimi şi cer să-şi răcorească năduhul lângă trufandale de export aduse de prin Europa Estului cel îmbătat/ năucit şi el de atâtea binefaceri post-revoluţionare…

Presa relatează pe larg evenimentul cel cu protestul Penelopelor păzitoare a vetrelor cu… Telemaci tolomaci, înfuriate şi sătule de rătăcirile noilor Ulisse pe marea de patimi bântuită acum şi de cele 40 000 de sirene (nu, nu şi cea a lui Vasile Roaită dintr-o altă grevă pur sânge de roşu impur!), devoratorii de jurnale râd mânzeşte pe sub mustaţa gândului legănat de valul unor fierbinţi promisiuni erotico-fotbalistice cât să le fie şi mai dulce mierea dorului de-ntoarcere acasă…

În vremea asta, cărţile – preotese la un templu (breaslă nobilă şi străveche) ivit cu mult după cel al amorului cu tarif – încearcă şi ele să se vândă în piaţa publică *à qui voudrait les prendre*…

Mie îmi vine un amarnic dor de ducă (*au gré du vent,* nu?), să las la naiba catedrale (oh, pardon!) şi necropole cu-al lor memento *ce eşti am fost,* să las şi castelele prin care duşii încă mai bântuie noaptea somnul noilor stăpâni – vremelnicii peste vremelnicii în trecere prin valea ne-plângerii unde Loara şi Loarul îşi leagănă unda îmbrăţişându-se…

Le Château des Pruniers.

N-aş vrea să fiu trăitoare *de passage* (trecătoare) într-un castel – colivie aurită cu gratii-ziduri, cu temniţe-turnuri, vechi de sute de ani, care va fi fost martor la cine mai ştie câte drame, crime, suferinţe. Aş fi vrut chiar s-o şi declar ciudatei amfitrioane care ne-a făcut oficiile de primire în castelul ei (înconjurat cândva de o livadă de pruni, de unde şi numele – *des Pruniers).*

O pot face chiar cu semeţia celui care ştie sigur că nu-l pândeşte deloc pericolul de a moşteni vreun castel, fortificat ori ba, pe undeva prin lumea asta mare…

M-a amuzat figura castelanei (dacă ea o fi fost şi nu vreo slujnică!), un fel de Leana lui Clanaristu de la Ţuţuleştii mei, surâzând abulic după ce va fi făcut o rapidă trecere pe la crâşmuliţa din răspântii.

Abia dacă ne-a îngăduit matracuca mahmură să aruncăm o privire în vreo două-trei încăperi din cele multe vizitabile de altfel (deci cu plata biletului de intrare integrală!), pretextând că e răcită-cobză şi că abia aşteaptă să se întoarcă la ceaiul ei cu lămâie dres cu o lacrimă-două de rom (hai trei!) şi, că ar fi mult mai bine să venim altă dată…

Chiar! Ce atâta grabă!...

Ne mai şopteşte ea confidenţial cu un surâs ghiduş care-i anima păienjenişul de riduri de pe obraz că restul sălilor este complet în dezordine, fiindcă la sfârşit de săptămână tocmai se organizase o partidă de vânătoare pe domeniile ancestrale unde a avut, fireşte, şi câţiva invitaţi (vreo două sute) pe care, tot fireşte, a trebuit să-i şi cazeze…

Promitem s-o vizitam altădată…

Ea ne promite că atunci nu ne va pretinde plătirea biletului. Suntem oaspeţii ei.

Plecăm. Viaţa la castel nu-i cine ştie ce mare scofală!

→

Dacă vitraliile de la Saint-Denis sunt mai vechi şi mai simple, cele de la Notre Dame din Chartres rămân inegalabile prin transparenţa şi puritatea nuanţelor, procedeul de turnare al sticlei lor colorate continuând să reprezinte o enigmă. Cei 2 600 m² de fragmente multicolore, unite printr-o reţea de fire din plumb, evocă scene din mitologia creştină, dar şi personaje umane sau creaturi stranii, înconjurate de medalioane cu miniaturi (multe fiind imagini-simbol ori metafore cu sensuri adesea ascunse pentru noi).

Catedrala din Chartres a fost concepută ca o carte destinată instruirii pelerinilor: cu pagini pictate pe sticlă ori sculptate în piatră. Dar dacă vitraliile sunt inspirate din Geneză, Apocalipsă sau Vechiul Testament, basoreliefurile şi statuile înfăţişează prea puţini sfinţi sau arhangheli şi foarte mulţi monştri.

Himere, gorgone, dragoni, şerpi înaripaţi… Creaturi hidoase, feroce, mereu la pândă, încordate, gata de salt. Şi, înfruntându-le, arhanghelii cu chipuri serafice, dar cu trupuri la fel de contorsionate, contopiţi cu potrivnicii lor într-o încleştare fără de sfârşit, perpetua bătălie între Bine şi Rău.

Respinsă de iconografia creştină, ipostaza arhanghelilor-războinici a fost înlocuită mai târziu cu o atitudine senină, contemplativă. Eroii sfârşitului de Ev Mediu par să se fi împăcat cu ei înşişi şi cu soarta – au făcut-o însă ca învingători sau ca învinşi? Dacă sfinţii s-au retras într-o superioară izolare, monştrii au rămas tulburător de activi. Prizonieri ai bestiariilor din piatră, continuă să se răzvrătească, să se zbuciume într-o încercare disperată de a sparge temniţa încremenirii. Catedralele gotice sunt pline de asemenea creaturi înfricoşătoare, ieşite din coşmarele străvechi ale omenirii, cărora creştinismul n-a făcut decât să le dea un alt nume. Astaroth – prinţ al Infernului, călărind pe un dragon şi ţinând o viperă în mâna stângă; Baël – monstrul cu trei capete (de broască, om şi pisică), conducător a 66 de legiuni infernale; Mammon – demonul cu trup omenesc şi cap de şacal. Şi alte zeci, sute, umplând Pantheonul groazei.

Unii i-au considerat o reminiscenţă a artei greco-romane, alţii un ecou îndepărtat al credinţelor tribale nordice. Dar animiştii nu s-au aflat niciodată în conflict cu forţele naturii, acceptându-i integralitatea duală, iar anticii concepeau antiteza erou-monstru ca pe un act echilibrând balanţa narativă a mitului, mai degrabă convenţie decât realitate. Şi atunci, de unde abundenţa de creaturi monstruoase în goticul european? Prezenţa lor obsesivă nu poate fi justificată doar printr-un ecou mimetic la culturile primitive ori prin copierea unor motive artistice aparţinând Antichităţii. A existat şi o altfel de sursă, mai apropiată, poate directă, din care să se fi inspirat sculptorii medievali?

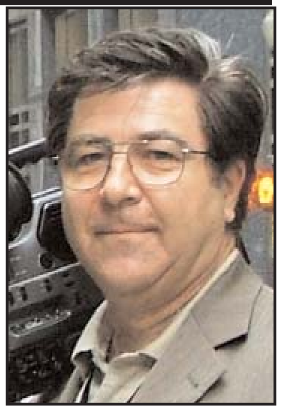
Unul dintre paradoxurile catedralei din Chartres este lipsa temelor creştine fundamentale legate de Noul Testament. Nicăieri printre sculpturile originale nu se află vreo scenă a Crucificării – fapt explicabil doar dacă întemeietorii au aparţinut într-adevăr Ordinului Cavalerilor Templieri, care negau divinitatea lui Iisus. La fel de stranii sunt simbolurile gravate pe zidurile din subteran, atribuite alchimiştilor secolului al XI-lea; iar semnificaţia unora dintre imaginile de pe vitralii şi basoreliefuri rămâne de neînţeles. Simple motive decorative sau concepte esoterice accesibile numai iniţiaţilor?

„Înaltă, înnobilează şi instruieşte“ îndeamnă una dintre inscripţiile de la Chartres. Ctitorii catedralei erau maeştri ai încifrării, ascunzându-şi tainele la vedere, sub ochii profanilor. Iar în fundaţii exista un labirint de hrube despărţite de ziduri şi legate între ele prin scări sau galerii. Alchimişti sau cavaleri ai crucii, constructorii de la Chartres au lăsat mărturia făptuirii lor în ziduri, statui şi coloane. Timpul n-a izbutit să o şteargă, însă cheia înţelegerii limbajului s-a pierdut. Erau simbolurile lăsate de ei pe ziduri, în basoreliefuri şi vitralii un mesaj-avertisment către viitor? Şi dacă da, de ce nimeni nu a izbutit să îl descifreze?

Poate că monştrii de piatră cunosc răspunsul – ochii lor orbi văd ce nouă ne rămâne ascuns şi de aceea strâmbătura care le deformează chipurile hâde nu e răutate, ci hohotul homeric de râs al celor ce ştiu totul...

Vecina mea, Africa

Se schimbă caii şi în timpul cursei

Nicolae MELINESCU

În criză de parteneri şi susţinători după invadarea Ucrainei, Rusia se grăbeşte să culeagă roadele expansiunii subterane în Africa, executată iniţial cu ajutorul grupului de mercenari Wagner. O primă mişcare este specularea fenomenului migraţiei ilegale şi dirijarea torentului de africani dornici de Europa spre porţile Occidentului. Aparatul de sabotaj şi manipulare moscovit încearcă să destabilizeze continentul prin construirea cadenţată a unui mecanism de influenţare a procesului electoral (democratic) prin înghesuirea migranţilor în Italia, Grecia, Spania sau Marea Britanie cu ajutorul agenţilor plantaţi cu mulţi ani în urmă în punctele africane sensibile şi prin coordonarea rutelor supravegheate de forţe paramilitare ruseşti şi de africani locali. Mathew Lodge, de la cotidianul britanic *The Daily Mail,* avertiza că Rusia va provoca şi va alimenta violenţa în zone africane marcate de lovituri militare, instabilitate şi insurgenţă, mai ales în Sahel. El reia unele acuzaţii circulate în mass-media internaţională, potrivit cărora regimul de la Moscova încearcă să provoace o criză destabilizatoare a refugiaţilor la graniţa cu Finlanda, asistată de Belarus, care s-a mobilizat pentru operaţiuni similare la frontiera cu Polonia. *The Daily Telegraph* a relatat că, potrivit unor documente secrete la care a avut acces, Rusia şi-ar fi propus să organizeze o reţea condusă de agenţii proprii, care să consolideze cu nu mai puţin de cincisprezece mii de grăniceri libieni tranzitul migranţilor ilegali spre sudul Europei. Planul nu a fost pus în aplicare, încă, din cauza lipsei de fonduri destinate „Institutului cultural ruso-libian”, dar nici nu a fost abandonat. Frontex, poliţia frontalieră a Uniunii Europene, a constatat că Rusia foloseşte migraţia ca pe o pârghie în jocul amplu de influenţă şi forţă cu adversarii din vest. (politico.eu/article/eu-baltic-countries-threaten-close-borders-kremlin-migrant-surge, accesat 18 martie 2024)

Un oficial occidental care a dorit să rămână anonim declara pentru *The Daily Mail:* „Cine controlează rutele migraţiei spre Europa controlează efectiv alegerile, din cauză că, dacă poate fi restricţionat acest flux, sau dacă este exercitată o anumită presiune cu migranţi într-o zonă anume, atunci opinia publică poate fi influenţată într-un moment decisiv.” (*Idem,* dailymail.co.uk)

Apare un nou pericol odată cu venirea primăverii şi încălzirea vremii – asaltarea arhipelagului britanic. Spre litoralul său trec zilnic aproximativ patru sute de aşa-zişi refugiaţi, lăsaţi de grănicerii francezi să traverseze ilegal Canalul Mânecii. Tot Frontex, citat anterior, a comunicat că a înregistrat 62 de mii de cazuri anul trecut, în ceea ce-i priveşte pe britanici.

Prin manevrele actuale ale Rusiei, devine tot mai evidentă o strategie amplă menită să le lege de picioare europenilor după alegerile din acest an o enormă ghiulea naţionalistă, suveranistă, anti-migraţionistă şi să pună la încercare rezistenţa graniţelor Uniunii Europene şi ale spaţiului Schengen, atât de artificial (şi penibil) blocat pentru primirea României, care nu se confruntă cu presiuni frontaliere.

Dar ofensivele moscovite nu ţintesc numai securitatea graniţelor. Ele urmăresc crearea anumitor tensiuni diversioniste care să abată atenţia de la desfăşurarea invadării Ucrainei. Asemenea perversităţi aduc în prim-plan ameninţarea unei noi escaladări în urma controlului instaurat de agenţii ruşi în contextul războiului intern din Libia, principala trambulină a refugiaţilor trans-mediteraneeni. Rusia încearcă să speculeze cu cinismul devenit „marca fabricii” modificările din zona Sahelului, considerată încă un fief post-colonial al Parisului. O succesiune de mişcări de trupe politico militare a schimbat acest statut şi strategii moscoviţi şi-au amintit de dominaţia Uniunii Sovietice în Africa pe durata bipolarismului din vremea Războiului Rece. După 2022, propaganda rusească s-a mobilizat pentru refacerea „gloriei” trecute, începând cu fâşia cea mai instabilă, ce se întinde de la vest şi de la malul Atlanticului şi se întinde de-a latul Mauritaniei, în Burkina Faso, în Ciad, în Mali şi Niger, ajungând până în zona Sudanului, cuprins de un război intern prelungit. Cu festivaluri, turnee, gale sportive şi festivităţi policrome decorate cu drapelul Rusiei şi portretul preşedintelui ei, maşina rusească de propagandă a pornit un marş sofisticat de schimbare a cailor (dominatorii tradiţionali) în timpul cursei (de refacere a structurii de presiune asupra localnicilor) şi de cucerire a cugetelor şi a sufletelor sahelienilor. Scopul evident este înlocuirea lipsei tot mai grave de credibilitate (şi acceptare) a tradiţionalei prezenţe franceze, instalată în Africa de vest încă de la mijlocul secolului al XVII-lea. Fosta metropolă a pierdut teren în primul rând în domeniul spiritual şi social pentru că a insistat ca africanii să asimileze drept doctrină proprie atitudini străine tradiţiei localnicilor, dar fireşti pentru europeni (multipartitismul, controlul civil al armatei, egalitatea de gen şi recunoaşterea tuturor minorităţilor)

Operaţiunea Barkhane dintre 2014 şi 2022 a eşuat chiar dacă fusese planificată ca o acţiune salvatoare şi decisivă a unui corp expediţionar francez de luptă împotriva insurgenţilor Al Qaeda din Magreb şi, ulterior, ai Statului Islamic din Burkina Faso, din Niger şi din Mali. Între trei şi şase mii de militari din trupele sahariene ale Franţei, sprijiniţi de trei elicoptere grele britanice, două daneze şi de un avion de transport suedez Hercules 130, nu au produs miracolul eliminării contra-insurgenţei din Sahel. Succesiunea de lovituri de stat (şapte în Burkina Faso, patru în Niger şi trei în Mali) a agitat populaţia şi a încurajat guvernele militare să se distanţeze de protecţia Parisului.

Iniţiativa conducerii burkineze de la Ouagadougou de a renunţa la sprijinul militar al fostei metropole şi de a-i trimite militarii acasă cu un preaviz de trei luni i-a stimulat şi pe vecinii din Niger. După lovitura de stat din octombrie 2023, Nigerul a hotărât să renunţe unilateral la un acord de colaborare militară cu Statele Unite. În martie, anul acest, colonelul major (grad asumat de purtător) Amadou Abdramane a anunţat abolirea unor acorduri bilaterale din 2012 şi a acuzat faptul că ele i-au fost impuse ţării sale sub presiunea Washingtonului, împotriva ordinii sale constituţionale. Comandantul juntei de la Niamey a justificat decizia astfel: „Guvernul Nigerului, luând în considerare aspiraţiile şi interesele poporului său, decide cu deplină responsabilitate să denunţe cu efect imediat acordul referitor la statutul personalului militar al Statelor Unite şi al angajaţilor civili ai Departamentului american al apărării pe teritoriul Nigerului.” (edition.cnn.com/2024/03/16/africa/niger-ends-us-military-agreement-intl-hnk, accesat 18 martie 2023) Reacţia colonelului mai mult sau mai puţin major a survenit după o vizită la bazele americane de la Agadez a unei echipe formate din Subsecretarul de stat american pentru afaceri africane şi comandantul Comandamentului SUA pentru Africa. Militarul şef le-a reproşat vizitatorilor că nu au respectat protocolul şi nu au anunţat componenţa delegaţiei. Decizia categorică a şefului juntei militare de rupere a acordului bilateral este motivată şi de faptul că, după lovitura de stat care l-a adus pe Abdramane la putere anul trecut, americanii au considerat-o o acţiune militară violentă de înlăturare a preşedintelui ales, Mohammed Bazoum.

Pentagonul a reacţionat prompt, indispus de perspectiva pierderii a două baze în inima Africii pentru a căror construcţie cheltuise oficial o sută de milioane de dolari şi unde plasase cel puţin o mie o sută de militari, într-o ţară mare producătoare de oxid de uraniu (al şaptelea din lume). Dincolo de pierderea în sine şi de lovitura de imagine, americanii au fost alarmaţi de ofensiva propagandistică a Rusiei în Sahel. Secretarul de presă al Casei Albe, Karine Jean-Pierre, declara în martie anul acesta: „Statele Unite urmăresc îndeaproape activităţile militare ruseşti ca să evalueze şi să diminueze riscurile potenţiale pe care acestea le presupun pentru personalul, interesele şi posesiunile Statelor Unite.” (apnews.com/article/niger-forces-withdrawal-pentagon-terrorism-b26f4703fc514d818f5e9957a9fe3, accesat 18 martie 2024.)

Atitudinea anti-franceză şi simpatiile ruseşti în Sahel ameninţă să creeze un dezechilibru regional şi să prelungească dominaţia militară în procesul de guvernare din ţările membre, să constituie un cap de pod pentru revenirea agenţilor Kremlinului în jocul de putere şi să diminueze eforturile şi acţiunile de combatere a grupărilor teroriste afiliate la Statul Islamic. Cercetătorul francez Maxime Audinet, expert în problemele de influenţare informaţională constata: „Burkina Faso se transformă într-un poligon de încercări pentru prezenţa Rusiei în faza post-Prigojin (fostul comandant al forţelor de mercenari Wagner, mort la sfârşitul lui 2023, n.n.) în care protagonist este chiar statul rus.” (lemonde.fr/en/le-monde-africa/article/2024/03/09/african-initiative-the-new-bridge-head-for-russian-propaganda-in-africa_6599556_124.html, accesat 18 martie 2024.)

Ceea ce se întâmplă în relaţiile Sahelului cu state extra-continentale nu înseamnă o diversificare a partenerialelor lor externe – un proces diplomatic firesc în relaţiile internaţionale –, ci o orientare exclusivă spre Rusia pentru echiparea armatelor statelor respective şi pentru protejarea regimului militar instaurat după lovituri de stat. Exerciţiul agenţilor Kremlinului a fost testat încă din 2008, când comandourile Wagner au preluat paza preşedintelui Republicii Centr-africane, Faustin-Archange Touadéra, şi a guvernului său, confruntat cu o insurgenţă islamică. Dispariţia fizică a lui Prigojin nu a însemnat renunţarea la maşinaţiunile de dominaţie. Locul lui a fost luat rapid de un fost adjunct, deosebit de violent şi cinic, cu tendinţe neonaziste, Victor Lukovenko. El a clonat fostul grup mercenar pe care l-a redenumit Iniţiativa africană – agenţie rusească de informaţii despre evenimentele de pe continent, concentrată în special „pe moştenirea neocolonială cu care ţările africane se luptă de decenii întregi şi pe activităţi ale militarilor, ale oamenilor de afaceri, ale medicilor şi ale jurnaliştilor ruşi în regiune”. (*Idem*) Cu reprezentanţe în Burkina Faso, Mali şi Niger, guvernate de grupări militare exclusiviste, noua structură de mercenari nu mimează o desprindere de autorităţile de la Moscova, ceea ce demonstrează că acestea se implică direct în controlarea ţărilor Sahelului cu intenţia de extindere a influenţei sale în cât mai multe state africane.

Nu, n-aş vrea să fiu *de passage*, gândeam în maşina care grăbea spre casă şi atunci am auzit în dreapta mea o voce de înger lucid: *Cédez le passage! – Cedează trecerea!*

Am privit spre purtătoarea de voce şi am întrebat-o dacă nu cumva am… gândit cu voce tare…

Ea mi-a întors privirea a întrebare mută.

– Ce-ţi veni cu „cedează trecerea”?

– Am citit indicatorul rutier de la intersecţie, mi-a susurat ea.

Eu i-am spus ce-mi trecuse prin minte după vizita ratată la *Castelul cu Pruni* şi astfel banalul semn rutier ne-a devenit de atunci *mot de passe* – parolă – ori de câte ori ne prinde amocul de a trece prin ere, sfere şi artere rutiere când macii în floare mărginesc drumul sau şi atunci când albe zăpezi îl ascund …

(Va urma.)

Ars longa...

(Urmare din pag. 32)

— *Vorbiţi-mi despre pictură (artă, în general): cum o înţelegeţi, cum o practicaţi?*

– Cu permisiunea dumneavoastră, în vremuri *eco*, plastic la plastic, metal la metal, hârtie la hârtie şi om la om, voi recicla un gând din 2021, pe care l-am notat pe Facebook:

Transcrieri 2020-2021, Lisabona:

(Cam aşa credem noi că înţelegem mai bine o pictură contemporană. Prin intersecţii: autorul cu mediul, autorul cu determinismele sale, autorul cu pictura sa, autorul cu trecutul său artistic şi, în fine, autorul cu autorul, pictura cu ea însăşi. În cazul meu, sper să nu înţeleg niciodată nimic. Nici ce fac alţii, nici ce fac eu.)

Teoria marginilor, limitelor picturale

Două structuri plastice nu se pot întâlni în esenţă, acolo unde vibraţia este foarte mare şi cauzează asincronicitate.

Din punct de vedere tehnic, atunci când întregul se destructurează cu instrumente şi tehnici precare, austere, structura picturală capătă credibilitate şi lucrarea este însuşită (garanţia morală a răului bine făcut). Referitor la părţi, acestea, „denominalizate" prin procedeul de mai sus, se asociază, se recuperează prin propriile margini (comune).

Suprarecuperarea – act conştient/inconştient exterior.

Teoria proporţiilor

Din punct de vedere al transparenţelor (părţilor):

Lucrarea nu atinge potenţialul conceptual dacă proporţia este 1 sau aproape de 1.

Lucrarea nu trebuie să propună egalitatea pentru că aceasta din urmă este ea însăşi o formă de inegalitate, care ar putea să genereze reacţii, respectiv diluarea mesajului vizual propus.

Suprafaţa opacă nu trebuie să fie egală cu suprafaţa care propune transparenţă. Singura excepţie este la delimitarea grafică sau delimitarea absolută, prin zonificare.

– *Ce este – dacă este – figurativ şi nonfigurativ în pictura dumneavoastră? Care este „stilul" dumneavoastră? Cum „spui" ce vrei să spui?*

– Cred că stilul nu trebuie să predomine bucuriei de a picta. Sau, dacă vreţi, nu te alcătuieşti, din punct de vedere artistic, decât din interior spre exterior, nu invers. Desigur, se poate aborda şi o metodă programatică, dar rişti să-ţi fixezi obiective şi, mai ales, să le îndeplineşti. Referitor la reprezentarea plastică identificabilă, cred că sugestia este cea mai puternică realitate.

– *O curiozitate: V-aţi născut şi trăit (un timp, cât de mic) la Mangalia. Cum apare – dacă apare – Marea (ţărmul) în pictura dumneavoastră? Pe vremuri, dar şi acum, mulţi pictori (unii celebri) se duceau/se duc la Balcic; ce atracţie are Balcicul, dincolo de Castelul Reginei Maria? Stâncile? – lipsă la Mangalia, Mamaia şi Costineşti?*

– Prefer atelierul. Nu-mi place în aer liber, nu sunt pictor de şevalet. Pictez pe podea, de cele mai multe ori. Dar nu exclud să fi reprezentat şi marea, fără să vreau. Sau, mai degrabă, o fostă mare, nişte foşti oameni, care au secat între timp, devenind banale forme de relief.

– *Cum arată arta plastică/pictura la ora actuală? La noi, în Europa, în lume?*

– Pictura, dar nu numai, azi, cred că suferă de prea multe dezinhibiţii. E necesar un anumit ritual, totuşi. Nu spun că ar trebui să pictăm cu cuţitul în mâna dreaptă şi cu furculiţa în mâna stângă, dar un anumit grad de conformitate ar aduce mai mult oamenii împreună. Puţină ruşine ar fi fertilă. Eu însumi folosesc gestul, dar consider că e decent să aplic şi contra-gestul, chiar dacă, şi pe acesta, tot instinctiv, în mare măsură. Pe de altă parte, în ceea ce priveşte minimalismul nonconformist, apreciez foarte mult lucrările austere, diminuate, dar nu diminutive.

– *Cum vă „descurcaţi" prin acest labirint de forme şi culori?*

– Nu mă descurc bine deloc. Şi, ca să nu fiu prins, le alterez pe amândouă. Îmi place să lucrez cu forme şi culori stricate.

– *Ce părere aveţi despre political corectness – în artă/pictură (de literatură nu mai vorbesc).*

– Pictura e puţin mai la adăpost, pentru că foloseşte un limbaj mai abstract, dar literatura suferă. De curând, a fost atacat Mihai Eminescu, chiar de ziua dumnealui, de presa de peste gard, ca să nu zic *străină,* pentru că ar fi *incorect,* se pare. Mârlănia a fost atât de înflăcărată încât m-a făcut să mă gândesc că dacă cei care au semnat atacul, *globaliştii,* ar fi avut şi ei o ţară, ar fi fost nişte patrioţi foarte buni!

– *Ne întoarcem puţin la evenimentul de la începutul convorbirii noastre: distincţia pentru activităţi artistice în afara graniţelor. Ideea, îmi pare, cuprinde şi un sens managerial. Îmi amintesc rolul dumneavoastră (şi competenţa) în organizarea expoziţiilor la Centrul Cultural A. Păunescu (Galeria… avea un nume frumos, cu „verde", nu-mi vine acum în minte). Mai mult: parcă (nu bag mâna-n foc) şi un fel de licitaţie de artă… Spuneţi-mi cât mai multe despre acest domeniu, preocupare.*

– Ediţia de anul trecut a Summit-ului european pentru ştiinţă, afaceri şi inovaţii, din cadrul Grupului de prietenie franco-român din Senatul Franţei (co-organizat de Ingrid Văileanu şi Călin Păun, români de geniu în domeniile lor, locuitori ai Parisului), a acordat în premieră şi distincţii de excelenţă în domeniul artei, fiind onorat să primesc şi eu un titlu pentru activitate artistică din străinătate.

Vă rog să-mi daţi voie să primesc tot cu titlu de excelenţă aducerea dumneavoastră aminte de Galeria de artă verde (GAV), pentru că aşa s-a chemat, până când a venit pandemia, proiectul meu şi al Anei-Maria Păunescu, de pe strada Vulturilor, din Bucureşti. Mi-e dor să mai strâng măcar o dată frunzele de toamnă din curtea GAV, care se prefăceau moarte de dragul copacului bătrân pe care tocmai îl părăsiseră şi căruia voiau să îi dea iluzia puterii de regenerare. Mi-e dor de dumneavoastră şi de toţi ai noştri, cu care ne întâlneam la parterul Centrului Cultural A. Păunescu, gazda galeriei.

– *O întrebare mai… personală: Cum decurge „menajul artistic" dintre o poetă şi un pictor?*

– Toată prezenţa mea pe simezele din ţară şi străinătate a fost mijlocită de Ana. Eu îi citesc poezia, articolele.

– *Revenind la penel: Ce se află la ora actuală pe şevaletul dumneavoastră? Dar pe un şevalet spiritual vizând perspectiva?*

– Frică. Prea multă frică.

P. S. Câteva prezenţe pe simezele expoziţiilor: 2014 – *F.L.U.*, Galeria Integrart (personală) Bucureşti; 2015 – *Presente,* Galeria Espaco Santa Catarina (personală) Lisabona-Portugalia; 2017 – *Signum,* Galeria Espaco Santa Catarina (personală) Lisabona-Portugalia; 2019 – *Condamn@*, Galeria de Artă Verde (colectivă) Bucureşti; 2023 – *Esenţe inventariate,* Colecţia Filip Art Galery, Muzeul Judeţean Gorj „Alexandru Ştefulescu" (colectivă), Tg. Jiu.

Semn(al) de carte

Irinel Popescu, coordonator, *O întâlnire astrală: Dimitrie Gerota – Constantin Brâncuşi. Povestea Ecorşeului,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2023. Texte: Cristian Bârsu, Steluţa Boroghină, Octavian Buda, Andy Chirulescu, Elena Dumitrescu, Doina Lemny, Irinel Popescu, Vasile Sârbu, Valeriu Şurlin, Eugen Târcoveanu

Proiectul lucrării de faţă s-a născut în urma unor discuţii cu regretatul acad. Răzvan Theodorescu privind această operă unică în felul ei, numită *Ecorşeu.* (…)

Realizată de studentul Constantin Brâncuşi la Şcoala Naţională de Arte Frumoase din Bucureşti, lucrarea a fost începută în anul 1901, sub îndrumarea profesorului de anatomie Dimitrie Gerota, şi terminată în anul 1902, ca lucrare de absolvire a şcolii. Deşi destinată studiului anatomiei muşchilor, vaselor şi nervilor de către studenţii la Medicină şi la Arte Frumoase, lucrarea era în egală măsură o operă de artă de certă valoare. (Irinel Popescu, membru corespondent al Academiei Române, la începutul Cuvântului-înainte)

Florentin Popescu, *Vom ieşi de pe hartă şi vom deveni istorie?,* Editura RawexComs, Bucureşti, 2024. Editoriale publicate în revista *Bucureştiul literar şi artistic,* în intervalul ianuarie-februarie 2019 – ianuarie-februarie 2024

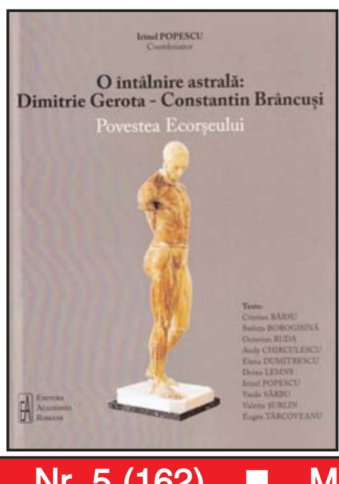
Florentin Popescu abordează fără complexe orice temă, dezvoltând-o inteligent, într-un stil plăcut, lejer fără a fi neapărat superficial... (Liviu Grăsoiu, la începutul cărţii)

Ioan Barbu, *Dimineţi cu petale şi alte povestiri,* Editura „Antim Ivireanul", Râmnicu Vâlcea, 2023

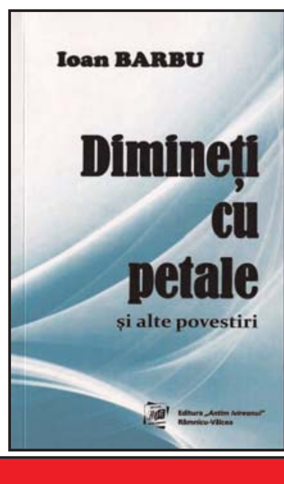
Scriitorul şi jurnalistul Ioan Barbu este o personalitate marcantă a culturii, literaturii şi, deopotrivă, a ziaristicii româneşti şi nu numai, întrucât numele său este bine cunoscut într-o serie de ţări din Europa (Italia, Franţa, Germania, Austria, Olanda, Spania, Belgia, Luxemburg, Ungaria), în Canada şi Statele Unite ale Americii. În cele trei posturi menţionate, Ioan Barbu este un ambasador al culturii şi literaturii române în lume. În plus, ca director al Editurii „Antim Ivireanul", pe care a înfiinţat-o în iulie 1993, Domnia Sa este şi un apreciat editor, descoperitor şi promotor de talente, în ţară şi în comunităţile româneşti de dincolo de graniţele României. (Ion Soare, pe coperta a patra)

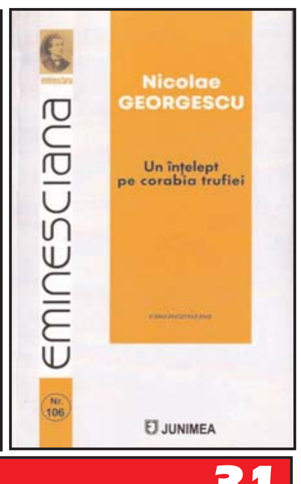
Nicolae Georgescu, *Un înţelept pe corabia trufiei,* Editura Junimea, Iaşi, 2023, nr. 106 în Seria Eminesciana

28 iunie 1883 este o cheie hermeneutică pentru istoria românească modernă şi ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc. De atunci, orice mişcare politică ce şi-l revendică este marginalizată şi descrisă în culori sumbre. (...) Nu ştiu dacă N. Georgescu şi-a dat seama pe deplin de importanţa concluziilor sale la care a ajuns după investigaţii arhivistice de peste 15 ani. În orice caz, punctul nodal al cercetărilor este ziua de 28 iunie 1883, ziua condamnării la moarte civilă a geniului eminescian. Cei mai mulţi comentatori – şi n-au fost puţini seduşi îndeobşte de unele aspecte senzaţionale – au trecut cu seninătate pe lângă mesajul cărţii. Numai urmaşii peste timp ai celor care au semnat „sentinţa" morţii civile a poetului au înţeles bine „primejdia" şi au încercat s-o ridiculizeze, reducând-o la senzaţionalul ieftin. (Theodor Codreanu, pe coperta a patra)

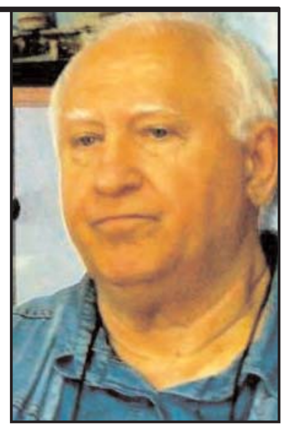

Ars longa...

Interviu cu pictorul Daniel Şerban

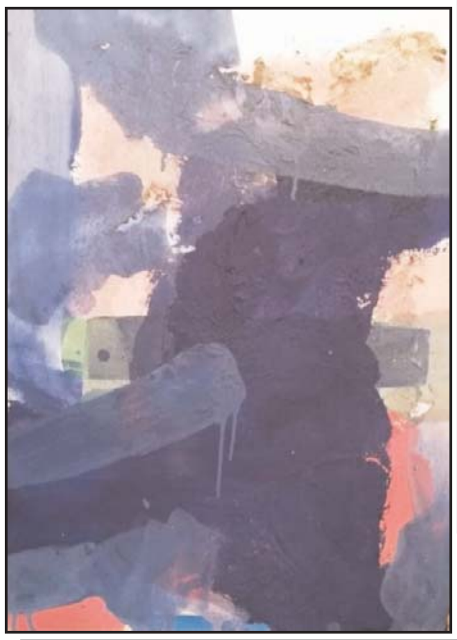

Ion ANDREIŢĂ

Mă mir de fiecare dată că pot să fiu eu însumi.

– *Stimate Daniel Şerban, se poate spune că aţi încheiat anul trecut artistic cu o frumoasă recompensă:* Premiul pentru Excelenţă, *acordat de către* Sommet européen scientifique des affaires et des innovations européenns, *pentru recunoaşterea activităţii artistice în afara graniţelor, eveniment petrecut în septembrie 2023, la Palatul Brongniart din Paris. Sigur, pornind din pragul Senei, s-ar cuveni să vă întreb, în continuare, cum a evoluat activitatea dumneavoastră artistică. Până atunci, însă, v-aş propune o mai largă întoarcere în timp, şi v-aş întreba de unde veniţi în lumea artei? – când şi unde v-aţi născut?*

– Mulţumesc pentru că aţi avut timp să mă întrebaţi, să mă băgaţi în seamă. Nu e nicio *sofisticărie*. Nu m-am oprit niciodată să mă mir când cineva îmi dă *bună ziua.* Mi-au zis *săru' mâna* nişte copii, nu demult, în Segarcea, localitate din România. M-a intimidat salutul lor. Mi-am îngroşat vocea, ca să le dau un răspuns credibil, de om mare. Sper că nu i-am dezamăgit.

M-am născut în Mangalia, localitate din România, dar continui să mă nasc. Am început să mă nasc, deci, în anul 1979, cu toate sentimentele în jurul gâtului, chestie care mă enervează foarte tare şi azi, pentru că nu ştiu niciodată care sunt şansele de supravieţuire ale sufletului. Pronosticul meu sufletesc e rezervat... Dar dacă e nevoie, precizez: m-am născut în ziua de 15 septembrie a anului 1979 – la Mangalia, desigur.

– *Când şi cum v-aţi întâlnit prima oară cu desenul, pictura? – tentaţia culorilor!*

– Tata picta, dar mama nu a crezut niciodată că tabloul mare, cu rama de ipsos, de pe peretele din sufragerie, era făcut de el. Îmi strecurase şi mie îndoiala. Aveam vreo 7 ani. Mă uitam la mâinile lui şi încercam să fac legătura cu munţii, cu cerul albastru deschis, cu brazii, cu apa curgătoare, dar mai ales cu viteza ei de curgere. Pe asta chiar că nu ar fi putut să o facă el! Nici măcar eu, iubindu-l atât de tare, nu l-am crezut în stare de atâta putere de anticipaţie. Arta e gramatică. Trebuie să faci acordul între predicat şi subiectul încă nerostit, între apa necurgătoare şi apa curgătoare, chestie foarte complicată. Din acest punct de vedere, limba germană, care pune verbul şi particula de vorbire în coada construcţiei, e un adevărat complot lingvistic.

Rezumând, m-am întâlnit prima oară cu pictura şi desenul la etajul doi, în blocul nostru de pe Şoseaua Constanţei. În sufrageria noastră, cu pictura tatei în ulei şi, la nenea George, cu desenul, tot în sufragerie, dar în a lor, a vecinilor, perete în perete. Mergeam des unii la alţii. Mâncam cartofi copţi în soba de apartament, artizanală, cu butelie. Cu butelie s-a aprins şi sufletul meu, când gazda a ridicat de pe cel mai de sus raft un dosar cu crochiuri şi tors, desene vechi. Mi s-au părut neomenesc de frumoase. Nenea George le făcuse demult, prin liceu. M-am uitat la mâinile lui.

– *Cum a evoluat viaţa, în paralel cu arta, cu pictura?*

– Într-un fel, exact aşa, în paralel. Între timp, dobândisem instinctul uitatului la propriile mâini. Mă uitam. Uitam, ca să-mi aduc aminte. Şi, ca să rămân paradoxal, pentru că între timp părinţii divorţaseră,

iar eu schimbasem deja cu mama vreo 3 oraşe, 6 case şi vreo 5 şcoli, până la 12 ani, am intrat prea repede în adolescenţă, dar doar ca să rămân mic. M-am grăbit stând pe loc. Dar am fost şi serios.

La Constanţa, desenam pe colile de hârtie albă care acopereau, în loc de perdea, partea de jos a ferestrei. Corespondam pe teme artistice cu fratele mai mare al unui coleg din gimnaziu, prin care ne trimiteam şi planşe mari, pe care le lucram în comun. O făceam cu atâta convingere, aproape cu religiozitate, de parcă dădeam pridvoare de la unul la altul. Între noi zburau catedrale de hârtie. Împărţeam, din punct de vedere artistic, tâmpla bisericii. Se poate spune că îndeplineam un act de renunţare, de acceptare stilistică, dar şi morală, gest inaccesibil celor mai mulţi adulţi împliniţi. Am pierdut legătura cu ei. Le murise mama. Mai târziu, am auzit că fratele mai mare muncea în port. Dacă îl întâlniţi, uitaţi-vă la mâinile lui, vă rog!

– *Când aţi avut sentimentul, convingerea că v-aţi descoperit vocaţia, că ăsta-i drumul dumneavoastră?*

– Niciodată. Niciodată nu am fost convins de nimic. Mă mir de fiecare dată că pot să fiu eu însumi. Sunt foarte norocos că mi se dă bună ziua. Câteodată, lucrez cu ochii închişi. La propriu! Să prind curaj.

– *Aţi bănuit şi sacrificii?*

– Mi-a zis tata. Mi-a confiscat dreptul la intuiţie.

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu lucrări de Daniel Şerban.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Dan ANGHELESCU – scriitor, Bucureşti
- Maria CALLEYA – muzician, Bucureşti
- Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Olimpia IORGA POPESCU – profesor, Ploieşti
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Sara MINA – scriitor, Bucureşti
- Florin Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Narcis ZĂRNESCU – scriitor, Bucureşti
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Maria NIŢU – scriitor, Timişoara
- Ion ISTRATE – prof. univ., Cluj-Napoca
- Pavel POPA – scriitor, Chişinău
- Eugenia TOFAN – publicist, Chişinău
- Ioan SCURTU – istoric, Bucureşti
- Constantin LUPEANU – scriitor, Bucureşti
- Mihai NADIN – prof. univ., SUA
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Lia-Maria ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Emilia STROE – profesor, Alexandria
- Rodica BRETIN – scriitor, Braşov
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti